

105.957

MILAN PAVLOVIĆ

TENKOVI U PROŠLOSTI I BUDUĆNOSTI

VOJNO DELO

VOJNA BIBLIOTEKA

NAŠI PISCI

KNJIGA DVANAESTA

UREĐIVAČKI ODBOR

Branko BOROJEVIĆ, Martin DASOVIĆ, Milinko ĐUROVIĆ,
Franja HERLJEVIĆ, Đoka IVANOVIĆ, Blaža JANKOVIĆ,
Vasa NIKOLIĆ, Milija STANIŠIĆ, Radoje SEKULIĆ,
Novo MATUNOVIĆ (odgovorni urednik)

VOJNOIZDAVAČKI ZAVOD JNA »VOJNO DELO«

Generalmajor
MILAN PAVLOVIĆ

TENKOVI U PROŠLOSTI I BUDUĆNOSTI

BEOGRAD

1959

Generalpotpukovnik
PETAR DRAPŠIN
Komandant I tenkofske armije JNA

PREDGOVOR

Masovna upotreba tenkova u Drugom svetskom ratu dala mu je karakter brzopokretnog, manevarskog rata, za razliku od Prvog svetskog rata, koji je bio rovovski. Tenkovi su omogućili visoki tempo nastupanja i izvršenje složenih operativno-strategiskih manevara.

O ulozi tenkova i njihovom značaju u Drugom svetskom ratu nema velikih neslaganja. Međutim, kada se govori o budućnosti tenkova, onda dolaze do izražaja najrazličitija gledanja i mišljenja. Jedni smatraju da je tenk odigrao svoju ulogu i da su njegove perspektive vrlo slabe, potkrepljujući svoje tvrđenje razvojem savremenih protivtenkovskih (pt) sredstava, njihovom masovnom i jeftinom proizvodnjom. »Tenk je nemoćan, kažu oni, u borbi protiv savremenih pt sredstava«. Drugi su mišljenja da tenk tek treba da odigra svoju ulogu. Po njima, pojava jalke pt odbrane samo menja taktiku borbe tenkova, dok nikako ne umanjuje njihovu ulogu.

Između ovih, krajnje oprečnih shvatanja postoji i čitav niz drugih, umerenijih, koja govore o tome da se paralelno sa razvojem ratne tehnike razvijaju i pt sredstva i tenkovi i da je sva veština prilagoditi upotrebu tenkova savremenim uslovima borbe, ne potcenjujući pt sredstva i ne precenjujući mogućnosti tenkova.

Rat u Koreji, zbog svoje specifičnosti, nije doneo mnogo novih iskustava, na osnovu kojih bi se dala prevaga jednom ili drugom shvatanju, dok, s druge strane, pojava atomskog naoružanja još više usložava pitanje o ulozi i mestu tenkova. Zbog svega toga danas je vrlo teško odrediti koje je od ovih shvatanja najprihvatljivije.

utoliko pre što na njihovo formiranje, pored vojnih, utiču i razni politički i ekonomski činioci.

Prilikom rada na ovoj knjizi služio sam se uglavnom iskustvima iz Drugog svetskog rata, rata u Koreji, delimično i iz Prvog svetskog rata, imajući neprestano u vidu razvoj tenkova i oklopnih jedinica danas. Pritom sam nastojao da analizom istoriskih činjenica i svestranim razmatranjem savremenih uslova dođem do zaključka o mestu tenkova u prošlim i njihovoj ulozi u budućim ratovima.

Tenkovi su učestvovali u gotovo svim većim bitkama Drugog svetskog rata i bez analize njihovog dejstva ne može se zamisliti ni analiza Drugog svetskog rata. Jasno je da analiza svih bitaka Drugog svetskog rata u kojima su učestvovali tenkovi prelazi okvire jedne knjige a, na kraju krajeva, za izvlačenje potrebnih zaključaka to nije ni potrebno. U pojedinim periodima rata i u pojedinim bitkama primenjivani su uglavnom istovetni taktički i operativni postupci, tako da proučavanje pojedinih operacija ne bi donelo ništa novo u pogledu upotrebe tenkova.

Zbog toga sam iz te ogromne građe koju čini Drugi svetski rat odabrao nekoliko najkarakterističnijih bitaka, koje svaka za sebe znače nešto novo u pogledu načina upotrebe tenkova a sve skupa daju celovitu sliku o dejstvu tenkova u Drugom svetskom ratu.

Pri ovome odabiranju imao sam u vidu i razne koncepcije o upotrebi tenkova, koje su bile prihvaćene u pojedinim zemljama pre početka Drugog svetskog rata i sa kojima su te zemlje stupile u rat. Osim toga, nastojao sam da odaberem baš one bitke koje najupečatljivije dokazuju pravilnost jednih ili neodrživost i potpuni krah drugih koncepcija.

Jasno je da bi se za potvrdu pojedinih postavki mogao naći još čitav niz sličnih primera, ali to u celini ne utiče na kvalitet datih analiza i zaključaka. Dati zaključci su plod svestrane analize Drugog svetskog rata u celini, ratova u Koreji, Indokini i Egiptu, a navedeni primeri služe samo za ilustraciju pravilnosti pojedinih zaključaka

i za ukazivanje puta kojim se autor služio pri donošenju pojedinih zaključaka.

U analizi pojedinih bitaka težište je na načinu upotrebe tenkova, njihovom dejstvu, a dejstvo ostalih rodova i vidova dato je samo onoliko koliko je to bilo potrebno da bi se jasnije videla uloga i mesto tenkova.

Pri ovom poslu trudio sam se da budem što objektivniji, jer je literatura koja tretira probleme Drugog svetskog rata puna protivrečnih ocena i analiza. U toj i takvoj literaturi često dominiraju subjektivna gledanja pojedinih pisaca, zavisno od njihove nacionalne ili političko-ideološke pripadnosti, te su zbog toga takvi radovi sumnjive naučne vrednosti. Jasno je da sam zbog toga morao vrlo kritički prilaziti korišćenju pojedinih materijala, jer bi u protivnom došao do pogrešnih zaključaka.

Analizu dejstva tenkova vršio sam, uglavnom, u operativno-strategiskim razmerama ne ulazeći dublje u taktička razmatranja, jer mi je cilj bio da izvučem opšte zaključke i na osnovu njih odredim principe za upotrebu tenkova u budućem ratu.

Od postojećih materijala, iz objektivnih razloga, više je korišćen materijal zapadnih zemalja. Iz istočnih zemalja korišćeno je sve ono do čega se moglo doći.

Pri razmatranju pojedinih primera o upotrebi tenkova znatan deo uzet je iz inostranih armija, dok je manji iz Narodnooslobodilačkog rata. Ovo zbog toga što je Narodnooslobodilački rat specifičan i što tenkovi u njemu nisu imali onu ulogu koju su inače imali na drugim frontovima u Drugom svetskom ratu. Iskustva iz Narodnooslobodilačkog rata, iako nisu velika, obrađena su posebno, jer su za nas dragocena, ona omogućavaju da se dobije jasnija slika o ulozi i značaju tenkova u savremenom ratu a posebno kod nas.

Treba naglasiti da ovaj rad ne nosi pečat ličnog ratnog iskustva, već je, uglavnom, analiza tuđih iskustava, zbog čega pravilnost pojedinih zaključaka, pored ostalog, umnogome zavisi od verodostojnosti materijala kojima sam raspolagao.

UVOD

Ideja o upotrebi oklopnih sredstava u ratne svrhe stara je mnogo stoleća. U skladu sa razvojem proizvodnih mogućnosti u istoriji ljudskog društva, stvaraju se i tipovi oklopnih sredstava. Tako imamo pojavu persiskih dvokolica sa noževima na točkovima, Hanibalove slonove, pokretne kule, oklopne konjanike itd. Sva ova sredstva predstavljala su pokušaje da se u borbi zaštititi telo boraca i da se borbeni zadaci izvrše uz što manje žrtava. Međutim, upotreba ovih sredstava izazivala je uvek stvaranje odgovarajućih protivsredstava. Čim bi odbrane toliko ojačale da je jedno sredstvo postajalo neefikasno, ono se moralo menjati — bilo tako što se usavršavalo ili nestajalo iz upotrebe.

U Srednjem veku na bojnopolju dominirali su riteri — oklopni konjanici. Oni su davali ton čitavom tadašnjem ratovodstvu. Ali, pojava vatrenog oružja značila je njihov kraj, a na bojnopolju počinje da vlada vatra. Za borbu protiv vatrenog naoružanja trebalo je tražiti novo sredstvo.

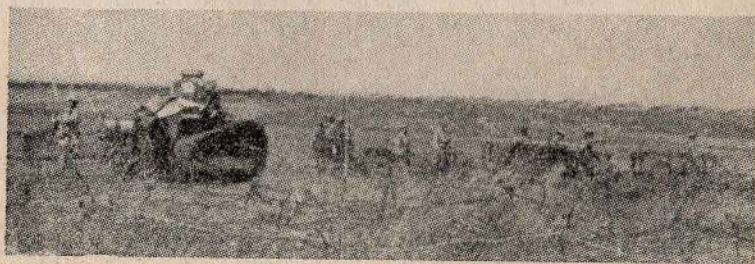
Razvojem vatrenog naoružanja silno je jačala snaga branioca. Pojava mitraljeza i korišćenje fortifikacije, a naročito žičanih prepreka, dovodili su napadača u sve teži položaj. Postepeno dolazi do ravnoteže između napada i odbrane. Najbolji primer za to je Prvi svetski rat. Već u avgustu 1914 godine, na celom frontu, borbeni poreci utonuli su u zemlju. Beskrajni nizovi rovova protezali su se od Alpa do Atlantskog Okeana. Mitraljezi i žičane prepreke bili su nesavladljivi za pešadiju. Za njihovo neutralisanje mogla je da se upotrebi samo artiljerija. Ali da bi ona izvršila ovaj zadatak, trebalo je koncentrisati ogroman

broj artiljeriskih oruđa i municije. A to je sve opet zahtevalo mnogo vremena. Zbog ovoga artiljeriske pripreme trajale su nedeljama što je, sasvim prirodno, isključivalo postizanje iznenađenja tako da je branilac uvek mogao blagovremeno otkriti pravac glavnog udara i blagovremeno privući rezerve i sprečiti proboj.

Taktički proboji su još i uspevali, a operativni vrlo teško.

Napadač je krvavo plaćao minimalne uspehe koje je postizao posle dugih priprema. Postavljalo se pitanje: da li je mogućan uspeh takvim načinom ratovanja. Rat se pretvarao u rovovski koji je tražio ogromne žrtve. Sledeći primer dovoljan je da dâ karakteristiku Prvog svetskog rata.

U bici u Flandriji od avgusta do novembra 1917 godine artiljeriska priprema trajala je 24 dana. Peta britanska armija sa sedam divizija u prvom ešelonu prodrla je prvog dana boja u dubinu odbrane 3 km. Nemci su izvršili protivnapad i odbacili Britance za 1,5 km. Do

Sl. 1 — Tenkovi savlađuju žičane prepreke u Francuskoj 1918 godine

sledećeg napada Britanaca došlo je tek posle dve nedelje (jer im je toliko vremena trebalo za koncentraciju ogromnog broja artiljeriskih oruđa i municije).

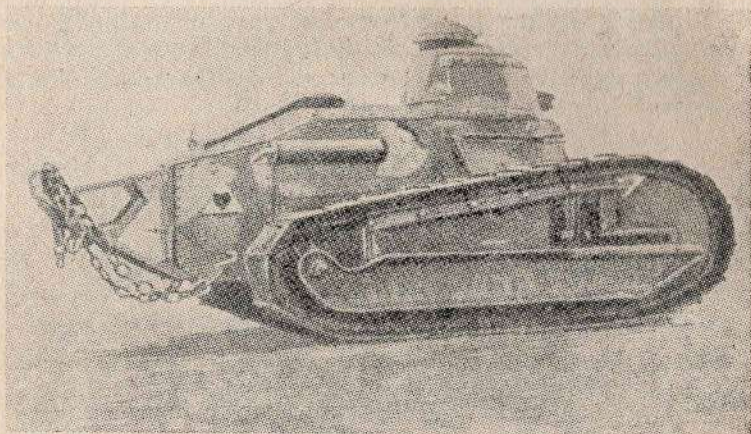
U novembru Britanci su uspeli da probiju front i prodru 9 km, ali ih je ovaj uspeh stajao 400.000 ljudi, dok su Nemci imali oko 200.000 gubitaka.

Ovih nekoliko podataka govore jasno o tome da je napadač u Prvom svetskom ratu zapao u tešku krizu. Tadašnjim sredstvima i načinom dejstva nisu se mogli postići odlučni rezultati. Trebalo je tražiti nova sredstva koja će povratiti moć napadaču i omogućiti mu da savlada odbranu. To novo sredstvo bio je tenk.

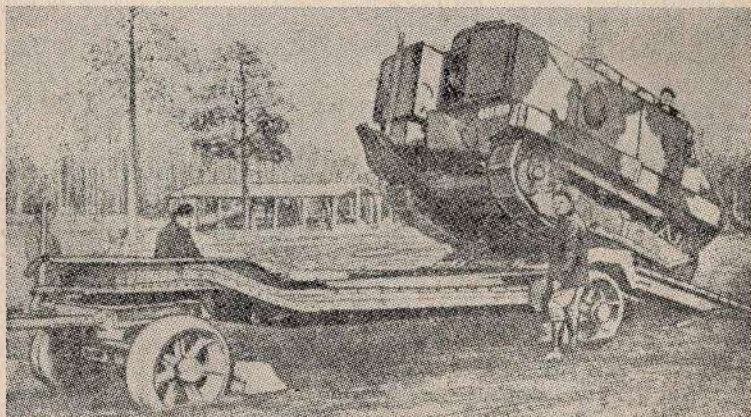
TIPOVI TENKOVA UPOTREBLJENIH U PRVOM SVETSKOM RATU I NJIHOVE KARAKTERISTIKE

Naziv tenka	Zemlja	Broj članova posade	Deblj. oklopa u mm	Brzina km/č	Težina u t.	Jač. mot.	Naoružanje
Teški tenk „Mark I“	V. Brita- nija	8	10	5,6	28	105	2 topa 57 mm 4 mitralj.
Srednji tenk „Mark A“	„	3	6,14	12,5	14	80	3 mitralj.
Teški tenk „Šnajder“	Francuska	6	24	6	13,5	60	1 top 75 mm 2 mitralj.
Laki tenk „Reno T“	„	2	16	9	6,5	40	1 top 37 mm 1 mitralj.
Teški tenk „Sen Šamon“	„	9	17	8,5	24	90	1 top 75 mm 4 mitralj.
Teški tenk „Mark V“	V. Brita- nija	8	6,15	7,5	37	150	2 topa 57 mm 4 mitralj.
Srednji tenk A-7V-1918	Nemačka	8	15,3	12	30		1 top 57 mm 6 mitralj.
Laki tenk LK-II-18	„	4	14	18	9,5	60	1 mitraljez

Na izradi tenka radili su paralelno Britanci i Francuzi. Britanci su prvi upotrebili tenkove u bici na r. Somi. Za tri časa njihovi tenkovi su prodrli 5 km u dubinu odbrane, što je za tadašnje prilike bio ogroman uspeh. Ovaj uspeh i pored efikasne upotrebe tenkova, nije bio potpuno

Sl. 2 — Francuski laki tenk »Reno«

Sl. 3 — Francuski tenk »Šnajder« sa vučnim vozom

iskorišćen, jer novi rod nije bio pravilno upotrebljen. Mesto da su tenkovi korišćeni masovno, na najpogodnijem pravcu, jer bi tako postizali iznenađenje svojom pojavom, oni su upotrebljavani — tokom celog rata — po delovima, podeljeni po jedinicama. Istina, ne treba zaboraviti da je na uspeh tenkova uticala i njihova tehnička neusavršenost.

Zbog svega toga nepravilno su ocenjene mogućnosti tenkova od strane pojedinih vojnih rukovodilaca. Predlozi Džona Fulera da se stvori tenkowska armija koja bi bila u stanju da izvršava operativne zadatke, ostali su neiskorišćeni, jer se u međuvremenu rat bio završio.

Pojava tenkova u Prvom svetskom ratu značila je nove velike mogućnosti za vođenje odlučnih operacija, ali samo za onoga ko je znao da izvuče pravilne zaključke o njihovim mogućnostima i budućoj ulozi.

DOKTRINE O UPOTREBI TENKOVA IZMEĐU PRVOG I DRUGOG SVETSKOG RATA

Doktrine o upotrebi tenkova posle Prvog svetskog rata nerazdvojno su povezane sa političko-ekonomskim uslovima pojedinih država.

Britanija je nastavila da izrađuje i usavršava lake tenkove, posvećujući punu pažnju njihovoj brzini, manevarskoj sposobnosti i radijusu dejstva, dok je manje pažnje obraćala težim tenkovima. Ovakva tendencija proizilazila je iz potrebe za očuvanjem kolonijalnih poseda.

Francuska je svu pažnju posvetila obezbeđenju pozicija stečenih u Prvom svetskom ratu. Zbog toga obraća veliku pažnju na odbranu, težeći da se pomoću stalne fortifikacije (Mažino linije) obezbedi od eventualnog agresora i zato u izvesnoj meri zanemaruje izgradnju i usavršavanje tenkova.

Nasuprot Britancima i Francuzima, Nemci su pravilno shvatili ulogu tenkova. Oni su računali na revanš i znali da će im tenkovi odlično poslužiti za takve ciljeve.

Hitler je bio pobornik munjevitog rata, jer je smatrao da samo na taj način, s obzirom na snage kojima je raspolagao i ekonomske mogućnosti, može pobediti svoje protivnike. Za vođenje takvog rata tenkovi predstavljaju najbolje oružje. Zato on i posvećuje punu pažnju usavršavanju tenkova težeći da razvije oklopne snage do maksimuma. Iz svega ovoga proizilazi da su političke koncep-

cije pojedinih država imale bitnog uticaja na razvoj tenkova i stvaranje doktrine o njihovoj upotrebi.

Mi ćemo razmotriti tri karakteristične doktrine: francusku, nemačku i sovjetsku. Doktrine ostalih zemalja slične su jednoj od ovih triju, te ih ne treba posebno iznositi.

FRANCUSKA DOKTRINA

Francuzi su smatrali da tenkovi pretstavljaju oruđa za praćenje pešadije. Njihov osnovni zadatak je da omoguću pokret pešadiji i zbog toga sav rad oklopnih jedinica čvrsto je povezan sa radom pešadiskih jedinica. Smatralo se da se oklopne jedinice normalno pridaju pešadiskim.

Francuzi su mislili da su pt oruđa opasan neprijatelj tenkova i da zbog toga za njihovo uspešno dejstvo treba obezbediti solidnu artiljerisku podršku.

Događaji između dva rata takođe su se odražavali na francusku doktrinu. Tako, naprimera, neuspeh italijanskih oklopnih jedinica u Španskom građanskom ratu doveo je Francuze do zaključka da je tenk nemoćan u borbi protiv pt sredstava. Zato se kod njih još više pojačalo uverenje da se tenkovi ne smeju odvajati od pešadije.

Nagli razvoj oklopnih jedinica u Nemačkoj i sprovođenje u život ideja Guderijana i Ajmansbergera, naterali su Francuze da počnu ozbiljnije razmišljati o stvaranju većih oklopnih jedinica, koje će moći samostalno da izvršavaju borbene zadatke.

Prvo su otpočeli sa preformiranjem konjičkih divizija od kojih su stvorili lake konjičke divizije sastava: dve konjičke i jedna mehanizovana brigada, sa ukupno 64 oklopna vozila. Ove divizije predviđale su se za eksploataciju uspeha, za izviđanje ili za zadržavanje neprijateljske pešadije do pristizanja sopstvene pešadije. Njihovu karakteristiku najbolje je dao Guderijan govoreći »... da zob i benzin ne idu zajedno.«

Bilo je predloga od pojedinaca u francuskoj vojsci da se pristupi formiranju jačih oklopnih jedinica, koje će biti u stanju da samostalno izvršavaju borbene zadatke.

Takav jedan predlog dao je i De Gol. On je u svojoj knjizi »L'armée de métier« predložio stvaranje jake oklopne divizije, od dve oklopne brigade, jedne brigade motopešadije i jedne artiljerijske brigade sa guseničnim tegljačima. Ovakva divizija bila bi jača od nemačke oklopne divizije i mogla bi da dejstvuje samostalno. De Gol je predložio stvaranje šest ovakvih divizija kao i proizvodnju 3.000 tenkova, ako se želi da Francuska ne zaostane za Nemačkom u pogledu tenkovskog naoružanja. Međutim, De Golove ideje vrlo sporo su sprovedene u život.

1938 godine pristupilo se formiranju lakih mehanizovanih divizija. Borbeni snagu ovih divizija sačinjavale su jedna oklopna i jedna motorizovana brigada sa oko 260 oklopnih vozila.

Prema Pravilu za vođenje velikih jedinica od 1936 godine za ovu diviziju predviđaju se sledeći zadaci: zauzimanje važnih komunikacijskih čvorova u dubini neprijateljske odbrane posle izvršenog proboja ili obuhvata jednog od otkrivenih bokova. Ova divizija, bez težih tenkova u svome sastavu, bila je strategiska konjica, pošto nije mogla u punoj meri da koristi brzinu svojih motora za izvođenje brzih manevara (bila je vezana za pešadiju).

Francuzi su uglavnom imali dve vrste oklopnih jedinica: operativne oklopne jedinice i oklopne jedinice za taktička sadejstva.

Operativne oklopne jedinice imale su ulogu koju i danas imaju savremene oklopne jedinice, ali one nisu bile pripremljene i opremljene za takvu ulogu.

Oklopne jedinice za taktičko sadejstvo delile su se na prateće — tenkove za neposrednu podršku pešadije (tenkovi NPP) i tenkove za manevar, namenjene za posrednu podršku pešadije. Ovi tenkovi su potčinjeni pešadiskim divizijama i korpusima.

1938 godine Francuzi počinju sa formiranjem oklopnih divizija, ali su one mnogo slabije od onih koje je predlagao De Gol. Imale su četiri tenkovska bataljona sa 150 tenkova umesto dve brigade sa 500 tenkova, jedan bataljon motorizovane pešadije umesto sedam bataljona, i tri baterije artiljerije umesto osamnaest.

Francuzi su 1940 godine ušli u rat sa tri oklopne, tri lake mehanizovane i pet lakih konjičkih divizija.

Francuska vojna doktrina nosila je u celini pečat metodičnosti i opreznosti tako da su se ove postavke striktno primenjivale i kod tenkova. Zato tenkovi nisu mogli da iskoriste svoje najvažnije elemente za uspeh: iznenađenje i masovni udar. Iznenađenje nisu mogli da iskoriste, jer se predviđala duga artiljerijska priprema koja je uvek signalizirala neprijatelju pretstojeći napad, a dejstvo tenkova vezano je za podršku artiljerije, sa obaveznim sačekivanjem prebacivanja artiljerije. Masovnost se nije mogla postići, jer su oklopne jedinice deljene po delovima i pridavane pešadiskim jedinicama.

Ovakva doktrina uticala je i na tehnički razvoj tenkova. Sva pažnja posvećena je oklopu tenka i njegovom naoružanju, dok su brzina i manevarska sposobnost zanemareni. Francuski tenkovi nisu bili sposobni za izvršavanje brzih i masovnih udara kao ni za izvođenje operativnih manevara.

Francuzi su neposredno pred Drugi svetski rat želeli da stvore oklopne divizije slične nemačkim. Međutim oni su bili daleko od toga. Njihova oklopna divizija bila je samo administrativna jedinica koja je objedinjavala nekoliko tenkovskih jedinica i nije dejstvovala uskupno. Ta oklopna divizija bila je stvarno pešadisko — oklopna jedinica.

NEMAČKA DOKTRINA

Suprotno francuskoj koja je sva bila u znaku sporosti nemačka doktrina je predviđala izvođenje brzih operacija sa oklopnim jedinicama. Najpoznatiji protagonisti nemačke doktrine bili su austrijski general Ajmansberger i Guderijan u Nemačkoj. Oni su zastupali gledište da oklopne jedinice predstavljaju glavni rod vojske u napadu.

Po nemačkom gledištu, napad treba organizovati za što kraće vreme da bi se u punoj meri iskoristilo iznenađenje, a tenkove upotrebljavati masovno i nikako ih ne deliti pojedinim jedinicama. Oklopne snage mogu samo-

stalno vršiti proboj neprijateljske odbrane, s tim da za njima nastupa motorizovana pešadija za učvršćenje uspeha. Napad oklopnih snaga ne podržava artiljerija, već jurišna avijacija. Radi masovnog udara treba stvarati velike oklopne jedinice, divizije, korpuse i armije, sposobne za samostalno dejstvo.

Interesantno je kako Guderijan obrazlaže štetnost dejljenja oklopnih jedinica. On navodi sledeći primer: »Crveni« i »Plavi« vode ratne operacije. I jedna i druga strana raspolažu sa 100 pešadiskih divizija i 100 tenkovskih bataljona. »Crveni« su pridali svoje tenkovske bataljone pešadiskim divizijama a »Plavi« su koncentrisali svoje tenkovske bataljone u oklopne divizije pod neposrednim rukovodstvom Vrhovne komande. Na frontu od 300 km, 100 km je neprolazno za tenkove, 100 km je teže prolazno, a 100 km je prolazno. U borbi može da dođe do ovakve situacije: »Crveni« imaju pred frontom »Plavih« znatan broj divizija raspoređenih tamo gde je zemljište neprolazno za tenkove i tu njihovi tenkovski bataljoni ne mogu da budu upotrebljeni. Drugi deo divizija, na zemljištu sa ograničenim mogućnostima upotrebe tenkova, nalazi se pod nešto povoljnijim okolnostima, koje ipak ne daju izgled na uspeh od presudne važnosti. Na tenko prolaznom zemljištu mogu »Crveni« da upotrebe samo ograničen broj oklopnih jedinica. »Plavi« su, međutim, sve svoje oklopne snage koncentrisali na onom delu fronta, na kome treba da se odigraju otsudne borbe, a gde se prema osobinama zemljišta tenkovi mogu najbolje upotrebiti. Tu će se oni pojaviti sa najmanje dvostrukom nadmoćnošću u tenkovima, a da pritom ipak mogu obezbediti uspešnu odbranu na ostalim delovima fronta prema rascepanim snagama »Crvenih«.

Jedna pešadiska divizija koja raspolaže sa 50 oruđa moći će uspešnije da se bori protiv 50 nego protiv 200 tenkova.

Guderijan smatra da je podela tenkova na pešadiske divizije korak unazad, tj. vraćanje na britansku taktiku iz godine 1916—1917. Pošto su nemačke materijalne mo-

gućnosti ograničene, to se puna ekonomija snaga može postići samo masovnom upotrebom.

Gledišta Ajmansbergera i Guderijana nisu bila nova. Njih je još 1918 godine zastupao Džon Fuler, samo u Prvom svetskom ratu ona nisu došla do izražaja. Guderijan i Ajmansberger su uglavnom Fullerove ideje usvojili primenjujući ih na konkretne prilike nemačke vojske.

Ovakva gledišta o upotrebi tenkova nailazila su na otpor u višim vojnim krugovima u Nemačkoj. Oni su govorili da je pt odbrana toliko jaka, da oklopne jedinice bez snažne podrške artiljerije i uskog sadejstva sa pešadijom ne mogu probiti neprijateljsku odbranu. I ne samo to, već da je za uspešno dejstvo oklopnih jedinica potrebna vazдушna nadmoćnost, a ona se ne može uvek ostvariti itd.

Dolaskom Hitlera na vlast ideje Ajmansbergera i Guderijana postale su zvanična nemačka doktrina o upotrebi tenkova.

Rat u Španiji Nemci su iskoristili za sticanje potrebnih iskustava o upotrebi tenkova. Ta iskustva ogledaju se u sledećem:

— oklop od 15 mm na lakim tenkovima pokazao se nesiguran;

— laki tenkovi pogodni su za izviđanje ali ne i za borbu;

— masovni tenkovski napad, podržan jurišnom avijacijom, pokazao je svoju punu vrednost;

— pt odbrana pokazala se nadmoćnija od oklopa tenka. U vezi s tim Nemci su odmah zaključili da se slabost oklopa nadoknadi povećanjem brzine i manevarske sposobnosti tenka.

Pored ovoga, Nemci su u Španiji stekli potrebno iskustvo i u pogledu komandovanja, snabdevanja i remonta oklopnih jedinica.

Sva ova iskustva iskoristili su u punoj meri za pripremu svojih oklopnih jedinica. Na specijalnim tenkovskim poligonima uvežbavali su oklopne divizije i korpuse tako da su u Drugi svetski rat ušli sa oklopnim divizijama spremnim za sprovođenje u život svoje doktrine o upotrebi tenkova.

SOVJETSKA DOKTRINA

Sovjetska doktrina značila je u izvesnom smislu sredinu između francuske i nemačke doktrine. Sovjeti su predviđali i tenkove za podršku pešadije i tenkove za samostalno dejstvo. Na jednom mestu u »Taktici oklopnih jedinica« oni kažu: odlučujući uspeh može se postići samo jednovremenim uništenjem neprijateljske glavne grupacije, kako u taktičkoj tako i u operativnoj dubini. Za ovo su potrebna snažna i brza borbena sredstva velike udarne snage.

Jednovremeno uništenje neprijatelja u celoj dubini Sovjeti su mislili da reše podelom svojih tenkova za pojedine borbene zadatke:

- tenkovi neposredne podrške pešadije (NPP);
- tenkovi daljnje podrške pešadije (DPP);
- tenkovi daljnjeg dejstva (DD).

Tenkovi NPP trebalo je da dejstvuju u tesnom sadejstvu sa pešadijom i da rade za njen račun. Njihovo dejstvo štitili su tenkovi DPP čiji je zadatak bio da probijaju jače organizovanu odbranu i da vode borbe protiv artiljerije i pt oružja.

Kada tenkovi NPP i DPP izvrše proboj položaja, onda stupaju u dejstvo tenkovi DD koji imaju zadatak da u sadejstvu sa avijacijom dejstvuju protiv štabova, rezervi i komunikacija.

Sovjeti su određivali dubinu dejstva pojedinim kategorijama tenkova u zavisnosti od mogućnosti njihove podrške artiljeriskim grupama (PAG, DAG i KAG), te su ih time unapred lišili postizanja operativnih rezultata.

Posvećujući veliku pažnju podršci pešadije od strane tenkova, Sovjeti su podelili svoje oklopne snage, pa zato nisu imali dovoljno velikih oklopnih jedinica koje bi se mogle uspešno suprotstavljati nemačkim oklopnim divizijama. Zahvaljujući ovakvoj doktrini desilo se da su Sovjeti u prvoj fazi bili tučeni od nemačkih oklopnih snaga, iako su imali u celini više tenkova od Nemaca.

TIPOVI TENKOVA SA KOJIMA SU ZARAČENE SNAGE
STUPILE U DRUGI SVETSKI RAT

Naziv tenka	Država	Naoružanje	Težina u ton.	Brzina u km.	Deblj. okl. u mm	Jačina motora	Broj čl. posade
"Reno-35"	Francuska	1 top 37 mm 1 mitraljez	10,4	20	40	83	2
D-2	"	1 top 47 mm	21	40			
„Hočkis-35“	"	1 top 37 mm	12,5	28	do 40		
„Somija-35“	"	1 top 47 mm	22	40	do 40		
Tenk 1 B	"	1 top 47 mm 1 top 75 mm 2 mitraljeza	31	28	60		4
T-20 „Vikers“	SSSR	1 top 37 mm 1 mitraljez	8,5	35	15	95	3
T-28	"	1 top 76 mm 4 mitraljeza	28	40	do 20		6
T-35	"	2 topa 45 mm 1 top 76 mm 6 mitraljeza	50	32	35	500	9
KV-1	"	1 top 76 mm	48	35	90		5

Naziv tenka	Država	Naoružanje	Težina u ton.	Brzina u km.	Deblj. okl. u mm	Jačina motora	Broj čl. posade
T-1	Nemačka	2 mitr. 7,91 mm	5,7	40	18	100	2
T-2	"	1 top 20 mm 1 mitraljez	11,5	45	38		3
T-3	"	1 top 50 mm 2 mitraljeza	20	50	70	320	5
T-4	"	1 top 75 mm 2 mitraljeza	22	40	70	320	5
M-3 „Stjuart“	SAD	1 top 37 mm 3 mitraljeza	13	58	20—40	250	4
„Mark IV“	V. Britan.	1 mitraljez	4,5	56	12	88	2
„Mark V“	"	2 mitraljeza	4,5	56	12	88	3
„Mark VI“	"	2 mitraljeza	5,5	56	12	88	3
„Mark I „A“ 11 Matilda“	"	1 mitraljez	11	11,2	35	70	2
„Mark II „A“ 12 Matilda“	"	1 top 40 mm 1 mitraljez	25	24	75	295	4
„Mark III“ „Va- lentin 122“	"	1 top 90 mm 1 mitraljez		25,7		150	3

II

TENKOVI U DRUGOM SVETSKOM RATU

Drugi svetski rat počeo je u znaku trijumfa novih rodova oružja, tenkova i avijacije.

Nacistički uspesi u Poljskoj, Francuskoj, Jugoslaviji, Grčkoj i u početnoj fazi u Rusiji, uglavnom su postignuti pravilnom upotrebom oklopnih jedinica i avijacije (pored opšte slabosti protivnika).

Vojskovođe su dobile novi instrument sa kojim su mogle da izvode najsmelije manevre, kakvi do tada nisu postojali. Napad je opet dobio prevagu nad odbranom.

Tenkovi su učestvovali u svim većim operacijama i bitkama, negde sa više, a negde sa manje uspeha. Zahvaljujući njima, znatno je povećana brzina i zamah operacija koje se izvode na širokim frontovima i velikoj dubini.

U Drugom svetskom ratu naročito se pokazala važnost tenkova. On je isto tako u punoj meri pokazao da svaka doktrina za sebe ne znači ništa ako nisu izvršene određene pripreme u skladu sa njom.

TENKOVI U NEMAČKO-POLJSKOM RATU 1939 GODINE

Okupacijom Čehoslovačke Nemci su u odnosu na Poljake dobili vrlo dobru strategisku osnovicu, koja je stvorila povoljne uslove za manevar okruženja. Nemački plan za napad na Poljsku predviđao je koncentričan udar sa severa i juga. U skladu sa ovim planom izvršen je i ra-

spored snaga. Formirane su dve grupe armija: Severna i Južna. U Severnu grupu armija ušle su 3 i 4, a u Južnu grupu 8, 10 i 14 armija.

Prva vazдушna flota podržavala je Severnu, a 4 vazдушna flota Južnu grupu armija.

Oklopne i motorizovane divizije formirane su u 5 oklopnih korpusa koji su bili direktno potčinjeni armijama. (7 oklopnih divizija, 2 samostalne oklopne brigade i 4 lake divizije).¹⁾

Po jedan oklopni korpus dodeljen je 4 i 14 armiji, dok je gro oklopnih snaga (16, 19 i 22 oklopni korpus) dodeljen 10 armiji koja se nalazila na pravcu glavnog udara. Izvođenje manevra trebalo je izvršiti na sledeći način: 10 armija ojačana sa tri oklopna korpusa imala je da probije poljsku odbranu na osovini Čensthov, Pjotrkov, Tomašov, Visla, Gora Kalvarija. Desno je trebalo da dejstvuje 14 armija prema Sandomiru, a levo 8 armija prema Lođu. U velikoj okuci r. Visle trebalo je dvostrukim obuhvatom sa severa i juga da se stegne prvi obruč a drugi istočno od r. Buga, sa zadatkom da obuhvati sve one snage koje bi uspele da izmaknu iz prvog obruča. Vodeću ulogu u izvršenju ovog manevra imale su da odigraju oklopne i motorizovane divizije.

Nemci su raspolagali strategiskom inicijativom koju su vešto koristili. Oni su mobilisali i koncentrisali svoje snage ranije od Poljske koju je rat zatekao u toku mobilizacije.

Za rat protiv Nemaca Poljaci su imali sledeći ratni plan:²⁾

— najupornijom odbranom na prvom strategiskom položaju, u blizini graničnog fronta, sa 2/3 snaga zaštititi najvažnije ekonomske i industrijske centre zapadno od r. Visle;

— u slučaju gubitka prvog strategiskog položaja, zadržavajućom odbranom stvoriti vreme za povlačenje glav-

¹⁾ The German use of armor in Poland by Robert M. Kennedy (Armor, januar—februar 1957 godine).

²⁾ Podaci iz knjige »La Campagne de Pologne« par Robert Jars.

nih snaga na drugi položaj: r. Narev — r. Visla — r. Dunajec, na kome dati otsudnu odbranu radi zaštite Varšave i industriskih centara istočno od r. Visle;

— strategiska rezerva (13 pešadiskih divizija, 1 konjička i 2 motorizovane brigade), raspoređena u nekoliko posebnih grupa u okuci r. Visle i pozadi r. Buga, upotrebiće se za aktivno dejstvo pri odbrani prvog položaja ili za prihvat glavnih snaga, koje bi posle gubitka položaja pozadi graničnog fronta bile prinuđene da se povlače na istočnu obalu r. Visle.

Pisci koji su obrađivali Poljsko-nemački rat različito su ocenili ratni plan Poljaka. Jedni su tvrdili da je pravilan a drugi da je nerealan. Nerealnost plana ogleda se u tome što njegovo izvršenje nije obezbeđeno odgovarajućim snagama i sredstvima u odnosu na nemačke snage.

Za odbranu prvog strategiskog položaja (1600 km) određeno je 25 divizija i 10 konjičkih brigada (ovaj položaj bio je izložen obuhvatu iz Istočne Pruske i Slovačke).

Poljska avijacija,³⁾ znatno inferiornija i po broju i po kvalitetu od nemačke, bila je uništena tokom prva dva dana rata.

Poljaci su imali svega jednu oklopnu brigadu opremljenu savremenim tenkovima (Fiat — Ansaldo).⁴⁾

Za organizaciju pt odbrane pešadijske divizije raspolagale su sa po 3 topa kalibra do 40 mm.

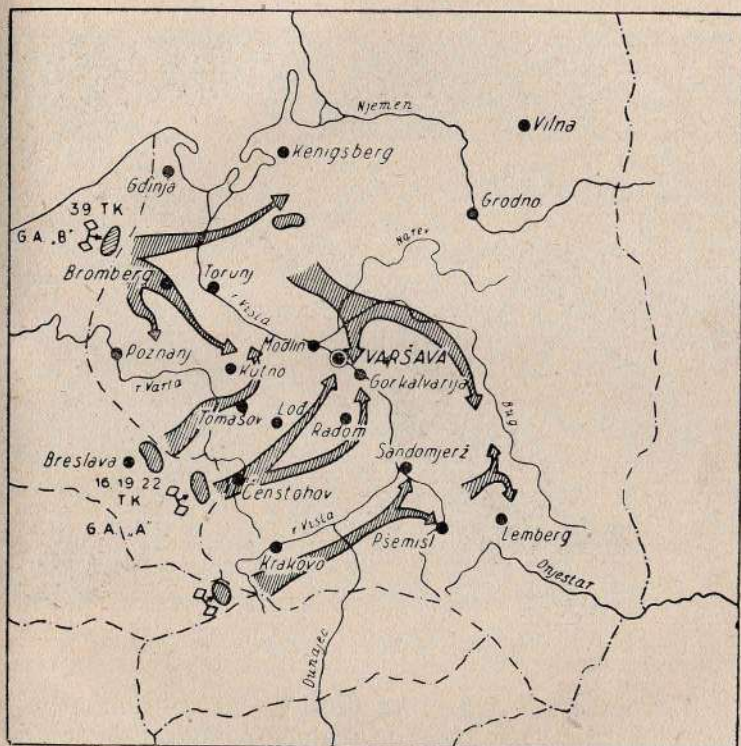
TOK OPERACIJA

Prvog septembra u 4.45 časova počeo je napad Nemaca. Intenzivnim dejstvom avijacije oni su uspeli da za dva dana unište gro poljske avijacije i da ostvare apsolutnu vazдушnu nadmoćnost.

³⁾ Poljaci su imali ukupno 900 aviona, od toga svega 300 modernih marke PZL. Nemci su za napad koncentrisali 2050 modernih aviona (Istorija Drugog svetskog rata — Šasen, str. 22).

⁴⁾ Poljaci su imali svega 200 tenkova raznih tipova, dok su Nemci imali oko 3.195, od toga: »Mark I« — 1945, »Mark II« — 1223, »Mark III« — 98, »Mark IV« — 211 i 215 tenkova raznih tipova. (The german use of armor in Poland by major Robert M. Kennedy — Armor, january—february 1957 str. 61.)

Za prva tri dana rata Nemci su postigli odlučujuće rezultate. Najveći uspeh ostvarila je 10. armija koja je već 2. septembra probila front i severno od Čenstohova prešla reku Vartu. Posle zauzimanja Čenstohova Nemci su angažovali sve oklopne i motorizovane divizije 10. ar-

Skica 1

mije za brzo nadiranje ka Varšavi i uništenje poljskih snaga zapadno od r. Visle. U toku tih dana prvi put u istoriji upotrebljene su velike oklopne formacije u noćnim borbama i to vrlo uspešno.

Do 6 septembra oklopne divizije razbile su kod Tomašova tri poljske divizije i već 8 septembra njihovi prednji delovi ušli su u predgrađe Varšave.

Smelim, dvostruko obuhvatnim manevrom, oklopne i motorizovane divizije su u rejonu Radoma opkolile i uništile ostatke poljske armije »Pruska«.

Sl. 4 — Nemački tenkovi u napadu na Poljsku

Devetnaestog septembra uništene su poljske snage u području reke Visle, posle uzaludnog pokušaja da se probiju iz okruženja.

Posle prelaska reke Visle, nemačke oklopne i motorizovane divizije produžile su energično nastupanje na istok radi zatvaranja drugog obruča. 13 septembra 19 oklopni korpus zauzeo je Brestlitovsk a 16 septembra spojio se kod Vladane sa oklopnim jedinicama 10 i 14 armije i zatvorio drugi obruč.

Varšava, koja je bila opkoljena 13 septembra, hrabro se branila sve do 27, dok nije prisiljena na predaju.

Nemci su u ovome ratu imali sledeće gubitke u tenkovima: »Mark I« — 89, »Mark II« — 83, »Mark III« — 23 i »Mark IV« — 19 — ukupno 214 tenkova. 19 oklopni korpus pod komandom generala Guderijana, koji je napredovao oko 300 km, imao je gubitaka svega 4%⁵⁾

USLOVI ZA USPEH U POLJSKOJ

Rat u Poljskoj bio je prva potvrda o pravilnosti nemačke doktrine o upotrebi tenkova. Tenkovi su odigrali odlučujuću ulogu u brzom uništenju poljskih snaga. Oni su omogućili izvođenje složenog manevra i brzi tempo operacija.

Uspeh nemačkih oklopnih snaga omogućile su sledeće činjenice:

— potpuno iznenađenje, strategisko i taktičko, što je predstavljalo veliko preimućstvo za nemačke oklopne snage. Ovo iznenađenje postignuto je zahvaljujući tajnoj koncentraciji i drugim merama maskiranja;

— masovan i snažan tenkovski udar — što je postignuto koncentracijom tri oklopna korpusa na pravcu glavnog udara;

— apsolutna prevlast u vazduhu. U prva dva dana rata poljska avijacija je uništena i nemačka avijacija je mogla u toku daljeg dejstva da obezbedi punu podršku svojim oklopnim snagama. Sadejstvo između avijacije i tenkova bilo je odlično. Naročito je dobro dejstvovala jurišna avijacija, koja je u punoj meri obezbeđivala vatreću podršku brzo nastupajućih tenkovskih kolona, zamjenjujući na taj način uspešno artiljeriju koja nije bila svuda u mogućnosti da prati tenkovske kolone;

— zemljište u Poljskoj, iako mestimično peskovito i blatno, u celini je pružalo vrlo povoljne uslove za upotrebu velikih oklopnih formacija;

⁵⁾ The German use of armor in Poland — by major Robert M. Kennedy: *Armor*, january—february 1957, str. 61.

— Poljaci su imali vrlo mali broj pt sredstava i to slabog kvaliteta, tako da nisu mogli pružiti ozbiljniji otpor tenkovima;

— nedostatak oklopnih i motorizovanih snaga kod Poljaka. Da su ih Poljaci imali mogli su ih upotrebiti kao brze pokretne rezerve, u kom slučaju bi, verovatno, Nemci mnogo teže izvršili svoj zadatak;

— odlično funkcionisanje nemačke pozadine koja je obezbeđivala neprekidno snabdevanje oklopnih jedinica za vreme njihovih brzih pokreta i prodora u dubinu neprijateljske odbrane. Za snabdevanje tenkovskih kolona korišćena je uspešno i transportna avijacija, naročito za snabdevanje gorivom (samo u toku dana jedna grupa aviona »JU-52« prenela je 45.000 litara goriva).

Nemačke oklopne jedinice u ovom ratu upotrebljavane su uglavnom na dva načina: za neposrednu podršku pešadije i za samostalna dejstva. U prvom načinu tenkovi su dejstvovali u čvrstom sadejstvu sa pešadijom sa zadržkom da izvrše proboj neprijateljske odbrane. Elastična formacija oklopnih jedinica omogućavala je da se za podršku pešadije određuju pojedini delovi ili cela oklopna jedinica.

U izvršavanju samostalnih zadataka oklopne jedinice upotrebljavale su se za dejstvo na krila i bokove kao i za likvidaciju pojedinih važnih otpornih tačaka u dubini odbrane. Karakterističan primer za ovakav način je dejstvo grupe pod komandom generala Guderijana (3 oklopne divizije i 2 motorizovane divizije) koja je za nedelju dana ostvarila prodor u dubinu od oko 150 km.⁶⁾

Neposredna podrška pešadije ostvarivala se na sledeći način:

oklopna jedinica stizala je, uglavnom, noću, u očekujućem rejon, koji je bio oko 32 km udaljen od fronta, 30 časova pre početka napada;

pozadinske jedinice (sem municije i goriva koji su privlačeni na očekujućem rejon) razmeštale su se 10—12 km pozadi očekujućem rejonu;

⁶⁾ »German Armored Formation in Action« — GŠ — W.O.

polazni rejon za napad određivan je 10—11 km pozadi donjeg kraja;

izviđačke jedinice, jedinice veze i inženjerske jedinice slate su u polazni rejon ranije sa zadatkom: da izvide polazni rejon, puteve od polaznog rejona do prednjeg kraja i rejon komandnog mesta; da uspostave telefonsku vezu između oklopnih jedinica i pešadije koju će podržavati, kao i ostale veze potrebne za napad; da izvrše inženjersko uređenje polaznog rejona i puteve od polaznog rejona do prednjeg kraja, a naročito da se izvrši maski-

Sl. 5 — Nemački tenk »Mark II«

ranje polaznog rejona. Ove radove izvode inženjerija i oklopne jedinice, zajedno sa inženjerskim jedinicama pešadije koja se nalazi u dodiru sa neprijateljem; da organizuju službu regulisanja saobraćaja od očekujućeg rejona do polaznog rejona i od njega do prednjeg kraja.

Izviđanje neprijatelja vršeno je izviđačkom avijacijom (svaka oklopna divizija imala je odeljenje od 12 aviona) što se pokazalo vrlo korisno i praktično.

Napad je počinjao obično artiljeriskom i aviopripremom.

Tenkovi su napadali u nekoliko talasa. Prvi talas sastojao se od lakih tenkova. On je imao dva osnovna zadatka:

— da privuče na sebe vatru i otkrije neprijateljski vatreni sistem;

— da probije neprijateljsku odbranu i uništi pt i artiljeriska oruđa koja nisu uništena za vreme artiljeriske i aviopripreme.

Drugi talas sastojao se od lakih i srednjih tenkova i kretao se 500—600 metara iza prvog sa zadatkom da uništava pojedine nemačke otporne tačke.

Treći talas sastojao se od srednjih tenkova i imao je zadatak da uništava naročito jače otporne tačke koje nisu uništili prethodni talasi. Neposredno za ovim talasom nastupala je motorizovana pešadija.

Kada je izvršen proboj, oklopne jedinice i motorizovana pešadija upotrebljene su za punu eksploataciju postignutog uspeha.

Ovakav način dejstva nemačkih oklopnih jedinica pokazao je dobre rezultate u uslovima pod kojima se ovaj rat vodio.

Iako su oklopne snage u celini dale odlične rezultate, pojavile su se u toku operacija izvesne slabosti, koje su Nemci odmah analizirali i izvukli potrebne zaključke.

Lake mehanizovane divizije koje su upotrebljavane u ovom ratu nisu dale zadovoljavajuće rezultate. Zbog toga su već u toku zime preformirane u oklopne tako da su, pored šest ranije formiranih, Nemci za rat sa Francuskom imali 10 oklopnih divizija.

Tenkovi »Mark I« i »Mark II« nisu ispunili očekivanja. Bili su isuviše slabi (slabo naoružanje i oklop), te je njihova proizvodnja prekinuta, a pristupilo se izgradnji

tenkova koji su pored drugih boljih osobina imali i jače naoružanje.

PT top 37 mm, koji je probijao oklop jedva 20—30 mm, pokazao je slabe rezultate i zato je zamenjen topom »PAK« 50 mm.

Brzo koristeći iskustva iz rata u Poljskoj, Nemci su se još bolje pripremili za pretstojeći rat protiv Francuske.

TENKOVI U RATU FRANCUSKE I NEMAČKE 1940 GODINE

(Operacija od 10 maja do 25 juna)

Rat Francuske i Nemačke pretstavlja praktičnu demonstraciju dve doktrine o upotrebi tenkova, pokazujući sve nedostatke i slabosti francuske i dobre strane nemačke doktrine.

Za ovaj rat Nemci su imali dve varijante ratnog plana. Prva, koju je razradio nemački Generalštab, predviđala je glavni udar kroz Belgiju; ustvari to je bila varijanta starog Šlifenovog plana iz 1905 godine. Drugi plan bio je generala Majnštajna, koji je predlagao da se glavni udar nanese kroz Ardene, sa zadatkom da se na r. Mezi između Dinana i Sedana probiju slabi protivnički položaji, a zatim da se munjevitim dejstvom oklopnih i motorizovanih divizija pravcem Sedan — St. Kanten — Amijen — Abevil — Bulonj otseku najjače Anglo-francuske snage u severnoj Francuskoj i jugozapadnoj Belgiji. Za potvrdu svoga plana Majnštajn je navodio da Francuzi očekuju napad iz Belgije, jer su tamo koncentrisali svoje glavne snage, dok se na ardenskom pravcu nalaze slabe snage pa bi se tu moglo postići potpuno iznenađenje.

Nemački Generalštab protivio se Majnštajnovom planu, jer je smatrao da je planinsko, ispresecano i pošumljeno zemljište Ardena nepogodno za upotrebu oklopnih jedinica. Međutim, Hitler je uočio sve prednosti ovoga plana i odmah naredio da se pristupi detaljnijim priprema za njegovo izvođenje.

Na ardenskom pravcu trebalo je da dejstvuje grupa armija »A« koja je u svome sastavu imala 4 i 12 armiju i oklopnu grupu »Klajst«.7)

Zadatak ove grupe armija bio je da dejstvuje na frontu između Ahena i Mozela, a posle proboja kroz Ardene da izvrši proboj položaja na r. Mezi između Sedana i Namira, a da smelim dejstvom oklopnih snaga pravcem Sedan — St. Kanten — Amijen — Abevil — Bulonj otseče i uništi jake protivničke snage u jugozapadnoj Belgiji i severnoj Francuskoj.

Nemci su za ofanzivu na Zapadnom frontu imali ukupno 10 oklopnih i pet motorizovanih divizija sa 2.683 tenka (»Mark I«, II, III i IV) i 728 oklopnih automobila. Od ovoga broja na pravcu glavnog udara koncentrisano je 7 oklopnih i 3 motorizovane divizije.8)

Grupu armija »A« podržavala je 3 vazдушna flota sa oko 4.500 aviona u prvoj liniji.

Izbor pravca glavnog udara kroz Ardene zahtevao je od Nemaca solidne pripreme, koje su oni stvarno izveli. Dobro organizovana obaveštajna služba prikupila je detaljne podatke o stanju i karakteru puteva na neprijateljskoj teritoriji, o širini, dubini i brzini reka, a naročito o mestima pogodnim za prelaz. Takođe su prikupljeni tačni i detaljni podaci o rasporedu snaga i objekata stalne fortifikacije. Svi ovi podaci bili su dragoceni za oklopne i motorizovane snage i omogućili su brzo napredovanje ovih. Sa jedinicama su vršene intenzivne vežbe naročito u organizaciji sadejstva tenkova i pešadije i tenkova i avijacije.

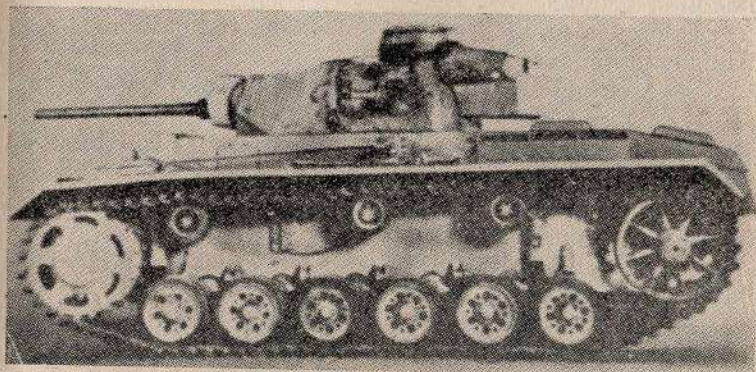
Pripremljene su velike količine materijala i formirane radničke jedinice za brzu opravku komunikacija, a

7) Oklopna grupa »Klajst« obuhvatala je: Rajnhardov oklopni korpus (6 i 8 oklopna divizija), Guderijanov oklopni korpus (1, 2 i 10 oklopna divizija) i Viteršhajmov motorizovani korpus (pet motorizovanih divizija) — »Oklopne bitke 1939—1945« — Mellenthin, str. 164.

8) Revue historique de la deuxième guerre mondiale, juin 1953.

Prema nemačkim podacima Nemci su u ratu protiv Francuske upotrebili 2574 tenka, među kojima i 334 laka češka tenka.

naročito mostova. Ove pripreme dale su velike rezultate, jer su jedinice uspevale da brzo oprave komunikacije i mostove iako su Francuzi vršili velika rušenja kojima nisu uspjeli da usporu pokret oklopnih kolona onoliko koliko su to računali.

Sl. 6 — Nemački tenk »Mark III«

Naročite mere su preduzete za organizaciju saobraćajne službe pri prolazu kroz Ardene. Određeni su specijalni generalštabni oficiri, snabdeveni sredstvima veze, za regulisanje saobraćaja na najvažnijim čvorovima komunikacija.

Koristeći se iskustvima iz Poljske, Nemci su smanjili broj tenkova u oklopnim divizijama od 400 na 250 do 350 da bi im povećali manevarsku sposobnost.

Uveden je u naoružanje novi tenk »Mark IV« (19 tona, brzina 50 km, top 75 mm, oklop 40 sm), koji je bio znatno bolji od tenkova »Mark I« II i III i mogao je uspešno da se bori protiv francuskih tenkova »Hočkis« i »Somia.«

Francuski ratni plan baziran je na pretpostavci da će Nemci glavni udar naneti kroz Belgiju pa su zato tu i bile grupisane glavne snage Francuza, dok je ardenski pravac trebalo da brane 9 armija i delovi 2 armije.

9 armija bila je slabija i sa rezervnim divizijama tipa »A«, koje su po obuci i naoružanju znatno zaostajale za aktivnim divizijama. Što je najvažnije, ove divizije nisu imale formacijom predviđeno pt naoružanje. Od predviđena 52 pt topa 25 mm, rezervne divizije imale su samo nekoliko oruđa.

Francuzi su 1940 godine imali sledeće oklopne i mehanizovane snage:

— 4 oklopne divizije⁹⁾ sa oko 714 tenkova (»Ha-35«, »R-35«, »DD« i »D«);

— 31 samostalni tenkovski bataljon — 150 tenkova (»R-35«, »FT« i drugi. Uglavnom laki tenkovi);

— 3 lake mehanizovane divizije — 582 tenka (»HA-35«, »Somia« i 255 oklopnih automobila);

— 5 lakih konjičkih divizija — 110 tenkova (»HA-35«) i 180 oklopnih automobila;

— u 7 grupa za izviđanje motorizovanih divizija — 308 oklopnih automobila;

— u 10 samostalnih tenkovskih četa — 157 tenkova (raznih tipova).

Od ovih snaga na severoistočnom frontu Francuzi su imali: 3 oklopne, 3 lake mehanizovane, 5 lakih konjičkih i 7 motorizovanih divizija.

Ukupno su Francuzi imali 3.063 tenka i 743 oklopna automobila. Od ovog broja 540 tenkova bilo je zastarelog tipa, dok su ostali bili moderniji, naročito tenkovi »B« (33 tone, brzina 30 km, top 75 mm i top 47 mm), koji su bili u sastavu oklopnih divizija, i »Somia« (18 tona, brzina 50 km, top 47 mm) u sastavu lakih mehanizovanih divizija.

Pored francuskih tenkova, Britanci su imali 200 tenkova i 400 oklopnih automobila, a Belgijanci 8 tenkova.

Ukupno su Saveznici imali 3.271 tenk i 1.143 oklopna automobila.

Od avijacije imali su oko 2.500 aparata svih vrsta.

Iz odnosa savezničkih i nemačkih tenkova vidi se da su Saveznici brojno imali više tenkova (1,2 : 1). Ovo je

⁹⁾ 4 oklopna divizija formirana je u toku rata, dok su 3 oklopne divizije formirane pre početka rata.

naročito važno istaći, jer ova činjenica još više ispoljava greške savezničkog komandovanja, a naročito Francuza, u načinu upotrebe tenkova.

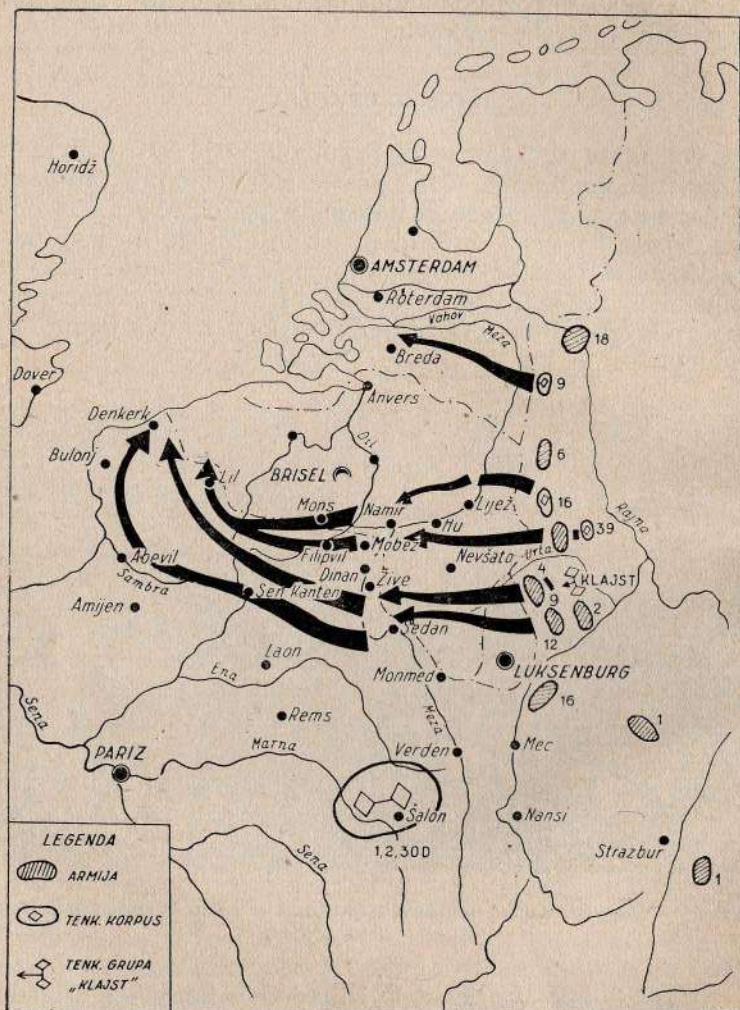
TOK OPERACIJA

10 maja u 5.35 časova grupa armija »I« podržana 3 vazdušnom flotom, vrlo brzo je slomila otpor branioca u Ardenima. Male grupe nemačkih padobranaca, uz pomoć »pete kolone«, zauzele su važne objekte na komunikacijama u Belgiji i omogućili brzo napredovanje oklopne grupe »Klajst«. Da bi se održao brzi tempo nastupanja, motorizovane divizije nastupale su noću sa upaljenim farovima.

Sl. 7 — Napredovanje nemačkih tenkova u ratu Francuske i Nemačke 1940 godine

Četiri lake konjičke divizije i dve konjičke brigade francuske 2 i 9 armije uzaludno su pokušale da na liniji Nešato — r. Urta zaustave nemačko nadiranje i prihvate razbijene belgiske divizije.

Skica 2

Nemci su za dva i po dana, koristeći se apsolutnom nadmoćnošću i odličnom organizacijom pokreta, prešli pošumljene Ardene i izišli na r. Mezu. Zemljište je bilo teško, ali su brižljivo planiran saobraćaj i solidno izvedene pripreme olakšali marš oklopnih i motorizovanih kolona, koje su se kretale po ešelonima dubine do 90 km.

Posle munjevitog uspeha u Ardenima, prethodnice 4 armije i oklopne grupe »Klajst« izišle su 12 maja na r. Mezu od Dinana do Sedana.

Francuske lake konjičke divizije i brigade pritisnute ogromnom nadmoćnošću protivnika i sa razgolićenim levim bokom, usled brzog otstupanja Belgijanaca, povukle su se ovoga dana na levu obalu r. Meze i ušle u sastav operativnih rezervi svojih armija.

Francuzi su uspeli da u toku 12 maja poruše sve mostove na r. Mezi.

Levo krilo i centar 9 armije (5 motorizovana, 18 i 22 pešadiska divizija) dovršavale su posedanje položaja na zapadnoj obali r. Meze. Vatrene sisteme nije bio organizovan kod divizija na levom krilu, naročito u rejonu mesta Hu, gde je na spoju 5 motorizovane i 18 pešadiske divizije postojao nebranjen prolaz.

Na belgiskoj teritoriji od Namira do Živea bio je izgrađen samo mali broj drvenih blokhausova. Betonski mali bunker ili nisu bili dovršeni, ili nisu bili naoružani, odnosno nisu raspolagali svim potrebnim instalacijama.

U prvom ešelonu 9 armije bilo je ukupno pet divizija na frontu oko 100 km. Najduži front branila je 102 divizija (30 km), a ostale divizije nešto kraće frontove (18 do 25 km).

2 i 9 armija oskudevale su u pt minama, jer je prvenstvo dato armijama na Mažino liniji. Isto tako bila je slaba i protivavionska odbrana.

Svi francuski komandanti očekivali su da će se Nemci zadržati nekoliko dana na desnoj obali Meze, da bi izvršili detaljno izviđanje i prikupljanje snaga i sredstava za prelaz preko reke. Međutim, potpuno su se prevarili. Nemci su, sasvim suprotno dotada važećim doktrinama

(da oklopne jedinice nisu sposobne za prelaz preko reke), forsirali reku Mezu iz pokreta. U toku noći 12/13 maja prednji ešloni (motorizovana pešadija i brdske pridate jedinice) 7 oklopne divizije generala Romela, u najvećoj tajnosti, bez ikakve vatrene pripreme, koristeći gumene čamce, prešli su reku Mezu i smelo se ubacili između slabo branjenih spojeva 5 i 18 divizije.

Najveći, najteži i najuspešniji prelaz izvršen je u regionu Sedana. General Guderijan, koji je ovde vršio prelaz, tražio je da se privuče sva artiljerija radi podrške prelaza. Ovaj predlog je odbijen i Guderijan je forsirao reke uz podršku avijacije, a prema zapovesti koju je napisao za ratne igre u Koblencu.

Za vreme forsiranja, u nedostatku teške artiljerije, Nemci su koristili vatru svojih dobro prikrivenih i ukopanih tenkova na desnoj obali r. Meze, koji su neposrednim gađanjem sa bliskih otstojanja rušili male francuske bunkere. Pod zaštitom ovakve vatre, prednji delovi 1, 2 i 10 oklopne divizije otpočeli su u 16 časova sa forsiranjem. Pravac glavnog udara bio je kod centralne 1 oklopne divizije, koja je u prvim talasima prebacila 1 motostreljački i pridati puk »Velika Nemačka«.

Interesantan je prelaz 1 pešadiskog puka 1 oklopne divizije koji je prešao reku u prvom ešlonu.¹⁰⁾ Puk je izbio na r. Mezu uveče 12 maja kod Floinga, potpuno spreman za forsiranje. Mnogo meseci ranije on je detaljno uvežbao ovaj napad. Obaveštajna služba dala je tačne podatke o francuskim položajima, čak i raspored pojedinih bunkera. Puk je raspolagao kartama i fotografijama ovog zemljišta.

Pored svega ovoga situacija kod ovoga puka ujutru 13 maja bila je dosta teška. Francuska artiljerija bila je spremna i tukla je svaki i najmanji pokret Nemaca. Nemačka artiljerija bila je zadržana zbog zakrčenosti puteva i nije mogla na vreme da zauzme vatrene položaje. Isto tako nije stigla ni inžinjerija. Jedino su pristigli gumeni

¹⁰⁾ Podaci iz knjige Mellenthin-a: »Tenkovske bitke«, str. 12, 13 i 14.

rasklapajući čamci. U ovoj situaciji Nemci su zamenili artiljeriju avijacijom i oko podne istoga dana preduzet je avionapad sa oko 1.000 aviona. Napad avijacije potpuno je učutkao francusku artiljeriju, koja se više nije mogla povratiti od zadobijenog udarca. Pod zaštitom avijacije puk je izvršio prelaz r. Meze na gumenim čamcima na očigled zapanjenih Francuza. Prelaz je izvršila samo pešadija bez artiljerije, pt topova i tenkova.

Sl. 8 — Nemački tenkovi nastupaju kroz Francusku

Ovaj prelaz bio je vrlo riskantan, ali je uspeo, zahvaljujući odličnoj podršci nemačke avijacije i slabosti Francuza koji su vrlo slabo koristili svoje tenkove.

Puk je uspeo da obrazuje mali mostobran na zapadnoj obali r. Meze, a u toku noći proširen je u dubinu 9—10 km.

U toku noći 13/14 maja nemački inženjerci izradili su vrlo brzo solidne mostove. Brzim i odlično organizovanim prebacivanjem oklopnih jedinica Nemci su u toku ove noći znatno pojačali postojeće mostobrane. 14 maja uzoru na zapadnoj obali r. Meze nalazilo se svih 7 oklopnih divizija, a 14 motorizovani korpus bio je u pokretu ka Sedanu, radi obezbeđenja bokova i pozadine 19 oklopnog korpusa.

Ujutru 14 maja jedna francuska oklopna brigada izvršila je slab protivnapad na 1 puk, ali je on odbijen uz pomoć pt artiljerije koja je u međuvremenu bila pristigla.

Na širokom frontu od Namira do Sedana pešadske divizije 4, 12 i 16 armije spremale su se za prelazak r. Meze i ukazivanje pomoći oklopnim divizijama.

Blagodareći odlično organizovanoj protivavionskoj odbrani Nemci su odbili sve napade protivničke avijacije, koja je i pored velikih gubitaka uzaludno pokušavala da poruši mostove na r. Mezi i uspori nemačko napredovanje.

Potpomognuti jurišnom avijacijom i lakim bombarderima Nemci su 14 maja iz stvorenog mostobrana izvršili jake napade na demoralisane divizije 2 i 9 armije. U rejonu Hu i Dinana, 39 oklopni korpus razbio je 18 diviziju i napredujući ka Filipvilu obuhvatio je i ugrozio centar francuskog rasporeda.

Koncentričnim i jednovremenim dejstvima tri divizije 19 oklopnog korpusa, potpuno su razbijene a zatim uništene francuska 55 i 71 divizija. Angažovanjem novoprispelih motorizovanih i pešadiskih divizija, Nemci su 15 maja proširili proboj. Na frontu od Hua do Sedana napravljena je breša širine od oko 100 km koja je u rejonu Sedana bila duboka oko 45 km.

Protivnapadi i protivudari francuskih oklopnih i operativnih rezervi odbijeni su 13 i 14 maja zahvaljujući vrlo uspešnoj, brznoj i žestokoj intervenciji nadmoćnije nemačke avijacije.

Francuska komanda, da bi bar privremeno zadržala nadiranje Nemaca do dolaska pešadiskih divizija, dode-

ljuje 9 armiji 1 oklopnu diviziju, a 2 armiji 3 oklopnu diviziju. 3 oklopna divizija angažovana je 14 maja u rejonu Sedana i to po bataljonima, radi pojačanja odbrane pojedinih pešadiskih divizija.

Prva oklopna divizija, ostavši bez benzina, upotrebljena je 15 maja u odbrani sa ukopanim tenkovima u rejonu Filipvila. Izložena nemačkom obuhvatnom napadu sa severa i juga ova divizija bila je gotovo potpuno uništena.

Nemačkim oklopnim divizijama posle odbijanja francuskih protivnapada i protivudara, bio je otvoren put ka zapadu, ka obalama Lamanša.

Pokušaji Francuza da sa 6 armijom zatvore brešu između 2 i 9 armije ostali su uzaludni. Nemci su produžili energično nadiranje i 15 maja zauzimaju tvrđavu Mobež. Francuzi su pokušali da 2 oklopnom divizijom zadrže Nemce na Oazi. Međutim, zbog kordonskog rasporeda ove divizije, Nemci su lako probili njene položaje i 17 maja 7 oklopnih divizija nastavilo je munjevito nadiranje ka zapadu, gde više nije bilo nikakvih organizovanih protivničkih jedinica.

Oklopne divizije generala Guderijana, brzo nadirući ka zapadu, 20. maja zauzimaju Peron, Amijen i Abevil i otsecaju francusko-britansko-belgiske snage, koje su se usled brzog prodora nemačkih oklopnih divizija povlačile ka r. Esko. Nešto severnije ostale divizije oklopne snage »Klajst« zauzele su Aras i nastavile nadiranje ka Lamanšu. Time je bila zapečaćena sudbina otsečenih savezničkih snaga.

Za 5 dana Nemci su (od 16 do 20 maja) postigli velike strategiske rezultate: dovršili razbijanje 9 armije, prešli otstojanje od 20 km, otsekli u zapadnoj Belgiji i severozapadnoj Francuskoj 40 divizija i na r. Somi zauzeli mostobran u rejonu Perona, Amijena i Abevila.

Nemci sada preduzimaju opsežne mere za obezbeđenje ovog 200 km dugačkog klina. 14 motorizovani korpus u najvećoj brzini prati rad oklopnih divizija i osigurava

im, pre svega, jako izloženi levi bok. Pešadiske divizije 4 i 14 armije čiste i obezbeđuju zauzeto zemljište i pomažu napade oklopnih divizija. Oslobođene lične spremne, koja se prenosila kolima, pešadiske divizije 2, 9 i 16 armije prelazile su dnevno i do 70 km, da bi na r. Somi obezbedile levi bok oklopne grupe »Klajst«. Oklopne divizije napredovale su naprežući se do krajnjih granica izdržljivosti ljudi i mašina kao i do poslednje kapi benzina.

Nemci su, blagodareći odlično organizovanoj pozadini, vrlo brzo izvršili opravku komunikacija i jedinicama su vrlo tačno i uredno doturali sve potrebne količine životnih i borbenih potreba, naročito pogonskog goriva.

Već u prvim danima nemačka avijacija je postigla vazдушnu nadmoćnost i Nemci su od 15 do 20 maja gro svoje avijacije iskoristili za podršku oklopnih snaga izvršavajući sledeće zadatke: izviđanje, pripremu i podršku napada, dejstvo po rezervama, odbijanje protivnapada, obezbeđenje bokova i dejstvo po pozadini.

Još pre otsecanja glavnine grupe armija broj 1, francuska komanda donela je odluku da sa severa lakim konjičkim divizijama, i sa juga oklopnim divizijama, izvrši protivudare radi uništenja izduženog nemačkog klina. Međutim ovaj lepo zamišljeni manevar nije se mogao realizovati, jer su tenkovi lakih mehanizovanih divizija bili rastureni po pešadiskim divizijama i nisu se mogli prikupiti za izvršenje protivudara.

Isto tako tri oklopne divizije pretrpele su ogromne gubitke, a naročito 1 oklopna divizija koja je posle poraza kod Filipvila, 15 maja, ostala samo sa 20 tenkova, tako da nisu bile sposobne za protivudar.

U rejonu Laona prikupljala se novoformirana 4 oklopna divizija generala De Gola. Iako još neprikupljena i nepripremljena, jedino ova divizija je 17 maja izvršila snažan i u prvo vreme uspešan protivnapad ka severu. Nemačka avijacija brzo je intervenisala i, nanevši joj jake gubitke, naterala je na povlačenje ka Laonu.

ZAKLJUČAK

Iako planinsko, jako ispresecano i pošumljeno, slabije komunikativno i teško prolazno zemljište Ardena predstavlja nepogodan pravac za razvoj velikih snaga i brzu upotrebu motorizovanih i vazdušnih snaga, odluka da se udar nanese ovim pravcem bila je potpuno pravilna iz nekoliko razloga:

na ardenskom pravcu bile su najslabije snage neprijatelja. Pojedine jedinice branile su vrlo široke frontove; fortifikaciona organizacija protivničkih položaja na ovom pravcu bila je najslabija;

pravac glavnog udara vodi u desni bok i pozadinu jakih savezničkih snaga, što pruža vrlo povoljne uslove za njihovo otsecanje i uništenje;

posle prelaska Meze ravničasto, komunikativno i prolazno zemljište severne Francuske i jugozapadne Belgije, dozvoljava najširu upotrebu motorizovanih jedinica;

celishodnim grupisanjem snaga, pravilnom organizacijom poretka, pripremama za prelaz Ardena i forsiranje reke Meze, kao i merama za brzu opravku komunikacija Nemci su delimično otklonili teškoće u izvođenju operacija preko ovako teškog zemljišta. Oni su vrlo dobro izvršili grupisanje svojih snaga, a posebno oklopnih. Od ukupno 10 oklopnih divizija i 4 motorizovane, na ardenskom pravcu bilo je grupisano 7 oklopnih i 3 motorizovane divizije. Ovakvim grupisanjem snaga Nemci su postigli apsolutnu nadmoćnost — skoro 5:1, što im je i omogućilo brzi i veliki uspeh.

Nemci su postigli potpuno iznenađenje, kako u izboru pravca glavnog udara tako i primeni novih taktičkih postupaka, što im je u prvom redu omogućilo da razbiju neprijateljske snage i stvore uslove za punu eksploataciju postignutog uspeha. Uspešnim vazdušnim napadima na aerodrome, Nemci su od 10 do 30 maja uspeli da unište veliki broj savezničkih aviona i izbore vazdušnu nadmoćnost koju su zadržali u toku celog rata. Ovo im je omogućilo da težište dejstva avijacije prenesu na potpomaganje kopnenih snaga — prvenstveno oklopnih.

Nemačka artiljerija nije mogla da prati brzo nadiranje oklopnih jedinica, te je ulogu artiljerije preuzela na sebe jurišna avijacija, koja je uspešno izvršavala ovaj svoj zadatak.

Sadejstvo između oklopnih snaga i avijacije i u ovom ratu bilo je odlično. Avijacija je uvek stizala posle nekoliko minuta na bojno polje, izvršavajući na vreme svoje zadatke.

U ovom ratu prvi put su upotrebljene manje grupe padobranaca u sadejstvu sa oklopnim jedinicama za izvršenje taktičkih zadataka. Ove grupe uz pomoć »pete kolone« odigrale su vidnu ulogu, zauzimajući u Ardenima male ali izvanredno važne objekte i čvorove na komunikacijama koje su držale do pristizanja oklopnih snaga.

Forsiranje reke Meze pokazalo je da oklopne jedinice mogu i samostalno da izvrše prelaz veće reke. Ovakav uspešan prelaz uslovljen je blagovremenim i detaljno izvršenim pripremama. Nemci su raspolagali svim, pa i najsitnijim podacima o reci Mezi, tako da se nisu morali zadržavati radi izviđanja zemljišta i neprijatelja i određivanja mesta za prelaz. Na ratnim igrama u Koblencu, svaka jedinica se do detalja upoznala sa pretstojećim zadacima. Tačno prema zapovestima i planovima sa ovih ratnih igara izvršeno je forsiranje reke Meze.

Karakteristično je da su Nemci na tri prelaza primenili tri različite taktike:

u rejonu Hua 7 oklopna divizija forsirala je Mezu bez ikakve vatrene pripreme, koristeći nebranjen prelaz na spoju 5 motorizovane i 18 pešadijske divizije. Ovom prilikom Nemci su uspešno koristili ubacivanje, jer je pošumljeno i neobrađeno zemljište u rejonu Hua ovo omogućavalo;

u rejonu Montermea prelaz je izvršen posle jake artiljerijske pripreme; i

kod Sedana ona je zamenjena aviopripremom.

U ovim operacijama primarnu ulogu odigrale su nemačke oklopne divizije, koje su bile nosioci udarne snage, brzog tempa nadiranja i smelih manevara. Samo od 16—20

maja oklopne divizije prolazile su prosečno u pravoj liniji po 40 km, a ustvari dnevni marš nekih divizija iznosio je i do 100 km.

Za razliku od Francuza, Nemci su svoje oklopne divizije upotrebljavali grupisano radi izvršenja operativnih i strategiskih zadataka.

Nemci su vrlo veliku pažnju posvetili obezbeđivanju bokova udarne oklopne grupacije. Za ovo su upotrebili motorizovane divizije i četiri armije. Ovakvo obezbeđenje bilo je potrebno zbog jako dugačkog klina i što su očekivali sa juga snažne protivnapade francuskih rezervi.

Brzina kretanja oklopnih jedinica obezbeđivala se: dobro organizovanim snabdevanjem i održavanjem, postojanjem rezervnih posada i korišćenjem kratkih usmenih zapovesti.

Snabdevanje oklopnih jedinica nije došlo ni jednog trenutka u pitanje. Divizije su ojačane transportom i snabdevale su se direktno iz armije.

Koliko god su Nemci pravilno upotrebili svoje oklopne snage toliko su ih Francuzi pogrešno koristili.

Francuzi su brojno imali otprilike toliko tenkova kao i Nemci. Međutim, oni su imali samo 3 oklopne divizije koje su bile sposobne za borbu protiv nemačkih oklopnih divizija. Ove 3 divizije bile su potpuno nepravilno upotrebljene. Umesto da su korišćene ukupno za nanošenje snažnih protivudara u levi bok 19 oklopnog korpusa, one su podeljene i to: 1 oklopna 9 armiji a 3 oklopna divizija 2 armiji. Ove izvanredno pogodne jedinice za izvršenje snažnih protivudara i manevara upotrebljene su za posedanje položaja u odbrani. Naročito nepravilno je upotrebljena 3 oklopna divizija. Pojedini njeni tenkovski bataljoni dodeljeni su pešadiskim divizijama, gde se nisu mogli upotrebiti za izvršenje snažnih protivudara.

Takođe je nepravilno upotrebljena i 2 oklopna divizija. Ona je bila angažovana da na širokom frontu brani r. Oazu, a ništa bolje nije iskorišćena ni 4 novoformirana divizija generala De Gola, jer je ubačena u borbu po delovima i nepripremljena za protivnapad.

Lake mehanizovane divizije uopšte nisu iskorišćene za protivudare. Pojedini tenkovski bataljoni ovih divizija bili su privremeno dodeljeni za pojačanje pešadiskih divizija.

Lake konjičke divizije izvršile su nekoliko protivnapada u starom klasičnom konjičkom stilu, ali su pretrpele teške gubitke.

Francuzi su raspolagali relativno velikim brojem motorizovanih divizija, ali su ih upotrebljavali po delovima i za rešavanje taktičkih zadataka. Ovo je bilo pogrešno, jer su ove divizije odlično sredstvo za operativno-strategijsko manevrovanje, naročito ako su upotrebljene u okviru viših oklopnih formacija. Upotrebljavajući ih uglavnom kao i pešadiske divizije ove jedinice su uništene u odbranbenim borbama u Belgiji i Flandriji.

*

Posle uspešno završenog rata u Francuskoj i odustajanja od plana invazije Engleske, Nemačka je odmah preduzela pripreme za rat protiv Sovjetskog Saveza. Naređeno je da vojna industrija mora isporučivati mesečno 800—1000 tenkova, jer se računalo na osnovu iskustva da će im toliko trebati. Međutim, kada je podnesen proračun da za tu produkciju treba dve milijarde maraka i 100.000 radnika, Nemci su odustali od ovog plana.

Želeći da poveća udarnu snagu svoje armije, Hitler je naredio da se 10 oklopnih divizija preformira u 20 oklopnih divizija, a broj motorizovanih divizija povećao je na osam. Na ovaj način udvostručen je broj oklopnih divizija, ali je broj tenkova ostao isti. U oklopnim divizijama brigade su smanjene na oklopni puk, koji je u 14 oklopnih divizija imao 2 a u 6 oklopnih divizija 3 tenkovska bataljona. Ovo smanjenje tenkova donekle je nadoknađeno time što su laki tenkovi »Mark II« zadržani samo u izviđačkim jedinicama, dok su tenkovski bataljoni dobili po dve čete tenkova »Mark III« i jednu četvu »Mark IV«. Svaka divizija dobila je jedan divizion protivavionskih topova 88 mm.

Zbog nedostatka tenkova, oklopne divizije popunjene su većim brojem zaplenjenih tenkova (francuskih i čeških) koji su po svom kvalitetu zaostajali za najboljim nemačkim tenkovima.

Nemci su zamenili top od 37 mm na tenku »Panzer III« topom 50 mm.

Sa onako organizovanim oklopnim snagama Nemci su počeli rat protiv Sovjetskog Saveza.

U početnom periodu rata, primenjujući svoju koncepciju o upotrebi oklopnih snaga, koju su sa uspehom primenili u Poljskoj i Francuskoj, oni su postigli odlične rezultate. Njihovim uspesima znatno je doprinela i pogrešna koncepcija o upotrebi tenkova od strane Sovjetskog Saveza. Sovjetski Savez raspolagao je sa približno istim brojem tenkova kao i Nemci, ali je svoje tenkove razvukao od Baltičkog do Crnog Mora, tako da su Nemci uspevali da ih počesno tuku, ne dozvoljavajući sovjetskim tenkovima u prvom periodu rata da dođu do izražaja.

Međutim, Sovjetski Savez brzo je uočio svoju grešku i preduzeo odmah potrebne mere da je ispravi.

Početak 1942 godine Sovjetski Savez je snabdeo svoje oklopne jedinice novim tenkom T-34 koji je bio znažno boljih kvaliteta od nemačkih i kojim je nova sovjetska koncepcija o upotrebi tenkova dobila u ruke moćno oružje.

Praktična demonstracija nove sovjetske koncepcije o upotrebi tenkova došla je do svog punog izražaja u staljingradskoj operaciji.

TENKOVI U STALJINGRADSKOJ BICI

(Od 19 do 24 novembra 1942)

OBOSTRANI RASPORED I PLAN ZA OFANZIVU

Za ofanzivu kod Staljingrada Sovjeti su formirali Jugozapadni front, a dotadašnji Staljingradski front preimenovali u Donski, dok je raniji Jugozapadni front dobio naziv Staljingradski.

U Jugozapadni front ušle su sledeće snage: jedan konjički korpus, 5 oklopna i 21 armija;

Donski front sačinjavale su: 24, 65 i 66 armija; a Staljingradski front: 62, 64, 57 i 51 armija.

Za ofanzivu je koncentrisano ukupno 10 armija, sa 11 oklopnih i mehanizovanih korpusa, odnosno: 581.900 ljudi, 5.629 artiljeriskih oruđa, 11.400 minobacača, 1.140 tenkova.

Nemci su prema Jugozapadnom, Donskom i Staljingradskom frontu imali: 8 italijansku, 3 rumunsku, 6 i 4 oklopnu armiju, 6 armiski i 4 konjički korpus (rumunski) sa sledećim rasporedom: prema desnom krilu Jugozapadnog fronta na otseku Krasnoje, Orehovoje, Baskovskoje bila je 8 italijanska armija. Prema levom krilu Jugozapadnog fronta na otseku Baskovskoje, Malokletskij nalazila se 3 rumunska armija, a prema Donskom i Staljingradskom frontu na otseku Malokletskij, Sadovoje 6 i 4 oklopna armija.

U operativnoj rezervi bile su 4 pešadiške divizije iz 8 italijanske armije i 4 pešadiške divizije iz 3 rumunske armije.

Ukupno su Nemci imali prema Jugozapadnom, Donskom i Staljingradskom frontu 36 pešadiskih, 3 motorizovane, 5 oklopnih i 1 konjičku diviziju ili 638.000 ljudi, 4.904 artiljeriskih oruđa, 4.884 minobacača, 1.020 tenkova.

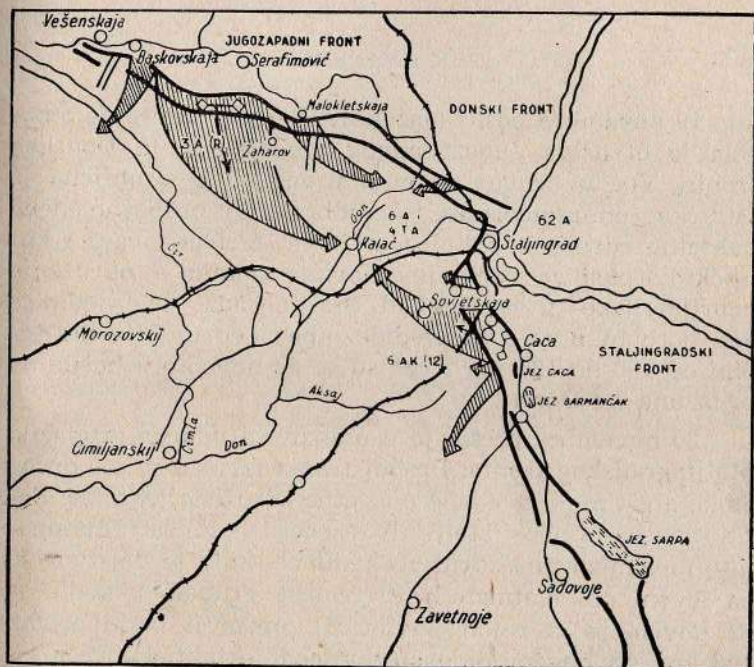
Potpomagala ih je avioflota od 3 aviokorpusa.

Međutim, Nemci su imali dosta slabe operativne rezerve. Razlozi za ovo ležali su pre svega u tome, što su oni svu pažnju obratili na držanje odbranbenih linija i što ih je uporna odbrana Staljingrada naterala da uvedu i utroše u borbi velike snage. Pored ovoga, Nemci se nisu nadali sovjetskoj ofanzivi, te je ona došla za njih kao potpuno iznenađenje.

Ovaj raspored Nemaca imao je još jednu veliku slabost, a to je da su na vrhu klina prema Staljingradu imali najbolje divizije, dok su im se na krilima i bokovima nalazile italijanske i rumunske jedinice.

Pripreme za ofanzivu otpočeli su Sovjeti još u toku odbrambene bitke pod Staljingradom.

Osnovna ideja operacije bila je dvostrani koncentrični udar koji se mora završiti okruženjem. Prvi iz rejonu srednjeg toka reke Dona, drugi iz rejonu južno od

Skica 3

Staljingrada. Severna udarna grupacija morala je probiti front u rejonu južno od grada Serafimovič, a južna između Staljingrada i jezera Barmancak. Po uništenju krilnih grupacija trebalo je munjevitom nastupati na Kalač i tamo završiti operativno okruženje neprijateljskih trupa.

Severna udarna grupacija nanosi glavni udar južno od grada Serafimovič i levim krilom Jugozapadnog i delom snaga Donskog fronta.

Južna udarna grupacija nanosi glavni udar snagama Staljingradskog fronta. Ostale snage Donskog i Staljingradskog fronta imale su zadatak da obezbede ofanzivu udarnih grupacija i da vežu neprijateljske trupe svojim aktivnim dejstvima.

TOK OFANZIVE

19 novembra posle snažne artiljeriske pripreme otpočela je ofanziva Jugozapadnog i desnog krila Donskog fronta. Već u drugoj polovini prvog dana, probijena je taktička dubina neprijateljske odbrane i u proboj uvedene pokretne združene jedinice (oklopni, mehanizovani i konjički korpusi) za izvršenje osnovnog zadatka — okruženje neprijateljske grupacije kod Staljingrada. Ove jedinice pod borbom brzo su savladale otpor neprijatelja na dubini od 100 do 120 km i već su se 22 novembra borile na prilazima ka Donu.

20 novembra prešla je u ofanzivu i udarna grupacija Staljingradskog fronta. Proboj fronta izvršen je još prvog dana, a zatim su uvedene pokretne združene jedinice. Posle razbijanja neprijateljskih rezervi i jedinica u odstupanju, mehanizovana združena jedinica, koja je dejstvovala na levom obuhvatnom krilu udarne grupacije, izbila je 22 novembra u rejon Sovjetskij, prešavši pod borbom 100 km. 23 novembra uspostavljena je taktička veza između pokretnih jedinica Jugozapadnog i Staljingradskog fronta u rejonu Kalača i time je bilo dovršeno operativno okruženje neprijateljske grupacije.

Da bi učvrstile postignuti uspeh pešadijske jedinice, koristeći uspeh svojih pokretnih jedinica, delom snaga sledila su njihova dejstva i odmah za njima izbile na reku Don i reku Karpov.

Radi sigurnog obezbeđenja spoljnih bokova udarnih grupacija deo pešadiskih i oklopnih jedinica, vodeći uporne

borbe protiv pristiglih rezervi, izbio je na reku Čir (Jugozapadni front) i reku Aksaj (Staljingradski front).

Na Donskom frontu za ovo vreme vođene su žestoke borbe na desnom krilu sa ciljem obezbeđenja levog boka udarne grupacije Jugozapadnog fronta, dok su centar i levo krilo vezivali neprijateljske snage aktivnim dejstvima.

ZAKLJUČAK

U okruženju nemačkih snaga kod Staljingrada odlučujuću ulogu odigrale su oklopne, mehanizovane i motorizovane divizije, koje su za svega četiri i po dana izvršile operativno okruženje 22 nemačke divizije prešavši pod borbom 100 do 120 km.

Uspeh koji su postigle oklopne jedinice leži u njihovoj pravilnoj primeni. Velike oklopne formacije nisu upotrebljene za probijanje taktičkog pojasa odbrane, već za eksploataciju i pretvaranje taktičkog u operativni uspeh. Podršku pešadije u probouju taktičke dubine vršili su tenkovi NPP.

Ovakav način upotrebe rezultirao je iz činjenice da je Crvena armija 1942 godine, za vreme Staljingradske bitke, raspolagala sa dovoljno tenkova, pa je mogla da obezbedi i tenkove za eksploataciju uspeha i tenkove NPP, što nije bio slučaj u početku rata.

Sovjetska komanda izvršila je pravilno grupisanje koncentrišući gro svojih oklopnih jedinica na pravcu glavnog udara te je na taj način postigla apsolutnu nadmoćnost iako je opšti odnos snaga bio skoro 1 : 1.

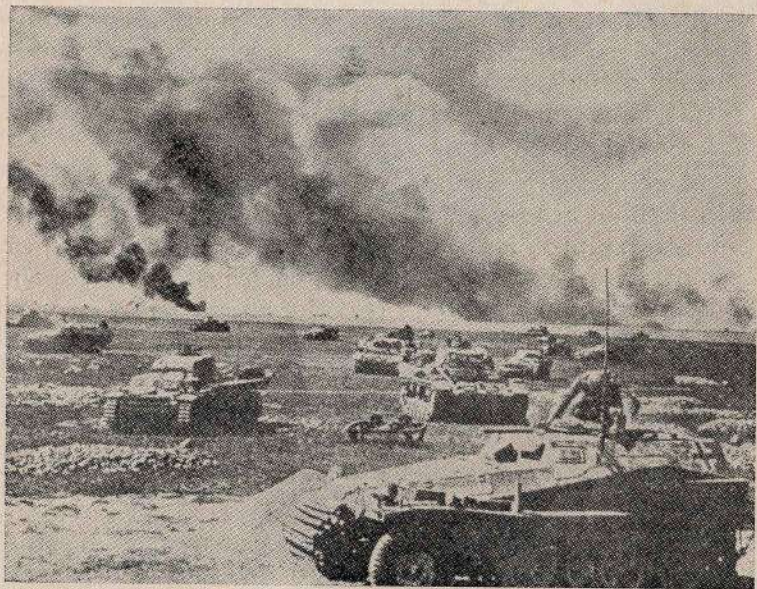
Pravac glavnog udara pravilno je izabran, jer je izvodio na najslabiji deo odbrane i najkraćim putem dovodio do okruženja neprijateljske glavne grupacije.

Svojom protivofanzivom Sovjeti su postigli potpuno iznenađenje, kako taktički tako i operativno. Oni su uspeli da u potpunosti izvedu sve pripreme i koncentraciju

snaga. Ovo je bilo olakšano time što su Nemci smatrali da Sovjeti nisu u stanju da preuzmu ofanzivu.

Nedostatak motorizovanih divizija koje bi pratile i učvršćivale uspeh oklopnih jedinica Sovjeti su nadoknadili konjičkim jedinicama koje su se lako kretale van puteva i po blatnom i snežnom terenu.

Staljingradska bitka je klasičan primer uništavajuće bitke u Drugom svetskom ratu. Kod Kane odlučujuću

Sl. 9 — Nemački tenkovi u napadu na Sovjetski Savez

ulogu odigrala je Hanibalova konjica, a ovde oklopne i motorizovane jedinice. Ovo je bila prva bitka u kojoj su Sovjeti na ovakav način upotrebili svoje tenkove. Za njom je došao niz drugih uništavajućih bitaka koje se nisu mogle zamisliti bez velikih oklopnih jedinica.

TENKOVI U KURSKOJ BICI

(od 5 do 12 jula 1943)

OBOSTRANI RASPORED I PLAN OPERACIJE

Sa pripremama za bitku Nemci su otpočeli još u martu 1943 godine.

Za ofanzivu Nemci su predvideli: 4 i 9 oklopnu armiju.

9 armija na frontu Bogoduhovo — Sevsk trebalo je da vodi ofanzivu sa severa. Ona se sastojala iz 44, 46 i 47 oklopnog korpusa i 23 armiskog korpusa. Ukupno 20 divizija (7 oklopnih, 2 motorizovane i 11 pešadiskih).

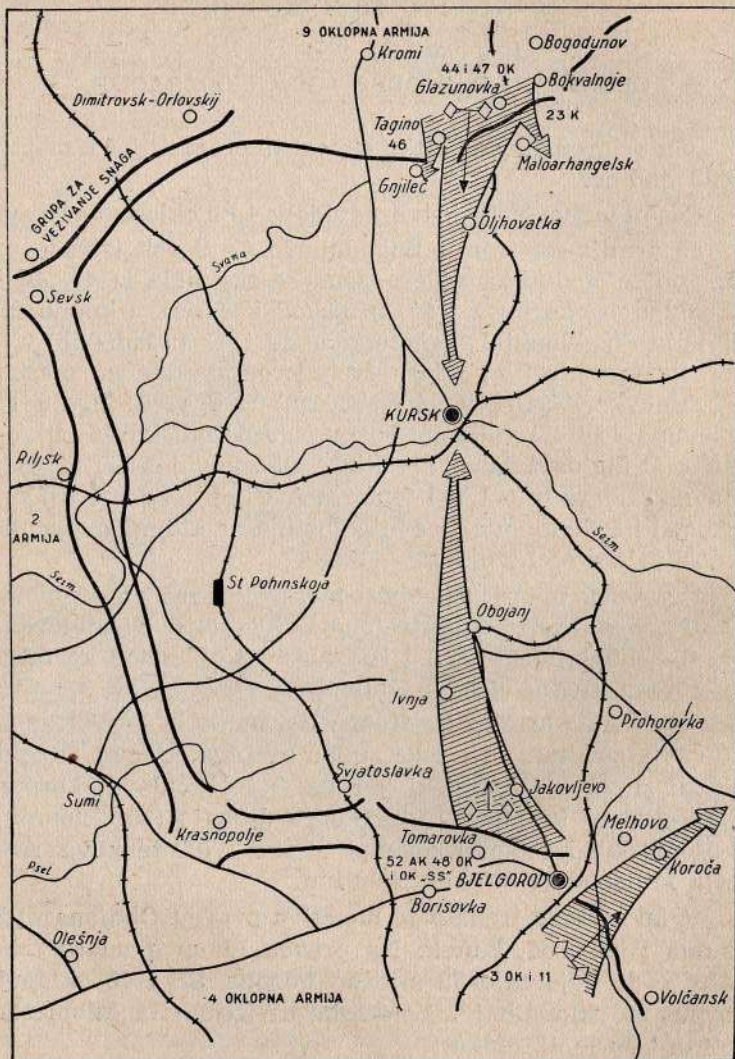
Pravac glavnog udara trebalo je da ide sa otseka Glazunovka, Tagino (širina 32 km) u pravcu juga i to snagama 44 i 47 oklopnog korpusa (5 pešadiskih, 6 oklopnih i 1 motorizovana divizija). Ukupno je na pravcu glavnog udara bilo 1.500 tenkova (od kojih veći broj »Tigrova«) i 3000 topova. Srednja gustina na kilometar fronta iznosila je do 50 tenkova.

Pomoćni udari radi obezbeđenja bokova povereni su 23 armiskom korpusu (iz rejona Bokvalnoje, Glazunovka, prema Maloarhangelsku) i snagama 46 oklopnog korpusa (iz rejona Tagino prema Gnilcu).

4 oklopna armija na frontu Krasnopolje — Volčansk imala je zadatak da nanese udar sa juga. U ovu armiju ulazili su 11 i 52 armiski korpus, 3 i 48 oklopni korpus i SS oklopni korpus — ukupno 18 divizija (10 oklopnih, 7 pešadiskih i 1 motorizovana) sa oko 1.700 tenkova. Armija je napadala na frontu 80 km.

Glavni udar trebalo je naneti u pravcu Obojana duž drumu Bjelgorod, Kursk. Na pravcu glavnog udara trebalo je da dejstvuje 52 armiski korpus, SS i 48 oklopni korpus (6 oklopnih i 2 pešadiske divizije). Na kilometar fronta bilo je 42 tenka.

Pomoćni udar trebalo je naneti pravcem Bjelgorod — Koroča sa 3 oklopnim i 11 armiskim korpusom.

Skica 4

2 armija od Sevska do Krasnopolja (oko 200 km) imala je zadatak da veže sovjetske snage.

Od ukupno 20 oklopnih divizija na Istočnom frontu, Nemci su za Kursku bitku koncentrisali 17 (3200 tenkova)¹¹⁾ i oko 1800 aviona od kojih 1000 bombardera. Operacija je trebalo da ima munjeviti karakter i da se završi za 5 dana.

Kursku izbočinu branile su trupe sovjetskog Centralnog i Voronješkog fronta, na jakim i duboko ešeloniranim položajima. Dubina odbrane bila je oko 100 km i sastojala se od niza odbranbenih pojaseva povezanih međupoložajima i pregradnim položajima. Veća naseljena mesta organizovana su u jake čvorove odbrane i pripremljena za kružnu odbranu. Položaji su se sastojali iz široko razvijenog sistema rovova, a naročito velikog broja pt čvorova. Zaprečavanje je bilo dobro izvedeno, sa velikim brojem minskih polja i pt prepreka. Odbrana je bila obezbeđena dovoljnim brojem pt artiljerije. Za borbu protiv tenkova vršena je intenzivna obuka trupa. Jake rezerve sastavljene od oklopnih jedinica bile su moćno sredstvo za izvršenje protivnapada i protivudara. Obezbeđenju bokova posvećena je naročita pažnja i zato Nemci nisu uspevali u toku ofanzive da pronađu slaba mesta u sovjetskoj odbrani. Posebna pažnja posvećena je protivavionskoj zaštiti. Na najvažnijim pravcima bilo je organizovano 3 do 4 protivavionska pojasa.

Dobro razvijena obaveštajna služba uspela je da prikupe detaljne podatke, pa čak i da sazna dan i čas napada. Na taj način otpalo je iznenađenje, jedan od bitnih faktora za uspeh oklopnih snaga. U vezi s tim Sovjeti su neposredno pre početka napada izvršili snažnu protivpripremu, koja je nanela Nemcima velike gubitke i znatno im poremetila plansko izvođenje ofanzive.

---

¹¹⁾ Glavne operacije Crvene Armije u Velikom Otadžbinskom ratu (1941—1945) — Vojnoizdavački zavod MNO JNA — str. 60 i 62.

TOK OPERACIJE

Nemci su otpočeli napad sa severa uzoru 5 jula, pod zaštitom jake artiljerijske vatre i avijacije, nanoseći udar u tri pravca: ka Maloarhangelsku, ka Oljhovatki i Gnjilcu. Na Oljhovatskom pravcu Nemci su ubacili u borbu 4 pešadijske i 3 oklopne divizije sa oko 500 tenkova među kojima više od 100 »Tigrova«.

Napad je izveden u sledećem borbenom poretku: u prvom ešelonu išli su »Tigrovi« u grupama 10 do 15 i samohodni topovi 88 mm »Ferdinand«. U drugom ešelonu u grupama 50 do 100 kretali su se srednji tenkovi, a iza njih je išla motorizovana pešadija na oklopnim transporterima. Pešadija se kretala u borbenom rasporedu tenkova.

Sovjeti su nemački napad dočekali snažnom vatrom. Nemci su tek posle petog juriša uspeli da se jedino na pravcu Oljhovatke ukline u sovjetsku odbranu 6 do 8 km.

U noći 5/6 Nemci dovlače rezerve i ujutro produžuju napad, samo na pravcu Oljhovatke.

Istovremeno Centralni front vrši protivudar i dolazi do jakih borbi u susretu između nemačkih i sovjetskih tenkova.

U toku 7 i 8 jula vođene su žestoke borbe ali, pretrpevši teške gubitke (samo oko 800 tenkova i samohodnih topova izbačeno je iz stroja), Nemci su bili prinuđeni da se zaustave.

Sa juga su Nemci izvršili napad takođe 5 jula. Glavna grupacija 4 oklopne armije sastavljena od 48 i SS oklopnog korpusa i 52 armiskog korpusa trebalo je da krene u napad iz rejona Tomarovka, Borisovka, Kazanskoje u pravcu severa duž drumu Bjelgorod, Obojanj, težeći da prodre prema Kursku najkraćim pravcem. Druga grupacija, sastavljena od 3 oklopnog i 11 armiskog korpusa, imala je zadatak da iz rejona Bjelgoroda izvrši napad u pravcu Koroča.

Nemci su želeli da postignu brz i odlučan uspeh i zato su bacili u borbu istovremeno oko 1000 tenkova, od čega

na pravcu glavnog udara 700. No i pored svega oni su u toku 5 jula uspeli da se uklone svega 3 do 4 km. Dovlačeći na front nove rezerve, 7 jula produžavaju ogorčene napade na pravcu Jakovljeva duž drumu za Obojan, želeći da po svaku cenu izbiju u operativni prostor. Sovjetski tenkovi dočekivali su juriše nemačkih tenkova i naneli im teške gubitke.

8 i 9 jula Nemci privlače SS i 48 oklopni korpus severno od Jakovljeva i pokušavaju da prodru prema Kursku najkraćim pravcem preko Obojanja duž drumu Bjelgorod — Kursk. Ali je i ovaj napad propao.

Sl. 10 — Nemački oklopni transporteri u dejstvu u SSSR-u

Posle teških borbi Nemci su se do 9 jula probili u dubinu odbrane za oko 30 do 35 km, ali nisu uspeli da taktički uspeh pretvore u operativni pa su zbog teških gubitaka i nedostatka rezervi prešli u odbranu.

Na koročanskom pravcu posle ogorčenih borbi i snažnog otpora Nemci su već 7 jula morali da odustanu od

prvobitnog plana i preduzmu operacije sa ograničenim ciljem u pravcu severa da bi sa istoka proširili »džak« stvoren napadom glavne nemačke grupacije.

Videći da napad predviđenim pravcima ne može uspeti Nemci menjaju plan i težište dejstava prenose na proboj sovjetske odbrane kod Prohorovke snagama 3 oklopnog i 11 armiskog korpusa i to sa dva pravca: iz regiona zapadno od Prohorovke prema severoistoku snagama glavne grupacije koja je ranije napadala na Obojani, i iz regiona Melhovo u severnom pravcu.

Nemci uspevaju da se približe Prohorovki, ali snažnim udarom sovjetskih oklopnih snaga oni su zaustavljeni pretrpevši teške gubitke. Na prilazima Prohorovki odigrala se jedna od najvećih tenkovskih bitaka u Drugom svetskom ratu u kojoj je sa svake strane učestvovalo oko 1.500 tenkova. Nemci su samo u toku 12 jula izgubili oko 400 tenkova.

Ukupno su u ovoj ofanzivi izgubili oko 3.000 tenkova, tj. 8 oklopnih divizija je izbačeno iz stroja za duže vreme.

ZAKLJUČAK

Nemačke oklopne snage pretrpele su u Kurskoj bici potpun poraz zato što su snage upotrebljavane onako kako je to praktikovano u ratu protiv Poljske i Francuske iako su uslovi bili sasvim drukčiji.

S obzirom na situaciju kod Kurska, pravilno bi bilo da su Nemci izvršili proboj pešadiskim jedinicama uz podršku artiljerije, tenkova i avijacije, pa tek onda uveli u boj velike oklopne jedinice za eksploataciju uspeha. Posebno je pitanje da li je ofanziva uopšte dolazila u obzir s obzirom na odnos snaga i duboko ešeloniranu odbranu.

Nemci su izvršili udar tenkovima na snažnu i dobro ešeloniranu odbranu koja je naročito dobro bila organizovana u pt smislu. Na ovakvu odbranu nije se smelo ni u kom slučaju napadati tenkovima u prvom ešelonu. Laki uspesi u Francuskoj, Poljskoj itd., gde je odbrana bila

znatno slabija, naveli su Nemce da naprave ovako grubu grešku.

U Kurskoj bici Nemci nisu imali prevlast u vazduhu i zato ne samo da nisu mogli potpomagati svoje tenkove već su oni trpeli velike gubitke od sovjetske avijacije.

Sl. 11 — Nemački tenk Mark V »Panter«

Postojanje jakih oklopnih rezervi omogućilo je Sovjetima brzi manevar iz dubine i efikasne protivudare, tako da Nemci nisu nigde uspevali da izađu u operativni prostor. Upotreba tenkova kao ukopanih vatrenih tačaka i u prvom pojasu odbrane pokazala se pravilna, kada se raspolaže sa dovoljno tenkova, jer su Sovjeti u najkritičnijim momentima na ovaj način uspeali da zaustave prodore nemačkih tenkova.

U bici kod Kurska pokazalo se da je dobro obučena pešadija i naoružana artiljerijom maloga kalibra, pt puškama, flašama sa zapaljivom smešom i pt bombama, sposobna da se uspešno bori protiv tenkova. Ovakva situacija je zahtevala od oklopnih jedinica novu taktiku borbe, tj. mnogo veću pomoć pešadije tenkovima u borbi protiv ovako opremljene pešadije. Međutim, Nemci su ovaj ele-

menat prenebregli i zato im je sovjetska pešadija nanela osetne gubitke u tenkovima. Samohodni topovi »Ferdinand« naoružani topom 88 mm, tada najboljim tenkovskim topom, u koje su Nemci polagali velike nade, nisu pokazali zadovoljavajuće rezultate. Oni su pretstavljali lak plen lovaca tenkova jer nisu imali mitraljeze za borbu sa pešadijom. I teški tenkovi tipa »Panter« nisu dali zadovoljavajuće rezultate. Bili su slabo pokretni, lako su se zaglavljivali i imali su čitav niz drugih tehničkih nedostataka. Od 80 u početku Kurske bitke, ostalo ih je, 14 jula, svega nekoliko.¹²⁾

U Kurskoj bici nemačka doktrina o upotrebi tenkova, sa kojom su postigli onako sjajne rezultate u ratu protiv Poljske i Francuske i u prvoj fazi rata na Istočnom frontu, pretrpela je potpun neuspeh.

Kurska bitka jasno pokazuje da jedna doktrina važi samo za određene uslove, a čim se oni promene, treba menjati i doktrinu.

NEMAČKA OFANZIVA U ARDENIMA

(od 16 do 25 decembra 1944 god.)

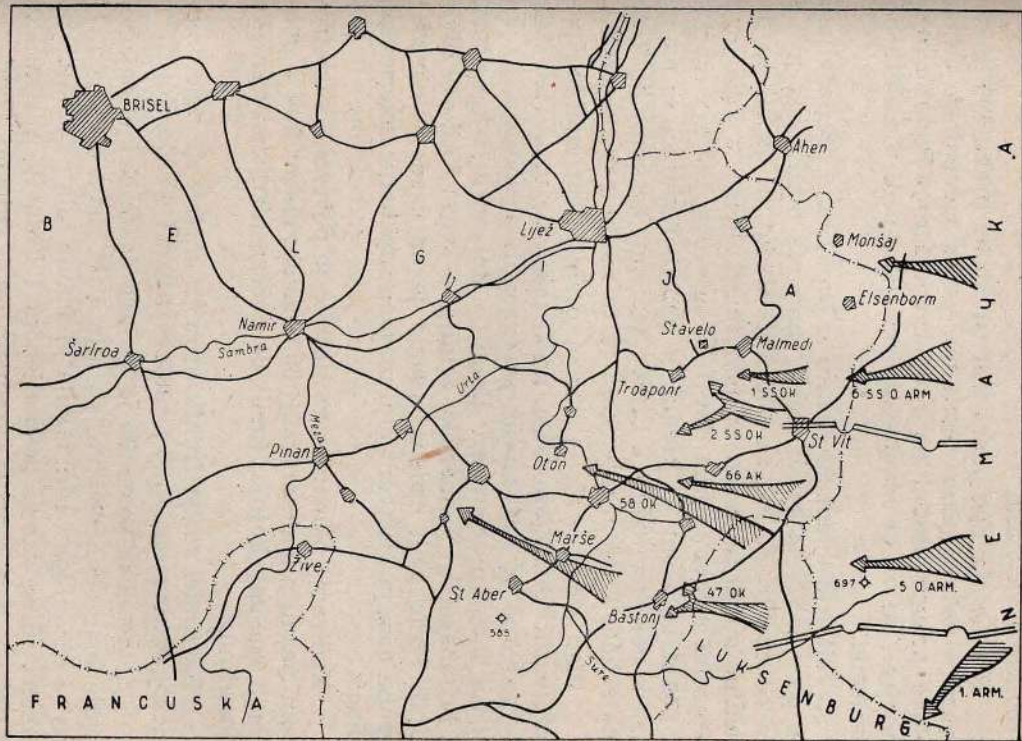
PLAN ZA NEMAČKU OFANZIVU

Za izvršenje Ardenske ofanzive određena je grupa armija »B« (5 oklopna armija i 7 armija) ojačana u najvećoj tajnosti 6 SS oklopnom armijom. Ukupne snage bile su: 10 oklopnih i 14 pešadiskih divizija sa 800 tenkova i 1.500 aviona.

Na mestu proboja Nemci su postigli apsolutnu nadmoćnost (24 : 4 divizije ili 6 : 1).

Nemci su rešili da ofanzivu izvedu u zimskim uslovima, jer nisu smeli da čekaju povoljnije vreme, a i zato što su se nadali da će im zimsko vreme pružiti više koristi nego štete. Naročito su polagali nade u velike magle koje su vladale u to doba godine i koje su mogle da ih zaštite

¹²⁾ »Oklopne bitke 1939—1945« — Mellenthin — str. 274.

Skica 5

od moćne savezničke avijacije koja je imala apsolutnu prevlast u vazduhu.

Pravac glavnog udara izabrali su na preko 500 m visokom i pošumljenom zemljištu, jer su računali da će na ovom pravcu postići potpuno iznenađenje. Pored ovoga smatrali su da će im ovakvo zemljište pružiti zaštitu od avijacije.

Veliki problem za Nemce u ovo vreme predstavljalo je gorivo. Nemačka vrhovna komanda predviđala je da će obezbediti gorivo za 500 km. Međutim, uspeli su da sakupe svega polovinu od potrebne količine, a koja je u zimskim uslovima bila dovoljna za svega 100 km marša. I pored toga oni su krenuli u napad, nadajući se da će brzim dejstvom izbiti u Lijež i zapleniti ogromne količine materijala 1 i 9 armije, koje su tu imale svoja skladišta.

Plan ofanzive bio je sledeći: probiti neprijateljske položaje između Liježa i Ija, preći reku Mezu, zauzeti Anvers, jedno od najvažnijih savezničkih pristaništa, i tako otseći snage protivnika u Belgiji i Holandiji (1 kanadska, 2 britanska, 1 i 9 američka armija — svega 35 do 40 divizija). Posle ovih uspeha trebalo je da pređe u napad i grupa armija »H« radi definitivnog uništenja savezničkih snaga.

Nadiranje oklopnih armija bilo je povezano s upotrebom vazdušnih desanata (1.500 padobranaca) kao i ubačenih agenata koji su imali da dezorganizuju savezničku pozadinu.

Saveznici su na frontu proboja imali 4 divizije američkog 8 korpusa (4, 28 i 106 pešadisku i 9 oklopnu).

Saveznička komanda je saznala da su Nemci pojačali svoje snage u Ardenima, ali nije ništa znala o koncentraciji 6 SS oklopne armije koja je dotada bila na frontu kod Ahena. Blagodareći pošumljenom i brdovitom zemljištu Ajfela i nepogodnom vremenu za vazdušno izviđanje, Nemci su u potpunoj tajnosti prebacili ovu armiju na front kod Monšaja.

TOK OPERACIJE

16 decembra pod zaštitom snažne artiljeriske pripreme krenule su 5 i 6 oklopna armija u napad, svaka sa po 4 oklopne divizije u prvom ešelonu. Na čelu su se nalazili pešadiski bataljoni, dok su tenkovi većinom napadali pod svetlošću reflektora.¹³⁾ Pozadi oklopnih kretale su se pešadiske divizije. Spušteni padobranci i agenti u američkim uniformama i džipovima, rušili su važne objekte na komunikacijama i unosili nered u pozadinu.

Na čelu nemačkih kolona išla je jedna oklopna brigada sa američkim zaplenjenim tenkovima i vojnicima u američkim uniformama, stvarajući veliku zabunu između savezničkih snaga. Napadu Nemaca pogodovalo je maglovito vreme sa snegom, jer je onemogućavalo dejstvo savezničke avijacije.

Blagodareći iznenađenju i koncentraciji nadmoćnih snaga na pravcu glavnog udara, Nemci su za dva dana probili savezničke položaje i izišli u operativni prostor (dubina preko 32 km). U prvom udaru gotovo potpuno su uništene 28 i 106 divizija. Međutim, hitnom intervencijom 7 oklopne divizije Saveznici su uspeali da znatno uspore nemačko nadiranje. Ova divizija odbranila je važan saobraćajni čvor St. Vit, što je bilo od vrlo velikog značaja za daljnju ofanzivu.

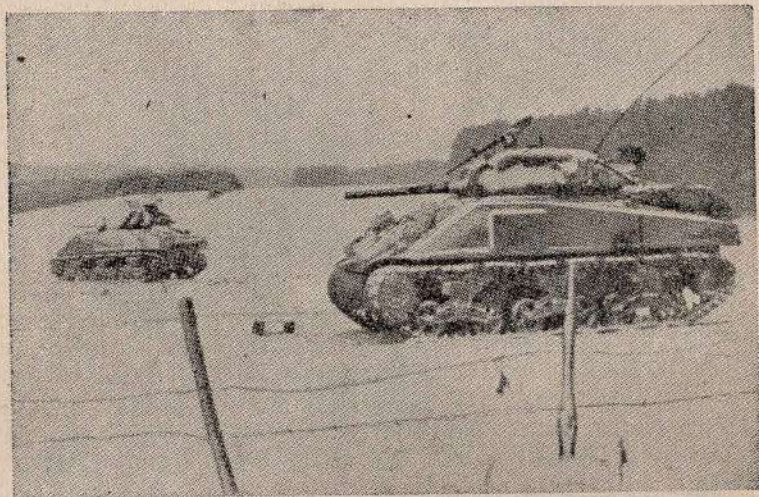
Saveznički front je bio probijen i za njegovo zatvaranje hitno su upotrebljene 82 i 101 vazdušnodesantna divizija. 82 vazdušnodesantna divizija upućena je da sa 7 oklopnom divizijom brani St. Vit, a 101 u Bastonj da sa ostacima 8 korpusa organizuje grad za odbranu. Na ovaj način Saveznici su hteli, dejstvom na bokove nemačkog klina, da spreče njegovo dalje širenje. Protiv čela klina upotrebljene su 11 oklopna i 17 vazdušnodesantna divizija, koja je avionima prebačena iz V. Britanije. Klin je trebalo zaustaviti na reci Mezi.

---

¹³⁾ Lidel Hart — »Nemački generali govore« — Ardenska ofanziva.

Raspolažući sada apsolutnom nadmoćnošću Saveznici su, po stabilizaciji odbrane, odmah otpočeli pripreme za protivofanzivu radi uništenja nemačkog klina.

Za to vreme Nemci uvode u borbu nove snage i pokušavaju da nastave ofanzivu. 1 i 2 korpus 6 SS oklopne armije nedelju dana uzaludno su napadali na front Malmédi — Stavelo u težnji da se najkraćim putem probiju

Sl. 12 — Američke tenkovske jedinice vrše napad u bok nemačkih snaga kod Bastonja

do Liježa. Međutim, ovi napadi bili su odbijeni snagama 82 vazdušnodesantne divizije, 7 oklopne divizije i 7 korpusa. Ne uspevši u frontalnom napadu 2 oklopni korpus pokušao je da obiđe desno krilo 7 korpusa koji je posedao polazne položaje za protivofanzivu. Međutim i ovaj napad je propao.

66 korpus 6 SS oklopne armije produžio je napad ka Otonu, 58 oklopni korpus 5 armije prešao je reku Urtu i približio se reci Mezi, a 47 oklopni korpus iz iste armije sa snagama 7 armije napadao je 101 vazdušnodesantnu

diviziju i ostatke 8 korpusa. Nemci su napadali sa oko 10 divizija, ali su hrabri branioci Bastonja uspevali da odbiju njihove napade.

Od 22 do 25 decembra Nemci su vrlo sporo napredovali, da bi 25 decembra bili konačno zaustavljeni novopridošlim savezničkim snagama na liniji Elsebola — Malmedi — Stavelo — Trua Pont — Oton — Marše — St. Iber — Bastonj.

Tako je posle 10 dana teških borbi propao pokušaj Nemaca da jednom odlučnom ofanzivom odgode poraz.

ZAKLJUČAK

Nemci su pravilno izabrali trenutak za svoju ofanzivu. Saveznici su u to vreme jako odužili komunikacije i bili u toku reorganizacije snabdevanja. Istovremeno vršena je reorganizacija i popuna operativnih jedinica radi priprema za novu ofanzivu.

Pravac glavnog udara Nemci su izabrali sa ciljem da naprave klin između britanskih i američkih snaga, i on je izvodio na najslabiji deo fronta gde su se, na frontu od 120 km, branile 4 divizije u kordonskom rasporedu, dok pozadi njih nije bilo nikakvih operativnih rezervi. Ispresecano i pošumljeno zemljište Ardena donekle je ograničavalo dejstvo tenkova, ali ih je, s druge strane, štitilo od avijacije što je u ovom slučaju bilo mnogo važnije.

Princip grupisanja najjačih oklopnih snaga na pravcu glavnog udara, kao i princip masovne upotrebe tenkova, bili su u punoj meri zastupljeni u ovoj bici. Na pravcu glavnog udara Nemci su uspeli da ostvare nadmoćnost 6 : 1 što im je omogućavalo brze početne uspehe. Međutim opšti odnos snaga u operativno-strategiskim razmerama bio je nepovoljan za Nemce, te je zbog toga i njihov uspeh bio ograničenih razmera.

Iako su Nemci pravilnom organizacijom i pripremom ofanzive uspeli da otklone niz svojih slabosti u odnosu na

Saveznike, ipak izvesne slabosti nisu mogli da nadoknade i to je dovelo do poraza. Naime, nemačke snage bile su nedovoljne za izvršenje postavljenog cilja. Naročito se osećala slabost u avijaciji (Saveznici 14.000 a Nemci 1.800 aviona). »Vazдушna artiljerija«, koja je u ranijim bitkama tako sjajno potpomagala brzo nadiranje oklopnih kolona, nije mogla doći do izražaja, a tenkovi su, čim se vreme prolepšalo, bili izloženi strahovitom bombardovanju. Naročito se osećao nedostatak avijacije za dejstvo protiv pridolazećih rezervi na bojište, zadatak koji je avijacija 1940 godine tako uspešno izvršavala.

Nemci su i ovde upotrebili tenkove u prvom ešelonu za brzo probijanje neprijateljske odbrane.

Pešadija koja je trebalo da brzo nastupa za tenkovima i obezbeđuje njihove uspehe, išla je vrlo sporo, tako da su oklopne jedinice morale rasipati svoje snage za zadatke koje inače treba da izvršava pešadija.

Iako je zimsko vreme išlo, u izvesnoj meri, u prilog nemačkih oklopnih snaga, jer ih je magla štitila od avijacije, ipak je ono imalo i negativnih uticaja. Snežni pokrivač se bio zaledio a ledena i klizava kora ometala je brzo napredovanje tenkova i ostalih motornih vozila. Često se dešavalo da su se vozila nekoliko časova okretala na mestu, ne mogavši da napreduju ni nekoliko metara. Ovo je znatno uticalo na brzo trošenje i onako vrlo ograničenih količina goriva.

Sadejstvo oklopnih i padobranskih jedinica pokazalo se i u ovom slučaju vrlo efikasno.

Nemačko snabdevanje, koje je ranije tako besprekorno obezbeđivalo tenkovima brzo napredovanje, nije više bilo u stanju da ih blagovremeno snabdeva, pa su pri kraju ofanzive mnogi tenkovi morali biti napušteni zbog nedostatka goriva.

Polazak u ofanzivu sa gorivom za svega 100 km predstavlja tipičan primer avanturističke strategije Hitlera. Težnja da se nedostatak sopstvenog goriva nadoknadi zauzimanjem skladišta u Liježu, ostala je samo pusta želja.

TIPOVI NAJPOZNATIJIH TENKOVA
UPOTREBLJENIH U DRUGOM SVETSKOM RATU

Naziv tenka	Država	Težina u ton.	Naoružanje	Brzina u km	Debljina okl. u mm	Jačina motora	Br. čl. posade
M-4, A-2 „Šerman“	SAD	32	1 top 75 mm i 3 mitraljeza	46	19—100	500	5
„Panzer IV“	Nemačka	24	1 top 75 mm	30	do 85	300	5
Panzer V „Panter“	„	45,5	1 top 75 mm i 1 mitraljez	50	110	600	5
Panzer VI „Tigar“	„	55	1 top 88 mm i 1 mitraljez	44	110	600	5
T-34	SSSR	32	1 top 85 mm i 2 mitraljeza	50	do 100	500	5
KV-85	„	46	1 top 85 mm	40	110	550	5
JS-III	„	50	1 top 122 mm i 3 mitraljeza	30	120	600	4
„Kromvel“	Britanija	27	1 top 75 mm	64	65	600	5
„Comet“	„	33,5	1 top 77 mm i 2 mitraljeza	55	101	600	5

Bitka u Ardenima pokazuje i svu vrednost oklopnih divizija u odbrani, naročito na širokom frontu. Nemajući operativnih rezervi, Angloamerikanci su izvukli svoje oklopne divizije sa neaktivnih delova fronta i upotrebili ih kao brzopokretne jedinice za zaustavljanje nemačke ofanzive i stvaranje potrebnog vremena za koncentraciju većih snaga.

Za efikasno dejstvo u odbrani karakterističan je primer 2 oklopne divizije: samo tri sata nakon primljenog naređenja cela divizija bila je spremna za pokret. Predala je svoj osek odbrane na reci Rer 29 pešadiskoj diviziji i izvršila 22/23 decembra usiljeni marš do Hua u Belgiji. Iako se nije raspolagalo kartama, svi borbeni delovi prešli su 123 km za 22 časa. Posle dolaska u Belgiju, divizija je odmah uputila patrole na jug i istok, koje su 23 decembra došle u dodir sa neprijateljem blizu Hajda u Belgiji, a 25 decembra u 8 časova vršila je napad na čelo nemačkog klina. U petodnevnoj bici Saveznisi su uspeali da unište nemačku oklopnu diviziju.

Komandant američkog 7 korpusa ocenio je ovu akciju kao jednu »koju treba zaista pamtit, jer je imala dalekosežne posledice u toku operacija na Zapadnom frontu«.

Za vreme protivofanzive Saveznici su oklopne jedinice ubacivali u borbu po delovima te zbog toga one nisu dale one rezultate koje su mogle dati da su upotrebljene grupisano i jednovremeno na pravcu glavnog udara.

III

TENKOVI U NARODNOOSLOBODILAČKOM RATU

Analizirajući deistva tenkova u NOR-u mogu se jasno razlikovati dva perioda. Prvi, od stvaranja prvih partizanskih odreda pa do formiranja 1 tenkove brigade i drugi do kraja rata.

PRVI PERIOD

Počeci dejstva tenkova u NOV bili su vrlo teški. Prvi razlog bio je u tome što od bivše jugoslovenske vojske nije ostalo ni materijala, ni obučenog liudstva. Njen generalštab putpuno je zanemario ovaj rod vojske, iako je Hitler tenkovima već bio pregazio Poljsku i Francusku. Zato je pred NOV stajao zadatak ne samo da otme tenkovsku tehniku od neprijatelja već i da istovremeno stvara i tenkove kadrove i doktrinu o upotrebi tenkova.

Drugi razlog koji je uticao na ovakav razvoj naših oklopnih jedinica bio je što je dejstvo tenkova vezano za prolazno zemljište i minimum potrebnih komunikacija. Međutim, u prvim počecima razvoja NOV ovo se nije moglo obezbediti, bar za duže vreme. Zbog toga se i dešavalo kada se moralo povlačiti na teško prolazni teren da je oklopna jedinica koja je tek počela da se razvija uništavala svoje tenkove (Tenkovska četa Vrhovnog štaba posle prebacivanja naših snaga preko Neretve 1943 godine survala je tenkove u Neretvu) ili ih zakopavala (u Lici za vreme IV ofanzive).

Treći razlog bio je nedostatak pogonskog materijala. Ovaj elemenat bio je veoma važan, jer je od količine zaplenjenog goriva zavisilo ne samo dejstvo tenkova, već i njihovi zadaci i način upotrebe. U rešavanju ovog pitanja naše jedinice pokazivale su puno snalažljivosti. Da bi se maksimalno uštedele raspoložive količine goriva za borbena dejstva, ponekad su, naprimer za izlazak tenkova na polazne položaje, korišćene konjske ili volovske zaprege.

Prvi tenk zaplenjen je 18 jula 1941 godine od mesnih partizana na cesti Budva — Cetinje kod sela Brajić, ali pošto se nije mogao evakuisati bio je uništen.

Srpski partizani zaplenili su dva tenka 19 oktobra 1941 godine, na cesti Gornji Milanovac — Kragujevac kod Rapaj Brda i upotrebili ih u napadu na Kraljevo 1941 godine. Međutim, u toku napada Nemci su uspeali da odvoje pešadiju od tenkova i da je zadrže na spoljnoj utvrđenoj liniji, tako da tenkovi, iako su prodrli u grad, nisu mogli postići veće rezultate.

26 novembra 1941 godine Grahovski partizanski bataljon zaplenio je tri tenka i istoga dana popodne upotrebio ih u zasedi kod Klobuka na cesti Lastva — Vilusi. Na zasedu je naišla italijanska kolona u čijem se sastavu nalazilo 4 tenka, 16 kamiona i oko 40 motocikla. Zahvaljujući iznenađenju koje je postignuto upotrebom tenkova, zaseda je u potpunosti uspela. Zaplenjen je 21 motocikl, dok su dva tenka uništena.

Sledeći napad izveo je Grahovski bataljon na uporište u Lastvi. Tenkovi su upotrebljeni za podršku pešadije pri napadu na žandarmerisku kasarnu. Kada napad nije uspeo, pešadija je pristupila opsadi kasarne, a tenkovi su iskorišćeni za odbijanje neprijatelja koji je pokušavao da interveniše iz Trebinja.

Već u ovo vreme Italijani, bojeći se partizanskih tenkova vrše zaprečavanje puteva koji su vodili ka njihovim uporištima na celoj okupiranoj teritoriji.

23 i 24 januara 1942 godine lički partizanski odredi zaplenili su na cesti Gospić — Korenica u Ljubovskom

Klancu dva tenka. Od njih je, nešto kasnije, formiran prvi tenkovski vod u Hrvatskoj.

U toku 1942 zaplenjeno je još nekoliko tenkova u Hrvatskoj i sa njima su izvedene uspješne akcije u napadu na Udbinu, Podlapac, Prežnik Grad, Vaganac, Tušilović i Babin Potok.

25 maja 1942 godine oteli su krajiški odredi od neprijatelja dva tenka. Ovi odredi hteli su da ih iskoriste u napadu na garnizone u Bosanskom Novom, Sanskom Mostu itd., ali ih je ofanziva na Kozaru omela.

Tenkovi su u ovom periodu uglavnom upotrebljavani noću, zbog toga što su i pešadijske snage dejstvovala noću. Na taj se način najbolje postizalo iznenađenje a i neprijateljska vatra je bila neefikasna, što je značilo mnogo s obzirom da su prvi tenkovi bili uglavnom tipa »Fiat«, dakle tenkovi osetljivi čak i na mitraljesku vatru.

Tenkovi su dejstvovali u borbenom poretku pešadije. Ovo je bilo neophodno jer je veza između tenkova i pešadije održavana samo neposrednim dodirom. Nikakve tehničke veze nije bilo.

Tenkovi su uglavnom korišćeni za napad na utvrđena mesta, rušenje žičanih prepreka i dejstvo po bunkerima ali se pritom, zbog slabog naoružanja (svega dva mitraljeza), više računalo na moralno no na materijalno dejstvo.

Pravac napada biran je često na teško prolaznom zemljištu na kome se neprijatelj nije nadao tenkovima, čime se postizalo iznenađenje. Da bi se sprečilo da neprijatelj otkrije napad po zvuku motora, a i da bi se štedelo gorivo, tenkovi su izvlačeni na polazne položaje stočnim zapregama, a motori su paljeni tek na signal za napad.

Polazni položaji tenkova birani su na vrlo bliskom otstojanju, čak i ispod 500 m. Ovo su omogućavali zemljište, noć i način dovođenja tenkova (stočnom zapregom).

Tenkovi su našli vrlo korisnu primenu i u zasedama, dejstvujući zajedno sa pešadijom.

Na uspeh tenkova uticali su i tačni podaci o rasporedu neprijateljskih snaga i organizaciji njegove odbrane, dobijeni pomoću simpatizera NOB. Uspešnom dejstvu

tenkova koristilo je i poznavanje zemljišta naročito kad je trebalo napadati noću.

Početak 1943 godine, u jeku IV neprijateljske ofanzive, zarobljen je veći broj tenkova pa se pristupilo formiranju prvih tenkovskih četa: 25 februara 1943 godine, istočno od Ostrošca, Tenkovska četa Vrhovnog štaba jačine 12 tenkova marke »Fiat«, a u Farkašiću u Hrvatskoj Tenkovska četa Glavnog štaba Hrvatske od 10 tenkova.

Tenkovska četa Vrhovnog štaba prvi put učestvuje u borbi pri napadu na Konjic. Zadatak joj je bio da podržava pešadiju duž puta od Ostrošca za Konjic. Zemljište levo i desno od puta bilo je vrlo teško za dejstvo tenkova, pa su se jedino mogli kretati komunikacijom. Međutim, neprijatelj je blagovremeno saznao za prisustvo naših tenkova pa je organizovao pt odbranu, prvenstveno zaprečavajući pravac koji vodi za Konjic a naročito onaj ka Ostrošcu.

Tenkovi su uspjeli da prodru u spoljnu odbranu ali, odvojeni od pešadije, bili su nemoćni da produže napad.

Da bi koliko-toliko ublažile nedostatak tenkovskih topova posade tenkova ponele su ručne defanzivne bombe kojima su nameravale da likvidiraju bunkere.

Neuspeh napada rezultat je teškog zemljišta koje nije omogućavalo upotrebu tenkova, zatim jake pt odbrane kao i slabog sadejstva pešadije i artiljerije sa tenkovima. Pešadija nije koristila pokret tenkova i njihovu vatru da se probije u grad, već je zaleгла pred neprijateljem puštajući tenkove da se sami bore.

Sledeća borba u kojoj je ova četa učestvovala primer je samostalne upotrebe tenkovske čete.

Za vreme dok se vodila borba protiv nemačke 717 divizije kod Gornjeg Vakufa, jedan bataljon četnika prešao je na desnu obalu Neretve kod s. Gračac i zauzeo Jablanicu, ugrožavajući pozadinu naših snaga koje su dejstvovale kod Gornjeg Vakufa. Tenkovska četa dobila je zadatak da ga hitno likvidira. Četa se uputila komunikacijom, jer van nje nije bio mogućan pokret. Četnici su u prvi mah pomislili da su to Talijani, a kada su saznali ko

je u pitanju već je bilo kasno. Za pola časa četnički bataljon je bio uništen i Jablanica oslobođena.

Ova akcija pokazuje da je u određenim uslovima mogućna i uspešna samostalna upotreba tenkova, samo treba voditi računa da se za tenkovima uputi pešadija koja će ojačati njihovo dejstvo.

Sl. 13 — Tenkovi Narodnooslobodilačke vojske na maršu

Posle oslobođenja Jablanice četa je dobila zadatak da se odmah prebaci u rejon Gornjeg Vakufa, gde je trebalo da učestvuje u protivudaru naših glavnih snaga protiv 717 divizije.

Četa je uspešno izvršila marš iz doline reke Rame u rejon Makljena uprkos dejstvu neprijateljske avijacije i prilično visokom snegu koji su slabi tenkovi »Fiat« vrlo teško savladivali, kao i zaprečavanju na putevima koje su izvele naše jedinice. No, zahvaljujući punoj pomoći pešadije tenkovi su uspeli da stignu blagovremeno na polazni

položaj kod s. Pidriš i da posle kratke artiljerijske pripreme krenu u napad zajedno sa pešadijom i razbiju neprijatelja. Jedan od glavnih uslova za uspeh bio je iznenađenje. Neprijatelj se, s obzirom na visinu snega i zemljište, nije uopšte nadao pojavi naših tenkova, tako da nije ni predvideo potrebne mere za odbranu od njih.

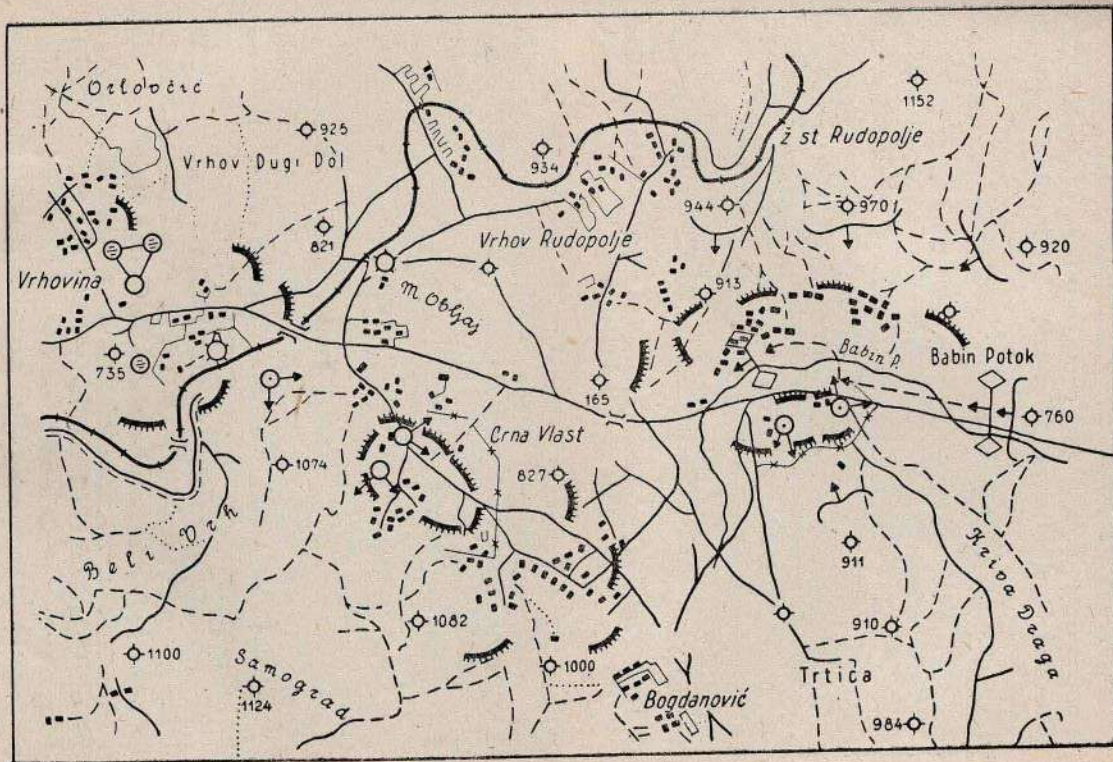
Akcije Tenkovske čete pokazale su vrednost tenkova i u odbrani. Četa je bila odlična pokretna rezerva koju je Vrhovni štab pravilno koristio, manevrujući uspešno sa jednog pravca na drugi.

Vrlo uspešno bilo je i dejstvo Tenkovske čete Glavnog štaba Hrvatske. Ona je učestvovala u sastavu 4 korpusa u akcijama za čišćenje Gackog Polja u Lici.

Od izvršenih akcija najinteresantnija je borba za selo Babin Potok i gonjenje neprijatelja pravcem Vrhovine — Otočac.

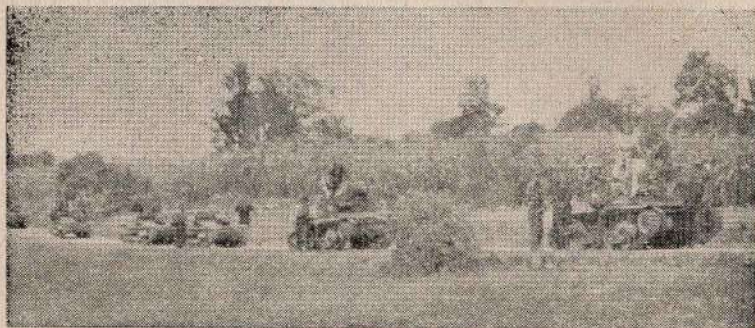
Napad na Babin Potok trebalo je da izvede 8 kordunaška divizija sa jednom brigadom, dok je 6 primorsko-goranska brigada imala da napada Crnu Vlast. Oba ova uporišta pretstavljala su spoljnu odbranu garnizona u Vrhovinama.

Tenkovska četa dobila je zadatak da napada na Babin Potok (Donji) duž puta od pilane ka koti 759. Uslovi za napad bili su vrlo teški, jer su gusenice, zbog debelog sloja snega, spadale pa su posade morale pod vatrom da ih nameštaju. Neprijatelj je naročito davao žestok otpor u rejonu k 759 koja je bila pretvorena u jaku otpornu tačku, opasanu bunkerima, žičanom ogradom i protivpešadiskim minama. Tenkovi su napravili prolaz u preprekama, ali dalje nisu mogli, jer ih je zadržala jaka vatra iz bunkera. Pošto je dalji napad tim pravcem bio nemogućan komanda čete pravilno je donela odluku da izvrši manevar i sa severa je izbila na zapadnu stranu sela da bi tu izvršila proboj. Manevar je potpuno uspeo, jer je neprijatelj svu svoju odbranu koncentrisao na istočnoj strani sela, prema slobodnoj teritoriji, dok je zapadna strana bila neposедnuta i neutvrđena.

Skica 6

Posle pada Babinog Potoka i Crne Vlasti neprijatelj je počeo da se povlači iz Vrhovina u pravcu Otočca. Tenkovska četa preduzela je paralelno gonjenje, južno od

Sl. 14 — Tenkovski odred Narodnooslobodilačke vojske na maršu 1943 godine u Sloveniji

komunikacije Vrhovine — Otočac krećući se van puteva. Kod raskrsnice puteva Otočac — Vrhovine i Otočac — Lešće Tenkovska četa presekla je i razbila kolonu neprijatelja. Ali, raskrsnicu nije uspela da zadrži, jer je bila isuviše slaba u odnosu na neprijatelja.

Iz ove dve akcije vidi se velika vrednost manevra iako se radi samo o tenkovskoj četi. Tenkovi su dobro iskorišćeni za gonjenje razbijenog neprijatelja, ali nisu bili u stanju da duže zadrže važnu raskrsnicu bez pomoći pešadije. U ovom slučaju nedostajao je tenkovski desant, koji bi u zajednici sa tenkovima mogao organizovati odbranu raskrsnice do pristizanja jačih pešadiskih snaga.

Kapitulacijom Italije broj tenkova i tenkovskih jedinica znatno se povećao u NOV. Posle oslobođenja Splita formiran je Tenkovski bataljon Vrhovnog štaba, a u Hrvatskoj Tenkovski bataljon Glavnog štaba Hrvatske, u Sloveniji Tenkovski bataljon glavnog štaba Slovenije, koji je kasnije prerastao u odred jačine od oko 100 vozila. Sve ove jedinice učestvovala su u nizu borbi uspešno podržavajući pešadiju.

ZAKLJUČAK

Iako pojedina iskustva iz dejstva tenkova u ovom periodu NOR-a važe uglavnom za uslove partizanskog rata, ona se ipak mogu korisno upotrebiti i za dejstvo tenkova u budućnosti.

I ovaj period NOR-a potvrdio je da je za uspeh tenkova jedan od odlučujućih uslova iznenađenje, a ono se postizalo upotrebom tenkova u noćnim borbama i izborom pravca glavnog udara na težem zemljištu, tamo gde se neprijatelj ne nada dejstvu tenkova. Za uspešno dejstvo tenkova potrebno je obezbediti čvrsto sadejstvo sa pešadijom. To sadejstvo obezbeđivano je neposrednim dodirrom tenkovskih posada i pešadije koje se nisu ni jednog momenta smele da odvoje zbog nedostatka tehničkih sredstava veze. Pokazalo se da u noćnim borbama tenkovi treba da se kreću u borbenom poretku pešadije, jer se

Sl. 15 — Tenkovi NOV na maršu

samo na taj način mogu zaštititi od mnogih iznenađenja kojima su izloženi u toku noćnih dejstava.

Pokazalo se da tenkovi mogu uspešno da dejstvuju i na planinskom zemljištu i u zimskim uslovima samo je potrebno da im pešadija pruži punu pomoć. U partizanskom ratu tu pomoć pruža pešadija, a u ratu na frontu inžinjerija.

Naša iskustva pokazuju da je veoma korisno upotrebljavati manje grupe tenkova u pozadini neprijatelja.

Tenkovi su u ovom periodu upotrebljavani prvenstveno za podršku pešadije. Oni su čvrsto vezani za pešadiju i dejstvuju u tesnom sadejstvu sa njom. Ovo zbog toga, što su tenkovske snage bile vrlo slabe, sa tenkovima slabih tehničkih osobina, te bi njihovo odvajanje od pešadije značilo i njihovo uništenje. S druge strane, pešadija je bila osnovni rod koji je rešavao glavne zadatke i trebalo je da se dejstvo ostalih rodova u potpunosti potčini pešadiji.

Uspeši tenkova u ovom periodu bili su zadovoljavajući. No, ne bi bilo pravilno posmatrati uspehe samo u borbenim dejstvima. Dobar uspeh u ovom periodu postignut je i stvaranjem tenkovskih posada i tenkovskih starešina sa borbenim iskustvom, što je poslužilo kao temelj za stvaranje većih oklopnih jedinica i za njihovu punu afirmaciju u našoj NOV.

DRUGI PERIOD

U toku 1944 godine stvoreni su povoljni uslovi za brži razvoj oklopnih jedinica u NOV. Formirane su krupne oklopne jedinice (1 i 2 tenkovska brigada) sposobne da izvršavaju veće i složenije zadatke. Pored većeg broja zaplenjenih tenkova dobijen je od Saveznika tenkovski materijal dobrog kvaliteta (»Stuart« i T-34). Zatim je obezbeđeno snabdevanje tenkova, naročito pogonskim gorivom, a u to vreme raspolaže se i prvim školovanim kadrom. Široka slobodna teritorija sa potrebnim brojem

komunikacija i vazдушna nadmoćnost dozvoljavale su pokret i manevar tenkova.

Svi ovi uslovi omogućavali su širu primenu tenkova i njihovo maksimalno iskorišćenje.

Sl. 16 — Nastupanje tenkova Narodnooslobodilačke vojske

Iz niza borbi u kojima su učestvovala oklopna jedinica svakako su najinteresantnije Kninska i Mostarska operacija, zatim borbe za oslobodjenje Trsta i proboj Sremskog fronta.

TENKOVI U KNINSKOJ OPERACIJI

U borbama za oslobodjenje Dalmacije, a naročito posle poraza kod Šibenika i Drniša, Nemci su se prikupili u rejonu Knina sa zadatkom da tu obezbede bok svojih glavnih snaga, kao i da spreče dalje nadiranje 8 korpusa.

Rejon Knina branila je nepotpuna 264 i 373 »Tigar« divizija, nešto ustaša i oko 4.000 četnika. Od naoružanja

bilo je oko 110 topova, od kojih 35 protivtenkovskih, i 5 tenkova.

Odbrana je bila kružna sa spoljnim i unutrašnjim pojasom. Spoljni pojas bio je na liniji s. Strumica — Pleševica — ogranci Kozjaka — ogranci Promine — s. Vučepolje — s. Radušić — s. Mokro Polje. Unutrašnji pojas odbrane solidno utvrđen bunkerima, žičanim i pt preprekama oslanjao se na sam grad.

Napad na Knin trebalo je da izvede 8 korpus sa 9, 19, 20 i 26 divizijom, podržan bataljonom tenkova (26 tenkova) i četom oklopnih automobila (11).

Plan za napad bio je sledeći:

19 divizija trebalo je da preseče komunikaciju Knin — železnička stanica Zrmanja i da spreči povlačenje neprijatelja iz Knina kao i intervenciju eventualnih pojačanja sa tog pravca. 20 divizija trebalo je da napada sa pravca s. Vrlika i likvidira neprijatelja u s. Strmici i s. Golubić i da se preko Debelog Brda spoji sa snagama 19 divizije, a potom produži napredovanje ka Kninu. 26 divizija imala je da napada Knin sa juga i da u sadejstvu sa 19 i 20 divizijom zatvori obruč oko njega. 9 divizija bila je u korpusnoj rezervi spremna da potpomogne napad 20 i 26 divizije.

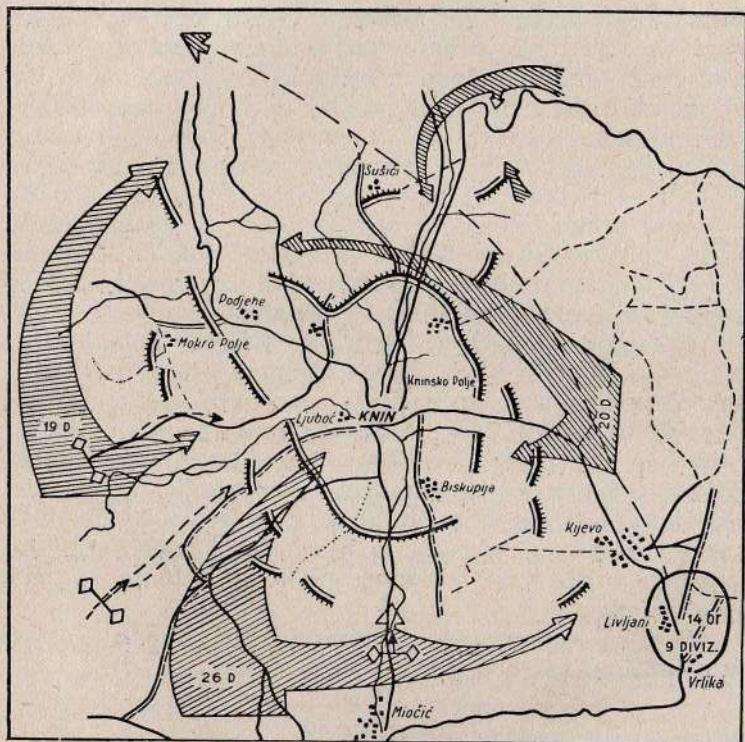
Tenkovi su imali zadatak da podrže napad 19 i 20 divizije.

26 diviziji pridano je 13 tenkova i 6 oklopnih automobila. Ova vozila divizija je podelila po brigadama i to: 11 brigadi na pravcu s. Kosovo, železnička stanica Kaldrme — s. Sv. Nikola pridata su tri tenka; 3 prekomorskoj brigadi na pravcu s. Vučepolje — s. Vukadin — s. Škarić — s. Milošević i s. Jaramazi pridata su 4 tenka i 3 oklopna automobila; 1 dalmatinskoj brigadi na pravcu s. Oklai — s. Željeći. s. Marianovići — s. Ljubać pridato je 6 tenkova i 3 oklopna automobila.

19 diviziju na sektoru 19 brigade trebalo je da podržava 6 tenkova i 5 oklopnih automobila na pravcu: s. Radušić — železnička stanica Stara Straža.

U rezervi je ostalo 6 tenkova.

Napad je počeo 26 novembra u 6.30 časova. U toku dana vođena je borba za spoljni pojas odbrane. Borbe su bile vrlo žestoke jer je neprijatelj pružao snažan otpor. Dejstvo tenkova otežavali su težak teren i jaka pt odbrana na pojedinim pravcima. Naše snage nisu uspele da probiju spoljni obruč, ali su neprekidnim napadima primorale branioca da se u toku 28 povuče na unutrašnji pojas odbrane.

Skica 7

Za napad na unutrašnji pojas izvršena je pregrupacija tenkova, jer se uvidelo da ovako rasparčani neće postići neke ozbiljnije rezultate i zato se sada grupiše

10 tenkova i 6 oklopnih automobila na pravac glavnog udara Oklaj — Knin.

Napad na unutrašnji pojas počeo je 1 decembra u 7 časova. U toku 1 i 2 jedinice 8 korpusa uspele su da likvidiraju odbranu južno i jugozapadno od Knina, preseku put od železničke stanice Stara Straža do s. Pađene i stvore uslove za opkoljavanje i uništenje neprijatelja.

Tenkovska rezerva upotrebljena je za podršku 12 dalmatinske brigade na pravcu s. Kneževići — s. Jaramazi. Dejstvo tenkova na ovome pravcu izazvalo je rasulo u sistemu odbrane zapadno od puta koji vodi od s. Sv. Nikola za Knin, pa je neprijatelj u toku noći napustio položaj na desnoj obali r. Krke i preduzeo evakuaciju Knina, povlačeći se u pravcu železničke stanice Stara Straža — s. Otrić — Gračac. Da bi se neprijatelju onemogućilo otpušanje preko železničke stanice Stara Straža i Kravlji Most u pravcu Gračca 8 korpus je odlučio da se 3 decembra svi tenkovi prebace sa fronta 26 divizije preko Roškog slapa za s. Radučić na front 19 divizije.

Posle podne tenkovi su izbili jednom kolonom na železničku stanicu Stara Straža, drugom preko s. Radučić na železničku stanicu Pađene a trećom preko Ilijević stanova na Kravlji Most. Most je odmah porušen i na taj način je zapečaćena sudbina opkoljenog neprijatelja. Pojava tenkova na komunikaciji izazvala je rasulo kod neprijatelja. Njegova kolona je bila presečena na nekoliko mesta. Nemci su pokušali sa bombama i zapaljivim flašama da unište naše tenkove, ali ih je u tome sprečila naša pešadija.

U toku 4 decembra likvidirani su poslednji ostaci neprijatelja i oslobođen Knin.

ZAKLJUČAK

Tenkovi su odigrali vrlo važnu ulogu u Kninskoj operaciji, jer su brzom intervencijom sprečili povlačenje neprijatelja i omogućili njegovo okruženje i uništenje.

Upotreba tenkova po grupama, na nekoliko pravaca, u borbi za spoljni obruč odbrane, bila je nepravilna. Ko-

manda 8 korpusa brzo je uvidela svoju grešku i zato je pri napadu na unutarnji pojas grupisala gro oklopnih snaga na pravcu glavnog udara.

8 korpus pravilno je upotrebio svoje oklopne snage za presecanje odstunice i za njegovo potpuno okruženje i uništenje.

Iako je zemljište bilo vrlo teško, tenkovi su ga uspešno savladivali i izvodili predviđene manevre zahvaljujući iskustvu starešina i boraca koji su već bili navikli da dejstvuju po ovakvom zemljištu.

Sadejstvo između pešadije i tenkova nije bilo zadovoljavajuće. Bilo je slučajeva da pešadija napada bez tenkova ili obrnuto. Ovo je bila posledica nedovoljnog iskustva — kako kod oklopnih jedinica tako i kod pešadije u organizaciji za sadejstvo i nedovoljnih priprema za operaciju.

Način komandovanja nije rešen na zadovoljavajući način. Dolazilo je često do nesuglasica u pogledu nadležnosti u komandovanju. Ni pešadiskim, ni tenkovskim starešinama nije bilo jasno šta su pridati a šta podržavajući tenkovi.

Veza između štabova pešadiskih i oklopnih jedinica bila je slaba, kako u planiranju tako i u izvođenju dejstava, te nije ni bilo dovoljno sadejstva.

Veza unutar oklopnih jedinica bila je takođe slaba, jer se nije poštovala disciplina radiosaoobraćaja. Zbog ovoga su komande i naređenja sporo ili sa zakašnjenjem predavani.

Velika je greška što su tenkovi 5 dana bili u očekujućem rejonu u s. Oklaj. Neprijatelj ih je putem obaveštajne službe otkrio i odmah preduzeo pojačanje odbrane na tome pravcu. Prema tome, vreme boravka tenkova u očekujućem rejonu treba što više skratiti, ali ipak ostavljati toliko vremena da se posvršavaju poslovi na pripremi borbenih dejstava.

Polazni položaji tenkova birani su na 800 do 1.000 m od prednjeg kraja neprijateljske odbrane. No, pokazalo se da bi bilo pravilnije da su polazni položaji birani još

i bliže, čak i na 500 m. Ovo je u potpunosti omogućavalo kamenito i ispresecano zemljište. Ovakvo otstojanje je potrebno, jer se po zemljištu kao što je ovo tenkovi vrlo sporo kreću i trebala bi isuviše duga art. priprema da bi mogla da ih štiti od polaznog do jurišnog položaja.

U ovoj operaciji tenkovi su celu noć držali položaje bez pešadije, pa je neprijatelju uspeo da ručnim bombama ošteti dva tenka, a ostale primora da se povuku. Znači, oklopna jedinica nije pogodna za samostalnu odbranu noću. Njen zadatak bio je utoliko teži, što je usled kamenitog i ispresecanog zemljišta svaki manevar tenkova noću bio isključen. Tenkovi u ovakvim slučajevima treba da budu iza pešadije, inače mogu da pretrpe teške gubitke.

TENKOVI U MOSTARSKOJ OPERACIJI

Posle oslobođenja Knina 8 korpus dobio je zadatak da se koncentriše na prostoriji Vrgorac — Ljubuški — Imotski i uništi neprijatelja u Širokom Brijegu i Mostaru. Predviđeno je da napad podržava 1 tenkowska brigada koja se nalazila u rejonu Šibenik — Drniš — Skradin.

U vezi sa pretstojećim zadatkom brigada je dobila 29 januara 1945 godine naređenje da 3 februara bude u rejonu Imotskog.

Pred brigadom je stajao marš od 184 km koji je ona izvršila za tri dana. Tenkovi su morali da savladaju velike visinske razlike, oštre krivine, kamenito zemljište, sneg i poledicu i mnoge druge teškoće. Na putu od s. Čaporice do Imotskog tenkovi su maršovali po snegu dubokom do 0,60 m. Na pojedinim mestima, usled snežnih nameta koji su dostizali metar i više, moralo se prethodno vršiti raščišćavanje puteva.

Marš je pokazao da se brzina kretanja tenkova na teško prolaznom zemljištu znatno smanjuje i da proračun brzine treba vršiti za svako zemljište posebno. Brzina

kretanja tenkove kolone u uslovima planinskog i krševitog zemljišta, slabih puteva i atmosferskih nepogoda, iznosiće nekada od 4—5 km na čas.

Sl. 17 — U nedostatku komunikacija tenkovi Narodnooslobodilačke vojske koriste za pokret železničku prugu

NAPAD NA ŠIROKI BRIJEG

Pryi objekt napada 8 korpusa u Mostarskoj operaciji bio je Široki Brijeg.

Na sektoru Široki Brijeg — Knežpolje nalazili su se delovi ustaške 369 divizije, ustaškog 9 zdruga, 2 gorskog zdruga, feldžandarmerije, Crne legije i nešto mornara. Ukupno 7.000 ljudi sa 6 topova, 10 pt topova i 2 pav topa.

Glavnina neprijateljskih snaga bila je u samostanu koji je istovremeno bio najjači čvor odbrane.

Plan za napad bio je sledeći:

19 divizija je trebalo da dejstvuje pravcem Vrgorac — Ljubuški — Čitluk;

26 divizija, koja je bila na pravcu glavnog udara, trebalo je da dejstvuje pravcem Posušje — Kočerina — Široki Brijeg;

2 dalmatinska brigada trebalo je da dejstvuje preko s. Gornjih Dobrkovića i Ciganskog Brda, sa zadatkom da sprečava pristizanje pojačanja iz Mostara;

1 tenkovska brigada trebalo je da podržava 26 diviziju na pravcu glavnog udara.

Napad je trebalo da počne 6 februara u 7 časova.

Tenkovska brigada imala je vrlo malo vremena za organizaciju napada. Ujutru 5 februara, brigada je prešla u očekujući rejon (s. Kočerina — s. Galići), a zatim je izvršeno kratko komandantsko izviđanje sa svima starešinama brigade.

U okviru dobijenog zadatka Štab brigade odlučio je da pravac glavnog udara bude istočno od ceste s. Galići — Široki Brijeg i da borbeni poredak bude u dva ešelona.

U 7 časova, pod zaštitom artiljerijske vatre, tenkovi su krenuli u napad. Na zapadnoj ivici s. Jozići tenkovi su se razvili u borbeni poredak, dejstvujući sa obe strane ceste. Napredovali su vrlo sporo zbog jake vatre i minskih polja. Za savlađivanje brisanog prostora korišćena je dimna zavesa što je dalo dobre rezultate.

U toku noći štab brigade doneo je odluku da upotrebi bataljon iz rezerve na pravcu s. Jozići — s. Pribinovići i da napadne samostan sa južne strane na pravcu koji nije bio organizovan u pt smislu, jer je neprijatelj taj teren smatrao neprolaznim za tenkove. Manevar je uspeo. Sutradan je probijena odbrana Širokog Brijega, a zatim zauzet i manastir.

NAPAD NA MOSTAR

Posle pada Širokog Brijega, neprijatelj je organizovao odbranu Mostara na liniji s. Brežnica — Jastrebinica (tt 1139) — Mikuljača (tt 654) — Keveljača (k 475) — Varda (k 331) — Dobrolina (k 262) — Mostarsko Polje. Svoje rezerve neprijatelj je držao u Mostaru i Bijelom Polju.

Plan za napad na Mostar predviđao je sledeće zadatke:

19 divizija dejstvuje pravcem s. Čitluk — Varda — Mostar;

26 divizija pravcem Donji Polog — Mostar;

9 divizija imala je zadatak da preseče komunikaciju Mostar — Sarajevo između s. Raštani i s. Brežnica i onemogućí pristizanje pojačanja od Sarajeva i izvlačenje neprijatelja iz Mostara dolinom r. Neretve;

29 divizija imala je zadatak da dejstvuje sa pravca Nevesinja;

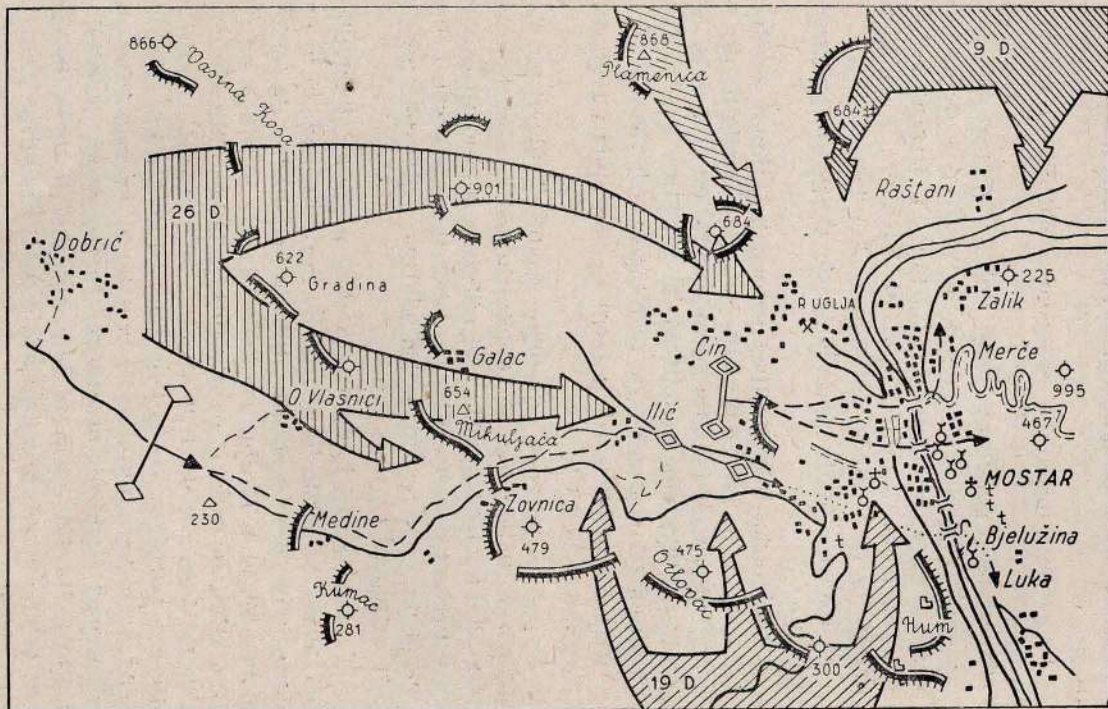
1 tenkovska brigada (bez jednog bataljona) dobila je zadatak da podržava 26 diviziju koja se nalazila na pravcu glavnog udara. Jedan tenkovski bataljon i jedna četa oklopnih automobila pridati su 29 diviziji.

Napad je predviđen za 13 februar u 7 časova.

Brigada je izišla na polazni položaj jugozapadno od s. Voštani noću 13/14.

Napad je počeo u određeno vreme. Tenkovi su zbog teškog zemljišta mogli da dejstvuju jedino duž komunikacija. Jako zaprečavanje i pt odbrana znatno su usporavali njihovo napredovanje. No i pored svega toga, u toku dana probijen je spoljni pojas odbrane i stvorene mogućnosti za napad na sam grad.

Tenkovi su se 14 februara zbog porušene komunikacije zaustavili južno od s. Ilić. Za opravku trebalo je najmanje jedan dan. Međutim, bilo je neophodno da tenkovi što pre izbiju u Mostar i spreče rušenje mostova na Neretvi. Štab brigade u ovoj situaciji donosi pravilnu odluku da tenkove upotrebi preko vrlo teškog zemljišta, obilazeći porušenu cestu i da tako izbije što pre u s. Ilić. Manevar je potpuno uspeo i tenkovi su se vrlo brzo probili u grad i zauzeli neoštećene mostove na Neretvi u Mostaru. Na taj način je bila potpuno dezorganizovana neprijateljska odbrana i do kraja dana likvidiran neprijatelj u Mostaru.

Skica 8

ZAKLJUČAK

Koristeći se iskustvom iz Kninske operacije sadejstvo tenkova sa ostalim rodovima vojske u Mostarskoj operaciji bilo je vrlo dobro, naročito sa inženjerijom. Zahvaljujući takvom sadejstvu tenkovi su mogli uspešno da napreduju, pa i pored teško prolaznog zemljišta za tenkove i jake pt odbrane. Primena dimnih zavesa za savladavanje brisanog prostora omogućavala je brzo zauzimanje Širokog Brijega.

Pt oruđa i oklopni automobili su vrlo efikasno podržavali vatrom dejstvo tenkova uništavajući tačke otpora koje su im onemogućavale pokret.

Pri napadu na Široki Brijeg nije korišćen polazni položaj, jer to zemljište nije dozvoljavalo, već su tenkovi pošli u napad sa linije razvijanja.

Manevar tenkova preko teško prolaznog zemljišta i spuštanje u s. Ilić dalo je odlične rezultate. On je poka-

Sl. 18 — Tenkovi ulaze u Trst

zao da dobro izvežbane jedinice mogu savladati i vrlo težak teren i da takav manevar treba koristiti uvek kad za to ima mogućnosti, jer daje vrlo velike rezultate.

Tenkovi nisu iskorišćeni u punoj meri za gonjenje razbijenog neprijatelja posle zauzimanja Mostara, iako su postojali vrlo povoljni uslovi. To je bila naša stalna slabost.

Brigadi je dato vrlo malo vremena za organizaciju napada (svega dan). Ovo vreme je isuviše kratko, naročito ako se radi o dobro organizovanoj odbrani, kakva je u ovom slučaju bila. Zbog ovoga brigada nije detaljno izvršila izviđanje neprijateljske odbrane, te je u toku napada bila izložena čestim iznenađenjima, naročito što se tiče minskih polja.

TENKOVI U TRŠĆANSKOJ OPERACIJI

U Kninskoj i Mostarskoj operaciji tenkovi su upotrebljeni kao tenkovi NPP.

U Tršćanskoj operaciji tenkovi su upotrebljeni za izvođenje smelog operativnog manevra, a po izvršenju proboja odbrane za eksploataciju uspeha i dejstvo u operativnoj dubini.

Oklopne snage koje su upotrebljene u ovoj operaciji postigle su rezultate koji daleko prevazilaze taktičke okvire.

Posle čišćenja Like od neprijatelja 4 armija nastavila je nastupanje sa zadatkom da što pre izbije u Istru i Slovenačko Primorje i zauzme Trst kao krajnji operativni cilj.

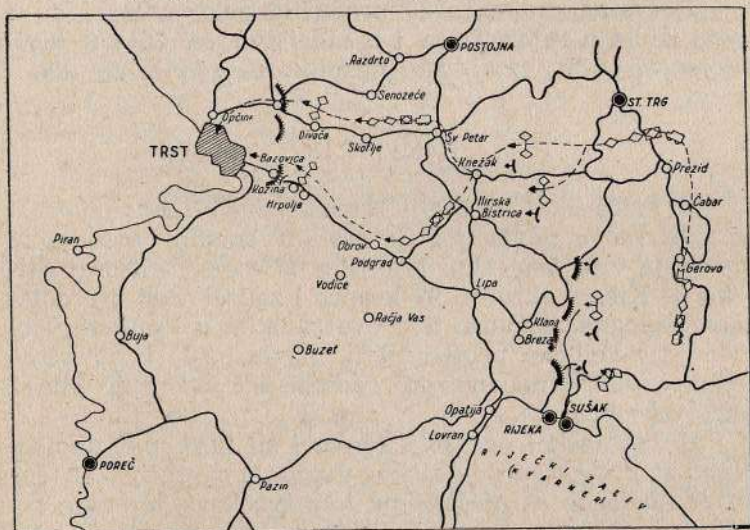
Neprijatelj, verujući da će 4 armija glavnim snagama produžiti operacije pravcem Sušak — Trst, organizovao je sa 97 korpusom jaku odbranu na liniji Snežnik — Klana — Rijeka.

Ocenivši pravilno situaciju 4 armija donosi odluku da slabijim snagama veže neprijatelja na frontu Klana — Rijeka, a da glavninom izvrši dvojni koncentrični obuhvat neprijateljske odbrane dejstvujući pravcima Mašun

— Ilirska Bistrica — Trst i ostrva Cres — Lovran — Buzet — Trst, sa zadatkom da se što pre izbije u rejon Trsta.

Prva tenkowska brigada dobila je zadatak da sa glavninom brigade krene noću 26/27 aprila pravcem Čavle — G. Jelenje — Mrzla Vodica — Gerovo — Čabar — Babino Polje i u rejonu Mašuna da se poveže sa snagama 20 divizije i 11 motorizovane brigade i u sadejstvu sa njima produži pravcem Ilirska Bistrica — Trst.

Ostatak brigade (1 i 3 bataljon) trebalo je da ostane na frontu Klana — Rijeka sa zadatkom da aktivnim dejstvom veže što više snaga za sebe i stvori kod neprijatelja utisak da je glavni udar 4 armije na tome pravcu.

Skica 9

Brigada je 26 u 20 časova otpočela sa maršem i u 3 časa 27 izbila u rejon Mašuna i odmah produžila napad na neprijatelja. U toku dana brigada je u sadejstvu sa 20 divizijom zauzela Knežak i Koritnicu.

U toku 28-og brigada je u sadejstvu sa 20 divizijom ovladala linijom Ilirska Bistrica — Št. Petar razbivši

neprijateljske snage na tom pravcu, te je pred njom sada stajao slobodan operativni prostor za eksploataciju uspeha u pravcu Trsta.

Od 1 tenkovske brigade, delova 20 divizije i 11 motorizovane brigade formirana je pokretna grupa sa zadatkom da što pre ovlada Trstom.

Pokretna grupa dobila je zadatak da nastupa u dve kolone: desna kolona pravcem: Št. Petar — Škoflje — Divača — Sežana, a leva pravcem: Ilirska Bistrica — Podgrad — Kozina — Bazovica — Trst. Za pokretnom grupom trebalo je da brzo nastupaju 20 divizija i 11 motorizovana brigada.

Pokretna grupa je 29 produžila pokret da bi do 1 maja izbila u rejon Trsta i u sadejstvu sa 20 i 9 divizijom oslobodila grad, sem nekoliko utvrđenih zgrada.

ZAKLJUČAK

U Tršćanskoj operaciji 1 tenkovska brigada odigrala je vrlo važnu ulogu, jer je njenim smelim manevrom ugrožena vrlo jaka neprijateljska odbrana na frontu Rijeka — Klana, okružen 97 korpus i zauzet Trst pre dolaska Angloamerikanaca. Sve ove zadatke u kratkom vremenu, na velikom prostranstvu, mogla je da izvrši samo jedinica velike manevarske sposobnosti kakva je bila 1 tenkovska brigada.

U Tršćanskoj operaciji tenkovi su prvi put upotrebljeni za pretvaranje taktičkog uspeha u operativni. 1 tenkovska brigada sa ojačanjima ima sve karakteristike savremene pokretne grupe. Brigada je, pre nego što je ušla u operativni prostor, dejstvovala kao tenkovi NPP, podržavajući 20 diviziju pri likvidaciji neprijatelja na liniji Bač — Koritnica.

Odluka štaba armije da na frontu Klana — Rijeka ostavi dva tenkovska bataljona nije u potpunosti pravilna, jer je to previše snaga za pomoćni zadatak, dok je, s druge strane, bilo relativno malo snaga za glavni zadatak. Na frontu Klana — Rijeka bilo je sasvim dovoljno da se

ostavi jedan tenkovski bataljon za vezivanje neprijateljskih snaga.

Sadejstvo tenkova i pešadije kao i ostalih rodova nije bilo na visini. Za ovo postoji i opravdanje, jer nije bilo dovoljno vremena za organizaciju sadejstva, ali da su starešine posvetile više pažnje tome pitanju mogle su da organizuju sadejstvo u toku borbe. Da je ovo pitanje ozbiljnije shvaćeno ne bi se desilo da avijacija tuče sopstvenu tenkovsku četu u s. Kozinu.

U Tršćanskoj operaciji 1 tenkovska brigada pokazala je visoku manevarsku sposobnost. Od 26 aprila do 1 maja ona je pod borbom prešla oko 150 km što iznosi prosečno oko 30 km na dan. U toku dejstva u operativnoj dubini ona je samo u toku 29 aprila prešla 40 km. Kada se uzme u obzir da je brigada savlađivala i prilično teško zemljište onda se vidi da je njena marševska sposobnost znatno porasla u odnosu na ranije marševe.

Pozadinska i tehnička služba brigade, iako ograničene i u pogledu stručnih kadrova i u pogledu materijala, odlično su izvršavale svoje zadatke. U ovim službama dolazila je u punoj meri do izražaja inicijativa boraca i starešina.

TENKOVI U PROBOJU SREMSKOG FRONTA

Dejstvo 2 tenkovske brigade prilikom proboja Sremskog fronta predstavlja primer upotrebe tenkova u uslovima savremenog ratovanja. Brigada je vršila podršku proboja pozicijske odbrane organizovane po svim načelima savremene odbrane, s naslonjenim krilima i bokovima, tako da je jedino bilo moguće vršiti frontalan proboj odbrane. Brigadu su podržavali svi ostali rodovi vojske, te je njeno dejstvo imalo u sebi sve elemente savremenog tenkovskog napada.

Neprijateljska odbrana u Sremu bila je organizovana na liniji: reka Dunav, istočno od s. Mohovo — Telarevićev salaš, k 136, Srednji Potez (k 141), Grčićev salaš, s.

Tovarnik, s. Ilinci — s. Batrovci — s. Lipenci i dalje prema jugu ka reci Savi.

Neprijatelj je organizovao duboko ešeloniranu odbranu sa razvijenim sistemom rovova, velikim brojem bunkera, minskih polja, pt i pp prepreka.

Drugi pojas odbrane izgrađen je na liniji Đakovo — Našice.

Raspored neprijateljskih snaga bio je sledeći:

Nemačka 41 divizija, 12 i 13 domobransko-ustaška divizija na liniji od s. Mohovo do s. Ilinci. Istočno od linije Dalj — Borovo — Vinkovci — Županja nalazili su se: 440 puk, 543 i 548 bataljon, 3 bataljona 523 puka, 2 do 3 belogardejska bataljona i delovi nemačke 11 divizije.

2 tenkovska brigada dobila je zadatak da u fazi proboja odbrane podržava 1 i 21 diviziju na frontu Srednji Potez (k 141) — bezimeni salaš zapadno od k 141, a po izvršenom proboju da napreduje u pravcu Vukovara i Vinkovaca.

Brigada je zadatak primila u očekujućem rejonu u s. Erdeviku. Prelaz sa očekujućeg rejona na polazni položaj (šuma Kalile) izvršila je noću 11/12 aprila 1945 godine.

U vezi sa dobijenim zadatkom štab brigade doneo je odluku da 1 tenkovski bataljon potpomaže 21 srpsku diviziju na pravcu Srednji Potez — Lovas — Tompojevci — Berak, a 2 bataljon 1 proletersku diviziju na pravcu Srednji Potez — s. Mohovo — s. Opatovac — s. Sotin. U rezervi ostao je jedan vod tenkova i dva voda desantne pešadije.

Posle snažne artiljeriske pripreme 12 aprila tenkovi i pešadija krenuli su u napad. Zbog nedovoljno organizovanog sadejstva tenkovi su naišli na minska polja i pretrpeli gubitke.

Na tenkove je bio ukrcan desant za dejstvo na prednji kraj odbrane, tako da je neprijatelj uspeo da uništi znatan broj njegovih pripadnika. No i pored ovih nedostataka, neprijateljska odbrana je probijena i tenkovi su

produžili da napreduju, dejstvujući u dve kolone i to: jedna preko Sotina za Vukovar, a druga preko Beraka za Vinkovce. Posle niza borbi u toku 12 i 13 aprila oklopne jedinice ušle su 13 uveče u Vinkovce i tu se zadržale radi popune gorivom i municijom.

Sl. 19 — Tenkovi Druge tenkovske brigade u probouju Sremskoy fronta

ZAKLJUČAK

Analizirajući dejstva tenkova prilikom probouja fronta u Sremu vidi se da su oni izvršili dva zadatka. Prvi je podrška pešadije u probouju odbrane, a drugi eksploatacija i pretvaranje taktičkog u operativni uspeh.

Ovakav način upotrebe tenkova načelno nije preporučljiv. Međutim, on je kod nas dao i dobre rezultate. Ovakva upotreba tenkova mogućna je samo tada ako se raspolaže jedinicama visokih moralno-političkih kvaliteta.

Upotreba tenkovskih desanata bila je potpuno nepravilna. Desanti su ukrcani na tenkove još u borbi za prednji kraj odbrane, te su poslužili neprijatelju kao odlična meta. Da bi greška bila još veća, na tenkove je ukrcano

10 do 12 boraca, što je bilo vrlo mnogo, tako da desanti nisu mogli uopšte da upotrebe naoružanje. Desanti nisu bili ni uvežbani u sadejstvu sa tenkovima, te je zato većina bila uništena.

Sadejstvo u ovoj operaciji nije zadovoljilo, naročito između tenkova i inženjerije. Inženjerija nije blagovremeno napravila potreban broj prolaza u minskim poljima, a i one koje je napravila nije vidno obeležila, te su tenkovi pretrpeli znatne gubitke. Sadejstvo između avijacije i tenkova bilo je na visini. Avijacija je neprekidno pratila i potpomagala dejstvo tenkova.

Pozadinska služba nije obezbedila blagovremeno snabdevanje tenkova prilikom njihovog brzog prodora u dubinu neprijateljske odbrane. Zbog ovoga su tenkovi morali da čekaju pristizanje pozadinskih delova sa potrebnim materijalom, tako da je to bio jedan od glavnih razloga da 2 tenkowska brigada nije postigla veće uspehe u gonjenju neprijatelja posle proboja Sremskog fronta.

Tehnička služba sa relativno slabim tehničkim sredstvima uspešno je izvršavala svoje zadatke i uspevala da brzo povrati u stroj oštećene tenkove.

IV

RAZMATRANJE ULOGE TENKOVA U NARODNOOSLOBODILAČKOM RATU I ISKUSTVA

Tenkovi u NOR-u nisu igrali neku odlučujuću ulogu. Razlog za to leži ne u neefikasnosti tenkova ili u njihovim slabim kvalitetima, već u objektivnim uslovima u kojima se odvijao NOR i stvarala naša NOV.

Za upotrebu tenkova u jednoj armiji treba imati tenkovsku industriju, izvežban vojnički i starešinski kadar, stručni tehnički kadar i dobro organizovanu službu snabdevanja. NOV nije imala ništa od toga. Tenkove je otimala od neprijatelja, kadar se vežbao u toku borbe, a snabdevalo se isto fako od neprijatelja. S obzirom na ove uslove razvoj oklopnih jedinica bio je vrlo spor. One su u odnosu na jačinu armije predstavljale neznatan procenat.

Dajući ocenu mesta i uloge tenkova u NOR, ne smemo poći od mehaničkog upoređivanja rezultata koje su oni postigli i onih koje su postigli ostali rodovi vojske, već je potrebno analizirati njihovu ulogu u pojedinim operacijama i bitkama, jer će se samo tako doći do pravilnih zaključaka.

Iskustva stečena iz upotrebe tenkova u NOR-u su mnogobrojna i raznovrsna, ali, uglavnom, u domenu taktike.

Upotreba tenkova od strane naših partizanskih odreda u dubokoj neprijateljskoj pozadini pokazuje da je i u budućem ratu moguće upotrebiti manje grupe tenkova u neprijateljskoj pozadini. Do ovakvog načina dejstva

može doći bilo da se pojedine grupe tenkova probiju — ubace u neprijateljsku pozadinu, bilo da postojeći partizanski odredi zaplene tenkove, ili da se tenkovi pomoću transportne avijacije prebace u neprijateljsku pozadinu.

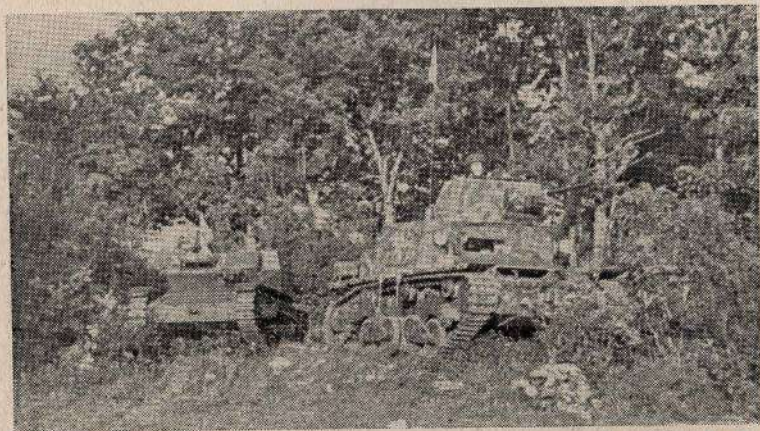
Sl. 20 — Tenkisti Narodnooslobodilačke vojske opravljaju tenk

Upotreba tenkova u NOR-u pokazala je da su mogućna dejstva tenkova na planinskom zemljištu, ponekad i na takvom za koje se ne bi uopšte pomislilo da je tenkoprolazno. Pri savlađivanju ovakvog zemljišta veliku ulogu igra uvežbanost. Iz naših primera vidimo da su tenkisti mnogo bolje savlađivali zemljište u Mostarskoj operaciji nego u Kninskoj, a još bolje u Tršćanskoj operaciji.

Noćna dejstva tenkova našla su vrlo široku primenu u NOR-u. Preduzimana su radi iznenađenja i zaštite od neprijateljske avijacije i pt vatre. Za noćno dejstvo iskustvo je pokazalo da je čvrsto sadejstvo pešadije i tenkova neophodno. Tenkovi moraju da se kreću u borbenom poretku pešadije i da pešadija ustvari vodi tenkove. Ovakav

način rada neophodan je, jer bi tenkovi postali plen lo-
vaca tenkova kao i drugih pt sredstava.

Danas se u svim savremenim armijama raspravlja o
mogućnosti noćnih dejstava tenkova. Postojanje sprava
sa infracrvenim zracima omogućava znatno efikasnije
dejstvo tenkova noću.

Sl. 21 — Tenkovi Narodnooslobodilačke vojske u zasedi

Tenkovi u NOR-u upotrebljavani su prvenstveno
kao tenkovi NPP. Jasno je da, s obzirom na broj tenkova
i ostale uslove, drugi način upotrebe — pokretna grupa
— nije mogao doći u obzir, zbog ograničenog broja ten-
kova. Prema tome, upotreba tenkova isključivo u cilju
podrške pešadije bila je pravilna i na svome mestu.

Drugi način upotrebe primenjen je tek pri kraju rata.
No ni ovde nemamo potpuno odvojene tenkove za dejstvo
u pokretnoj grupi, već isti tenkovi imaju i ulogu tenkova
NPP i pokretne grupe.

Iznenadjenje, kao jedan od odlučujućih elemenata,
za uspeh tenkova široko je korišćeno u NOR-u. Ono se
postizalo na razne načine: noćnim dejstvima, tajnom kon-

centracijom i izlaskom na očekujući i polazni položaj, izborom pravca glavnog udara preko teško prolaznog zemljišta, tj. tamo gde se neprijatelj ne nada napadu tenkova, i demonstrativnim dejstvom na pomoćnom pravcu.

Sl. 22 — Generalpotpukovnik Petar Drapšin vrši smotru 1 tenkovske brigade

Princip grupisanja glavnine oklopnih snaga na rešavajućem pravcu nije primenjivan pravilno u NOR-u. Tenkovi su deljeni na pojedine grupe. Ovakav način upotrebe tenkova vidimo u prvoj fazi Kninske operacije. Isti slučaj je i sa 1 tenkovskom brigadom koja je podeljena na

dva dela za vreme borbi u Dalmaciji, Hercegovini i u Tršćanskoj operaciji. Pravilno grupisanje jedino je izvršeno u drugoj fazi Kninske operacije i prilikom proboja Sremskog fronta.

Tendencija cepanja oklopnih snaga naročito postoji kod armija koje raspolažu malim brojem tenkova, jer žele da svuda pruže pomalo tenkovske podrške.

Organizacija sadejstva između tenkova i pešadije u toku NOR-a bila je slaba. Prvi uzrok bio je neshvatanje potrebe sadejstva od strane jednog dela starešina, drugi je nemanje iskustva u zajedničkom dejstvu sa tenkovima a treći je nedostatak sredstava veze. Međutim, posledice nisu bile teške jer se radilo o malom broju tenkova, artiljerije i avijacije.

Očekujući položaji za tenkove biraju se normalno na udaljenju 10—15 km od prednjeg kraja. U NOR-u se pokazalo da to otstojanje može biti u izvesnim slučajevima manje, negde između 6 i 8 km. Ovakvo približavanje omogućava uglavnom topografski stvor zemljišta. Prednost je u tome što se tenkovi mogu mnogo brže uvesti u boj i što mogu odmah sa očekujućeg rejona da krenu u borbu, ne posedajući polazni položaj, već se razvijaju na liniji razvijanja. Ispresecano i pokriveno zemljište omogućava približavanje očekujućeg položaja (rejona), jer omogućava zaklanjanje tenkova od vatre.

Isti slučaj je i sa polaznim položajima. Oni su normalno na 1 do 2 km od prednjeg kraja. Međutim u NOR-u se pokazalo da oni mogu biti znatno bliže, čak i do 500 metara. Ovakvo otstojanje omogućava zemljište, a i potreba da tenkovi pod zaštitom artiljerijske vatre pređu otstojanje od polaznog položaja do neprijateljskog prednjeg kraja. Ako je ovo otstojanje veće, tenkovima je zbog teškog terena potrebno više vremena za prelaz sa polaznog položaja do neprijateljskog prednjeg kraja, te prema tome i artiljeriska priprema treba da traje duže.

U formacijama oklopnih jedinica u NOR-u oseća se nedostatak desantnih jedinica i motorizovane pešadije koja bi mogla da prati brzo nastupanje tenkova. Pokazalo

se da improvizacija, tj. upotreba obične pešadije za te svrhe nije dala željene rezultate, jer takva pešadija nije bila obučena i opremljena za sadejstvo sa tenkovima. Zbog nedostatka desantnih i motorizovanih jedinica oklopne jedinice se nisu smele odvajati od pešadije, te je to znatno umanjivalo njihov značaj i rezultate uspeha, a komandantima oduzimalo mogućnost smelijih manevara.

TIPOVI TENKOVA
UPOTREBLJENIH U NOR

T p	Poreklo	Godina izrade	Težina u t.	Deblj. oklopa	Naoružanje		Brzin. u km/č	Br. čl. posad.
					Br. kalib. topa	Broj mi-traljeza		
„Fiat“	Italija	1939	3,5	9—12		2 mitr. 1-8mm i 1-20 mm	45	2
„Ansaldo“	„	1940	14	30	47 mm		31	4
„Škoda“	Čehoslov. Nemačka	1939	16,5	do 60	47 mm	2 mitr.	35	4
„Reno 35“	Francuska	1935	10,4	do 40	1/37	1	20	2
„Hočkis 35“	„	1935	12,5	do 40	1/37	1	28	
T-III	Nemačka	1939	23	do 50	1/50	2	50	5
T-IV	„	1939	24	do 85	1/75	2	40	5
„Stjuart“	SAD	1941	13	20—40	1/37	2	58	4
T-34	SSSR	1944	32	do 100	1/85	2	50	5

1944
1944

Ime: ... Pavlović ...
...
...
...
...

ŠTA JE POKAZAO DRUGI SVETSKI RAT U POGLEDU MESTA I ULOGE TENKOVA

ULOGA TENKOVA U DRUGOM SVETSKOM RATU

U Drugom svetskom ratu tenkovi postaju jedan od glavnih rodova vojske — u napadnoj operaciji i u izvršavanju kako operativnih tako i strategiskih samostalnih zadataka.

Tenkovi su učestvovali u svim fazama Drugog svetskog rata, dajući u potpunosti svoj pečat operacijama, koje primaju potpuno manevarski karakter, sa brzim i dubokim prodorima, smelim manevrima za okruženje i uništenje neprijatelja. Ono o čemu su vojskovođe nekada samo sanjale, postala je stvarnost. Moderne Kane smenjuju se jedna za drugom, zahvaljujući oklopnim jedinicama.

Može li se zamisliti brza likvidacija Poljske i Francuske bez upotrebe tenkova? Zar se može zamisliti Staljingradska i Kurska bitka, saveznička ofanziva u Africi i u Evropi bez tenkova?

Vrlo je teško reći da tenkovi nisu igrali odlučujuću ulogu, ali se ne može nikako prihvatiti mišljenje da su tenkovi glavni rod vojske, a da pešadija i ostali rodovi zajedno sa avijacijom imaju jedini zadatak da obezbede brzo nastupanje oklopnih jedinica. Ovakva mišljenja su nepravilna, jer su isuviše jednostrana. Tenkovi su odigrali odlučujuću ulogu u Drugom svetskom ratu: ali za svoje uspehe ima da zahvale ostalim rodovima vojske. Ne može

se zamisliti ni jedna operacija, bez čvrstog sadejstva tenkova sa pešadijom, artiljerijom, avijacijom i ostalim rodovima vojske. Ističući ulogu tenkova ne sme se umanjiti značaj ostalih rodova vojske. Jer samo njihovim zajedničkim naporom moguće je postići pobjedu nad neprijateljem.

Značaj i uloga tenkova nisu bili isti u svim vidovima borbe niti u svim fazama pojedinih operacija. U napadnoj operaciji njihova uloga mnogo je veća nego u odbrambenoj. Ako posmatramo napadnu operaciju samu za sebe po pojedinim njenim fazama, onda i tu vidimo da uloga tenkova nije podjednaka u svim njenim fazama. U fazi proboja neprijateljske odbrane odlučujuću ulogu imaju pešadija i artiljerija, a pomoćnu tenkovi, dok u fazi pretvaranja taktičkog uspeha u operativni, odlučujuću ulogu imaju tenkovi, a ostali rodovi pomoćnu.

Pri određivanju uloge tenkova treba uzimati u obzir sve uticajne činjenice, jer se samo svestranom analizom može doći do pravilnih zaključaka.

NAČIN UPOTREBE TENKOVA U DRUGOM SVETSKOM RATU

Upotreba tenkova u Drugom svetskom ratu bila je raznovrsna. S obzirom na pojedine doktrine o upotrebi tenkova, svaka ratujuća zemlja izgrađivala je svoj način upotrebe. Neki od njih pokazali su vrlo dobre rezultate i uglavnom su se iskristalisala tri načina:

- tenkovi neposredne podrške pešadije,
- tenkovi za eksploataciju uspeha,
- tenkovi za samostalno dejstvo.

Tenkovi neposredne podrške pešadije imaju zadatak da podržavaju pešadiju u svim vidovima i fazama borbe. Koristeći svoju vatrenu i udarnu snagu krče put pešadiji i omogućavaju joj mnogo veći tempo nastupanja. Tenkovi se normalno ne mogu odvajati od pešadije više od 200 do 400 m.

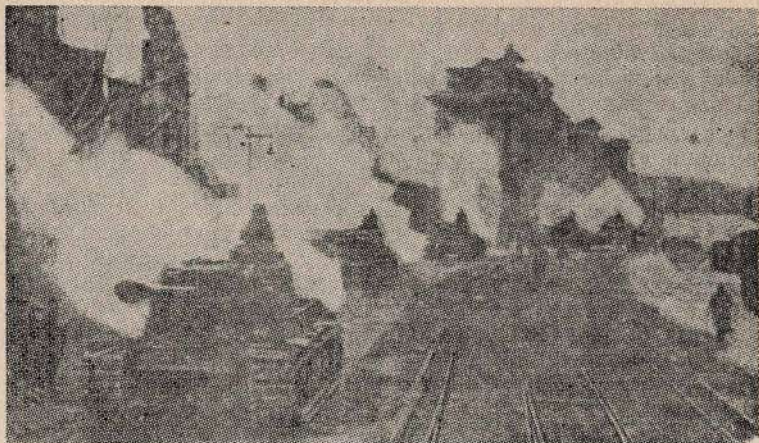
Oni se, normalno, pridaju pešadiskim jedinicama i tada izvršavaju sve zadatke koje im postavlja pešadiski komandant. Ali oni mogu podržavati pešadiske jedinice. U tom slučaju tenkovi ostaju pod komandom najstarijeg tenkovskog komandanta, koji im daje zadatke. Pešadiski starešina može im, takođe, postavljati zadatke ukoliko nisu u suprotnostima sa zadacima dobijenim od pretpostavljenog tenkovskog komandanta.

Tenkovi neposredne podrške pešadije formiraju se u bataljone, pukove i brigade, koji mogu biti samostalni ili u sastavu divizije, korpusa ili armije.

Da li oklopne jedinice treba da uđu u sastav divizije, korpusa i armije ili da budu samostalne bio je predmet diskusija i pre i u toku Drugog svetskog rata kao i posle. Kad se govorilo o nemačkoj doktrini o upotrebi tenkova dato je mišljenje generala Guderijana zbog čega je on protiv deobe tenkova. Razlozi koje on navodi potpuno su ubedljivi i ne mogu se osporiti. Međutim, takvo gledište u potpunosti odgovara zemlji sa ograničenim mogućnostima u pogledu broja tenkova. U takvoj situaciji bila je Nemačka i sa te tačke gledišta Guderijanovo mišljenje je pravilno. Ali ako se radi o zemlji koja raspolaže sa dovoljno tenkova i za jedne i druge zadatke, onda nema razloga da se jedan deo tenkova ne dodeli kao stalni sastav divizije, korpusa i armije. Time se postiže, da se pešadija nijednog momenta ne ostavlja bez podrške tenkova, a što je u svakom slučaju korisno.

Oklopne jedinice određene za neposrednu podršku pešadije obično su jednorodnog sastava, tj. predstavljaju čiste oklopne jedinice, sa minimalnim brojem drugih rodova vojske.

Od tipova tenkova upotrebljenih za neposrednu podršku pešadije najveću primenu našli su srednji i teški tenkovi. Laki tenkovi koji su u početku predstavljali gro oklopnih snaga, postepeno su potiskivani te je na kraju Drugog svetskog rata većinu oklopnih snaga činio srednji tenk težine od 30 do 35 tona.

Sl. 23 — Sovjetski tenkovi u borbi za Berlin prolaze pored Brandenburške kapije

Sl. 24 — Sovjetski tenkovi u borbi za Berlin

Kao najuspešniji način dejstva pokazao se napad u talasima, s tim da čelni talas čine teški tenkovi, čiji je zadatak da uništavaju artiljeriju i pt sredstva i krče put srednjim tenkovima, koji nastupaju pozadi njih zajedno sa pešadijom. Ukoliko je neprijatelj jači i ukoliko se raspolaže sa više tenkova, utoliko je broj talasa veći.

Podrška pešadije od strane tenkova našla je svoje puno opravdanje u Drugom svetskom ratu, ali se ne sme zaboraviti da tenkovi u podršci pešadije ne iskorišćavaju sve svoje osobine (naprimer, brzinu i manevarsku sposobnost). Zato treba strogo voditi računa da se za podršku dâ samo najnužniji broj tenkova a veći deo zadrži za takve zadatke, gde će njihove osobine doći do punog izražaja.

Tenkovi za eksploataciju imaju zadatak da razvijaju uspeh koji postiže pešadija i da taktički uspeh pretvaraju u operativni. Pešadija sa tenkovima NPP vrši proboj neprijateljske odbrane, a po izvršenom probouju uvode se u boj tenkovi za eksploataciju uspeha.

Za uspešno dejstvo tenkova za eksploataciju treba obezbediti:

- proboj potrebne širine za uvođenje tenkova u boj;
- pogodno zemljište sa potrebnim brojem komunikacija za dejstvo veće mase tenkova;
- vatrenu podršku artiljerije i avijacije prilikom stupanja u dejstvo tenkova za eksploataciju uspeha;
- vazдушnu nadmoćnost, kako za vreme stupanja u dejstvo tako i za vreme dejstva (ovome treba težiti; međutim, naš NOR je pokazao da tenkovi mogu dejstvovati i bez vazdušne nadmoćnosti, s tim da se preduzmu druge odgovarajuće mere);
- sigurnu službu snabdevanja i tehničku službu.

Za postizanje potpunog uspeha treba raspolagati motorizovanom pešadijom ili konjicom čiji je zadatak da učvrste uspeh tenkova i obezbede bokove i pozadinu oklopnih jedinica.

Za eksploataciju uspeha koriste se krupne oklopne jedinice, kao što su oklopne divizije, korpusi i armije.

Ove jedinice združenog su sastava što im omogućava samostalno dejstvo na veliku daljinu.

Komandovanje ovim jedinicama centralizovano je u rukama najstarijeg opštevojnog komandanta koji dejstvuje na dotičnom sektoru. Pridavanje dalje od armije ne praktikuje se.

Pri ovome načinu dejstva tenkova vrlo korisnu primenu našlo je sadejstvo sa vazdušnodesantnim jedinicama koje dobijaju zadatak da zauzmu važne čvorove komunikacija, prelaze na rekama, aerodrome i slične važne objekte i da ih drže do pristizanja oklopnih jedinica.

Korisnu primenu ima sadejstvo tenkova sa ubačenim — ostavljenim delovima ili partizanima pri napadu na centar veze, štabove, saobraćajne čvorove, rezerve, stvarajući kaos u neprijateljskoj pozadini.

Uslovi za samostalno dejstvo tenkova jesu:

- slabo organizovana neprijateljska odbrana i slabe neprijateljske snage;
- apsolutna nadmoćnost u snagama i sredstvima;
- masovni udar oklopnih snaga;
- vazдушna nadmoćnost;
- dovoljan broj motorizovane pešadije i brzih jedinica za obezbeđenje bokova i pozadine oklopnih jedinica;
- solidno materijalno-tehničko obezbeđenje oklopnih jedinica.

Svi ovi uslovi bili su ispunjeni, naprimer, u ratu Nemačke protiv Poljske i Francuske. Međutim, u Kurskoj bici stvari su drukčije stajale:

- odbrana Sovjeta bila je vrlo jaka i duboko ešeloirana, a naročito solidno organizovana u pt smislu;
- iznenađenje nije postignuto;
- nije obezbeđena vazдушna nadmoćnost;
- bilo je dovoljno divizija za obezbeđenje bokova oklopnih formacija. Slično je bilo i u nemačkoj ofanzivi u Ardenima 1944 godine:
- nedovoljan broj snaga, s obzirom na postavljene zadatke;
- nije obezbeđena vazдушna nadmoćnost;

— nedovoljan broj motorizovane pešadije za obezbeđenje uspeha oklopnih jedinica;

— nedovoljno materijalno obezbeđenje naročito u pogonskom materijalu.

Zato je sasvim razumljivo što tenkovi nisu bili u stanju da izvrše postavljene zadatke.

Međutim, ako su svi uslovi ispunjeni treba bezuslovno i smelo upotrebiti tenkove na ovaj način, jer se ovim dejstvom najbrže postižu krupni i operativni pa i strategijski rezultati i u punoj meri iskorišćava brzina, udarna snaga i manevarska sposobnost tenkova.

Za samostalno dejstvo uglavnom se upotrebljavaju krupne oklopne jedinice.

Ovaj način upotrebe tenkova zastupali su svi veliki tenkovski teoretičari kao što su Fuller, De Gol, Guderijan, Rotmistrov i drugi i smatrali su ga za idealni način tenkovskog dejstva.

Međutim, praksa iz Drugog svetskog rata, a naročito iz druge faze rata, pokazala je da bi bilo štetno primenjivati ovaj način u svim uslovima. Jačanje savremene odbrane, naročito u pt smislu, zahteva promenu i načina upotrebe tenkova. Ono što je dobro i pravilno 1939 i 1940 nije bilo dobro 1944 i 1945 godine.

Ratna praksa je pokazala da način upotrebe tenkova treba da bude raznovrstan, odnosno saobrazan situaciji i razvoju ratne tehnike.

Tenkovi su izrazito ofanzivno oružje, ali su našli široku primenu i u odbrani. Upotreba tenkova, naprimer, u odbrani Kurske izbočine pokazuje da oni odbrani daju stabilnost, elastičnost i manevarsku sposobnost. Tenkovi su pretstavljali pesnicu u rukama branioca kojom su vršeni snažni protivnapadi i protivudari.

Za vreme nemačke ofanzive u Ardenima 1944 godine, savezničke oklopne divizije odigrale su odlučujuću ulogu u zaustavljanju Nemaca. Ove divizije pretstavljale su brzopokretne rezerve koje je savezničko komandovanje za relativno kratko vreme uspešno da prikupi na težištu odbrane.

Bilo je slučajeva da su oklopne divizije korišćene i na drugi način.

Osnovni načini upotrebe tenkova u odbrani u Drugom svetskom ratu bili su:

- kao nepokretne vatrene tačke za pojačanje stabilnosti odbrane;
- kao tenkovske rezerve za izvršenje protivnapada i protivudara;
- za samostalno posedanje odbranbenih položaja;
- za PTO (u Zapadnim armijama);
- za zasede.

PRINCIPI UPOTREBE TENKOVA

Analiza upotrebe tenkova u Drugom svetskom ratu je pokazala da se treba držati ovih principa:

a) Za dejstvo tenkova potrebno je pogodno zemljište koje će omogućiti da osobine tenkova dođu do punog izražaja. Uticaj zemljišta naročito je veliki ako se radi o upotrebi krupnih oklopnih formacija sa operativnim i strategiskim zadacima.

Istina, u Drugom svetskom ratu tenkovi su dejstvovali u Ardenima i Karpatima, prešli su Veliki i Mali Hingan, upotrebljavani su na Pripjetskim Močvarama i u pustinji. Sve je ovo dovelo izvesne autore do zaključaka da tenkovi mogu dejstvovati po svakom terenu. Zato general Paton, komandant američke 3 armije, kaže: »Ne postoji takvo mesto kao tenkovski teren u užem smislu. Neki tipovi terena su bolji od drugih, ali tenkovi moraju i mogu operisati svuda«. ¹⁴⁾ Međutim, ova tvrdnja je samo delimično tačna, pošto tenkovi ne mogu dejstvovati na svakom zemljištu zbog čega treba birati, kadgod je to moguće, najpogodnije, jer je praksa pokazala da tenkovi na takvom zemljištu mnogo lakše i sa mnogo manje žrtava izvršavaju svoje zadatke.

¹⁴⁾ »Rat kakvog sam video«, Paton, str. 483.

b) Iznenadenje predstavlja važan uslov za uspeh u svakoj borbenoj radnji, ali za dejstvo tenkova ima odlučujuće značenje. Može se sa pravom reći da polovina uspeha tenkova zavisi od iznenadenja. Primeri iz Drugog svetskog rata potvrđuju ovo. Svi sjajni uspesi tenkova bili su rezultat potpunog taktičkog i operativnog iznenadenja. Iznenadenje se postizalo na razne načine: tajnom koncentracijom, izborom pravca glavnog udara tamo gde se neprijatelj ne nada udaru tenkova (teško prolazno zemljište), maskiranjem, demonstracijama na pomoćnom pravcu itd.

Ukoliko oklopne jedinice ne mogu uspeti da postignu iznenadenje protivnik će uvek imati vremena da preduzme potrebne mere i spreči dejstvo tenkova.

c) Pun uspeh tenkova može se postići samo masovnim tenkovskim udarom a da bi se ovo postiglo treba uvek glavninu tenkova grupisati za izvršenje najvažnijeg zadatka. Drugi svetski rat daje dosta primera pravilnog grupisanja tenkova. U ratu protiv Poljske Nemci su od 5 oklopnih korpusa 3 grupisali na pravcu glavnog udara, protiv Francuske 1940 godine, od 10 na pravcu glavnog udara koncentrisano je 7 oklopnih divizija. Primer nepoštovanja masovnosti pokazuju Francuzi 1940 godine, kada nisu uspeli ni na jednom pravcu da koncentrišu ni jednu celu oklopnu diviziju.

Masovnosti tenkovskih udara treba težiti pa makar se ona sastojala u jednoj tenkovskoj četi.

d) Prilikom izbora pravca glavnog udara za tenkove treba voditi računa da im zemljište omogućava dejstvo. Međutim, praksa iz Drugog svetskog rata pokazuje da se od ovoga može i odstupati i pravac glavnog udara naneti baš po teže prolaznom terenu¹⁵⁾ ako se želi postići iznenadenje.

Treba težiti, kadgod za to ima uslova, da pravac glavnog udara oklopnih jedinica izvodi u bok i pozadinu ne-

---

¹⁵⁾ Ardenska ofanziva 1944 godine, Mostarska i Tršćanska operacija.

prijatelja, jer se na taj način postižu najbrži i najbolji rezultati.

e) Za uspešno dejstvo tenkova potrebno je obezbediti vazдушnu nadmoćnost, ne samo zato što se tako sprečava dejstvo neprijateljske avijacije protiv tenkova, već i zato što u tom slučaju avijacija može svu pažnju usredsrediti na vazдушnu podršku oklopnih snaga.

U Drugom svetskom ratu pokazalo se da avijacija može u velikoj meri zameniti artiljeriju u vatrenoj podršci oklopnih snaga. Artiljerija, i pored sve svoje pokretljivosti, nije bila u stanju da prati brzo nadiranje oklopne kolone, te je avijacija morala na sebe da preuzme taj zadatak.

Nedostatak vazdušne nadmoćnosti može se znatno umanjiti ako se tenkovi upotrebljavaju na pokrivenom zemljištu ili pri nepovoljnim atmosferskim uslovima ali sa taktičkim ciljevima. Međutim, dejstvo krupnih oklopnih formacija vrlo je teško bez vazdušne nadmoćnosti i zato treba težiti da se postigne bar taktička.

f) Dobra organizacija sadejstva tenkova sa ostalim rodovima predstavlja osnov za uspeh tenkova. Ali ona je složena, zbog brzine i specifičnosti dejstva oklopnih jedinica. Primeri iz Drugog svetskog rata govore o tome da nijedna uspešna tenkovska operacija nije izvedena, a da se prethodno solidno nije organizovalo sadejstvo. Naročito su Nemci u tome prednjačili. Poznato je da su oni za rat protiv Francuske 1940 godine uigrali organizaciju sadejstva na nekoliko ratnih igara, u onim uslovima kakve su predviđali. Zahvaljujući tome oklopne divizije prešle su reku Mezu kao na nekoj mirnodopskoj vežbi.

Za oklopne jedinice naročiti značaj ima sadejstvo sa avijacijom, a praksa je pokazala da se ono najbolje ostvarilo u toku borbe neposrednim dodiranjem komandanta oklopne jedinice i komandanta podržavajuće avijacije.

g) Za uspešno dejstvo oklopnih jedinica potrebno je izvršiti solidno materijalno-tehničko obezbeđenje i obez-

bediti neprekidno snabdevanje. Zbog brzine dejstva i velikog utroška materijalnih potreba, snabdevanje je vrlo složeno. Naročiti problem predstavlja snabdevanje gorivom. Bilo je slučajeva u Drugom svetskom ratu da tenkovi nisu mogli da izvrše svoje zadatke zbog nedostatka goriva,¹⁶⁾ odnosno da se snabdevanje moralo vršiti avionima.¹⁷⁾

---

¹⁶⁾ U ratu Francuske i Nemačke 1940 godine, 1 oklopna divizija francuske vojske ostala je 15 maja bez benzina, te je morala preći u odbranu, ukopavši tenkove kao nepokretne vatrene tačke. Međutim, izložena obuhvatima nemačkih oklopnih jedinica sa severa i juga bila je potpuno uništena. Slično je bilo sa Nemicima u Ardenskoj operaciji 1944 godine.

¹⁷⁾ Za vreme operacija u Francuskoj 1944 godine, američka 3 armija udaljila se od svoje baze u Šerburu oko 300 km. Da bi se obezbedilo neprekidno snabdevanje armije, a naročito njenih oklopnih jedinica, snabdevanje je vršeno vazdušnim putem. Svakoga dana armiji je doturano vazdušnim putem oko 2000 tona materijala (naročito benzina).

VI

TENKOVI U SUKOBIMA POSLE DRUGOG SVETSKOG RATA

TENKOVI U KOREJI

Koreja je planinsko poluostrvo između Žutoga i Japanskoga Mora dužine oko 800 i širine oko 200 km.

Veliki planinski lanci sa strmim padinama pružaju se sa severa na jug uglavnom duž istočne obale Koreje. Od ovih planinskih lanaca odvajaju se grebeni koji se spuštaju dalje na jug i zapad. Planine su po svojim karakteristikama slične planinama Alpiskog sistema.

Znatan deo Koreje je ogoleo, ali na severu ima i područja pod šumom. Koreja nema većih ravnica, a ono malo obradive zemlje uglavnom je upotrebljeno za rižina polja. Na ovim poljima nalaze se visoki i strmi nasipi, koji predstavljaju prepreke za kretanje tenkova.

Komunikacija ima malo i one sve vode, uglavnom, duž zapadne obale. Pokret van komunikacija je otežan.

Koreja je smatrana kao zemlja neupotrebljiva za oklopne jedinice. Evo šta kaže jedan komandir tenkovske čete armije SAD: »Koreja i tamo gde je najprolaznija nije povoljan teren za tenkove. Samo u nekim predelima koji su međusobno daleko razbacani može se naći toliko ravnica zemljišta sa dovoljno tvrdim tlom, na kome može da se razvije tenkovska četa, izuzetno tenkovski bataljon. Čak i na tim malobrojnim »tenkovskim otsecima« mogućnost prodiranja je toliko ograničena, a ciljevi napada

toliko malobrojni da se razvijanje ma i jednog tenkovskog bataljona ne isplati«. ¹⁸⁾

Iako je Koreja bila težak teren za tenkove oni su u njoj uspešno dejstvovali i izvršavali svoje zadatke.

*

Severnokorejske snage izvršile su invaziju Južne Koreje sa oko 80.000 ljudi i oko 200 tenkova. Tenkovi su bili formirani u bataljone i pukove i dejstvovali su kao tenkovi NPP.

Koristeći se iznenađenjem, Severnokorejci su brzo probili slabu odbranu na 38 paraleli, i zatim produžili nadiranje na jug.

Uspeh severnokorejskih tenkova omogućila je, pored ostalog, vrlo slaba pt odbrana Južnokorejaca koji su od

Sl. 25 — Rat u Koreji — Desantna pešadija prevozi se na tenkovima

pt sredstava imali samo bestrzajne topove 57 mm i ba-zu-ke 60 mm, koji su bili neefikasni u borbi protiv tenkova T—34. Pored ovoga, Južnokorejci u početnoj fazi rata nisu imali tenkove.

Karakteristično je za severnokorejske tenkove da su dejstvovali u uslovima potpune vazdušne nadmoćnosti Južnokorejaca. Zbog ovoga su Severnokorejci gotovo sve svoje pokrete izvodili noću ili po nepovoljnim meteorolo-

¹⁸⁾ Izjava potpukovnika Viliem C. Martina iz američke 24 divizije koja je učestvovala u ratu u Koreji.

škim uslovima. Severnokorejci su vrlo vešto vršili maskiranje svojih tenkova. Poznat je slučaj kako su Severnokorejci na tenk složili seno i upregli volove i tako vršili pokret putevima. Zbog óvako dobrog maskiranja, južnokorejska avijacija bila je prinuđena da tuče svaki cilj koji se kreće na bojištu ili u pozadini.¹⁹⁾

Sl. 26 — Tenkovi na položaju u Koreji

Sa dolaskom američkih tenkova »Šerman«, a zatim tenkova »Peršing« i »Paton-47«, kao i pojačanjem pt odbrane bazukom 88 mm, uspostavljena je ravnoteža u oklopnim snagama u Koreji.

Analizirajući dejstva Severnokorejaca, dolazi se do zaključka da su njihovi tenkovi dali vrlo dobre rezultate i pored teško prolaznog zemljišta. Međutim, mogli su dati

¹⁹⁾ »Pouke iz rata u Koreji«, K. Ružeron, str. 88.

i veće rezultate da su upotrebljeni za eksploataciju uspeha i za pretvaranje taktičkog uspeha u operativni.

*

Južnokorejci²⁰⁾ su upotrebljavali svoje tenkove prvenstveno kao tenkove NPP. Svaka borbena grupa, počevši od jačine čete, imala je u svome sastavu tenkove. Ovakav način upotrebe dolazio je otud što je svaka američka divizija po formaciji imala po jedan tenkovski bataljon, koji se normalno pridavao pešadiskim pukovima i bataljonima.

U napadu tenkovi su izvršavali sledeće zadatke:

- uništavanje bunkera i ostalih vatrenih tačaka na prednjem kraju;
- neposredna podrška pešadije za vreme proboja neprijateljske odbrane;
- eksploatacija uspeha postignutog od strane pešadije, samo u taktičkim razmerama.

Rat u Koreji potvrdio je potrebu masovnog udara tenkova. Ta masovnost može biti izražena i jednom četom, ali je princip da treba upotrebiti maksimalan broj tenkova koji zemljište može da primi.

Južnokorejci su često za dejstvo tenkova birali najteže zemljište, jer su tako uspevali da iznenade Severnokorejce i da postignu vrlo dobre uspehe.

Sadejstvo između pešadije, tenkova i avijacije bilo je vrlo slabo. Dešavalo se češće da avijacija tuče po sopstvenim tenkovima.

U pogledu sadejstva tenkova i pešadije pokazalo se kao vrlo korisno da tenkovski komandant koji podržava pešadisku jedinicu i pešadiski komandant imaju zajedničko komandno mesto.

Desantna pešadija u sastavu oklopnih jedinica pokazala se nepodesna za praćenje tenkova u toku borbe. Svi se slažu u tome da mesto desantne pešadije treba imati oklopnu pešadiju.

---

²⁰⁾ Pod južnokorejskim snagama podrazumevaju se sve snage koje su dejstvovale pod komandom Ujedinjenih Nacija.

U odbrani tenkovi su izvršavali sledeće zadatke:

- borbeno obezbeđenje,
- kao nepokretne vatrene tačke,
- kao tenkowska rezerva za izvršenje protivudara,
- za držanje važnih zemljišnih objekata do pristizanja pešadiskih snaga.

Tenkovi su odbrani davali ofanzivni duh, preduzimajući napade na uklinjenog neprijatelja. Karakterističan je primer jedne tenkofske čete u odbrani Kopjonga koja je vešto kombinujući napad i odbranu izbacila iz stroja 800 neprijateljskih vojnika, a sama je pretrpela minimalne gubitke.

Zbog noćnih dejstava Severnokorejaca, Južnokorejci su bili prinuđeni da vode česte noćne odbranbene borbe. Koristeći iskustvo iz borbi noću, oni preporučuju da je za borbu noću najvažnije izvršiti solidne i detaljne pripreme po danu. U odbrani treba blagovremeno izabrati povoljne položaje, izračunati elemente za gađanje i izraditi šemu gađanja sa ucrtanim otstojanjima do svakog orjentira.

Kao zaključak o upotrebi tenkova od strane Južnokorejaca moglo bi se reći sledeće:

- tenkovi su upotrebljavani isključivo za podršku pešadije i u tesnom sadejstvu sa njom;
- kao izraziti način korišćenja tenkova jeste stvaranje borbenih grupa za svaki borbeni zadatak, sastavljenih od pešadije, tenkova i inžinjerije;
- prilično slabo sadejstvo između tenkova i ostalih rodova, a naročito pešadije, tenkova i avijacije;
- nedostatak oklopne pešadije, što je onemogućilo efikasniju upotrebu tenkova za izvršenje zadataka u dubinu neprijateljske odbrane.

*

Najopasniji protivnik tenkova u Koreji bila je avijacija naoružana raketnim i napalm bombama. Zbog apsolutne vazdušne nadmoćnosti Južnokorejaca, severnoko-

rejski tenkovi bili su prinuđeni da, uglavnom, dejstvuju noću.

Bestrzajni topovi 57 mm i bazuke 60 m pokazali su se neefikasni pa su zamenjeni bestrzajnim topom 105 mm — koji gađa sa džipa i na 200 metara probija oklop od 250 mm, i bazukom od 80 mm — koja na 150 m probija oklop od 180 mm.

Pored ovih oruđa kao pt oružje korišćen je i pav top M-19 (40 mm).

Kao važno pt sredstvo korišćen je i tenk. U Koreji se pokazalo da je bazuka efikasno sredstvo protiv tenkoya samo u tesnacima i na planinskom zemljištu, dok je u ravničastom zemljištu pokazala slabe rezultate.

*

Severnokorejci su upotrebljavali, uglavnom, tenk T-34. To je stari sovjetski tenk iz Drugog svetskog rata.

Južnokorejci su, uglavnom u početnoj fazi, koristili američki tenk M-4 »Šerman«, a kasnije »Peršing« i »Paton 47«. ²¹⁾

Prvi sukobi tenkova T-34 i »Šermana« pokazali su da je T-34 bolji od tenka »Šerman«. Prednosti tenka T-34 bile su: top sa početnom brzinom 900 m u sekundu, a »Šerman« 780 m. Top tenka T-34 ima veću tačnost gađanja, veću probojnu moć, veći domet, deblji oklop i bolji oblik oklopa, koji čini da zrna često rikošetiraju ukoliko ne udaraju pod uglom od 90 stepeni. Visina T-34 iznosi 2,43 m, a »Šermana« 2,80 m, te je T-34 zbog toga pretstavljao znatno manju metu. ²²⁾

Analizirajući borbu između tenka T-34 i »Šermana« ne smeju se izgubiti iz vida znatne slabosti američkih posada u prvoj fazi rata. Znatno broj bio je nedovoljno obučeni u gađanju. Navode se primeri da je bilo čitavih tenkovskih četa koje nisu opalile ni jednog metka iz tenkovskog topa. Vozači tenkova nisu bili dovoljno obučeni

²¹⁾ »Pouke iz rata u Koreji«, K. Ružeron, str. 94.

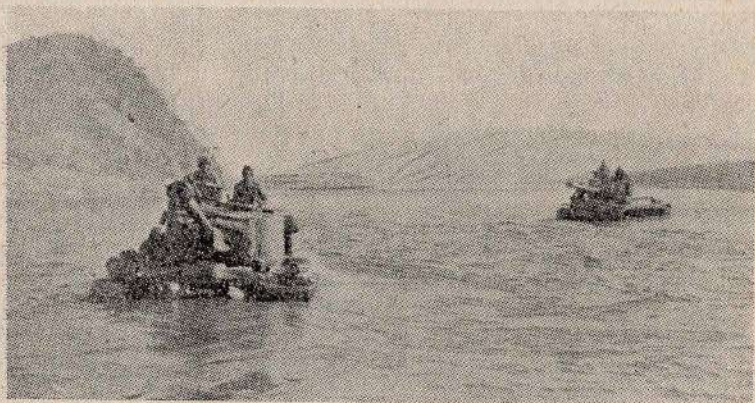
²²⁾ »Pouke iz rata u Koreji«, K. Ružeron, str. 95.

za vožnju u teškim terenskim uslovima. Sve ovo je doprinelo da se konstruktivnim prednostima tenka T-34 davao mnogo veći značaj nego što ustvari jeste.

Tenkovi »Peršing« i »Paton-47« bili su, uglavnom, jednake vrednosti sa tenkom T-34.

U Koreji se osećala oskudica u lakim tenkovima. Često su za izviđanja, obezbeđenje i održavanja veze upotrebljavani srednji iako su te zadatke mnogo bolje mogli izvršiti laki tenkovi.

Nedostatak oklopnih transportera za pešadiju koja prati tenkove ispoljio se u oštroj formi. Pokazalo se da je neophodno da budu naoružani teškim mitraljezima i lakim topovima koji će služiti i za vođenje borbe.

Sl. 27 — Rat u Koreji — Tenkovi pri prelazu reke

Od specijalnih tenkova najveću primenu našao je tenk-dozer. Iskustvo je pokazalo da ni najmanja tenkovska kolona ne sme biti bez njega.

*

Analizirajući dejstva tenkova u Korejskom ratu može se reći da on nije doneo ništa novo u pogledu tenkovske tehnike u odnosu na Drugi svetski rat. Međutim, u pri-

meni tenkova bilo je nekih novina. Naprimer, ovde su tenkovi dejstvovali na zemljištu koje se ranije smatralo nepogodno za njihovu upotrebu i o ovoj činjenici mora ubuduće voditi računa ne samo napadač već i branilac.

Zatim, dejstvo severnokorejskih tenkova pri potpunoj vazdušnoj nadmoćnosti Južnokorejaca pokazuje da se oni mogu upotrebljavati i u tim uslovima.

Neposredno pred potpisivanje primirja Južnokorejci su imali na frontu 500 ukopanih tenkova — kao nepokretne vatrene tačke — što je znatno doprinelo stabilnosti fronta. Ovo treba imati u vidu, jer će ovakav način primene tenkova naći svoju punu vrednost i u eventualnom budućem ratu.

TENKOVI U INDOKINI

Francuzi su koristili u ovom ratu svega oko 3 tenkovska bataljona i 3 bataljona amfibiskih vozila. Pored ovih snaga bilo je i oko 3 pešadijske divizije, potpomognute vazduhoplovstvom koje je imalo apsolutnu nadmoćnost u vazduhu.

Narodna armija Vijetnama nije uopšte raspolagala tenkovima.

Snage u Vijetnamu uglavnom su se sastojale od 9 pešadijskih divizija i jedne artiljerijske divizije. Pešadijske divizije su bile kineskog tipa u jačini oko 10.000 vojnika. Osim toga, Vijetnam je imao i 3 samostalna puka i nekoliko diverzantskih grupa koji su dejstvovali u francuskoj pozadini.

Zemljište u Indokini imalo je poseban odraz na mogućnosti upotrebe oklopnih jedinica. Tropski pojas, ispresecan rekama, močvarama (dolina Crvene reke), savanama i delom brdovit i pošumljen, pokriven pirinčanim poljima itd. dozvoljavao je upotrebu tenkova i drugih oklopnih vozila duž oskudnog broja komunikacija. Period kiša posebno ograničava upotrebu vozila i vezuje ih potpuno za komunikacije.

Ovakvo zemljište, uz ostale teške uslove za vođenje rata (neprijateljski raspoloženo stanovništvo), diktiralo je Francuzima da primene specifične forme vođenja rata.

Francuzi su u borbama koristili takozvane »pokretne grupe« (jačine pešadiskog puka) kao najveću taktičku jedinicu. U sastavu ovih grupa imali su manji broj tenkova i amfibiskih vozila. Raspolagali su avijacijom i imali apsolutnu nadmoćnost u vazduhu.

Francuzi su izveli nekoliko operacija protiv vijetnamskih snaga, kojima je cilj bio uništenje. Operacije su uglavnom imale karakter potiskivanja protivničkih snaga radi zbijanja na manju prostoriju, kako bi im se mogao naneti odlučujući udar. Osim toga vođene su i operacije radi uništenja uporišta i centara za snabdevanje. Tako su, naprimer, u operaciji za uništenje Phu Mho Kuan — važnog sektora za snabdevanje, Francuzi upotrebili šest pokretnih grupa ojačanih tenkovskim i amfibiskim bataljonima sa posebnim zadatkom da okruže 320 diviziju a da istovremeno privuku i ostale snage Vijetnama da bi i njih uništili. Vijetnamci su sa dva puka vodili zadržavajuću odbranu i postepeno se povlačili ali nisu uspeli da izvuku teški materijal.

Takođe su vođene operacije radi obezbeđenja francuskih snaga od partizanskih napada i zaštite povlačenja. Takva je bila operacija »Auverque« 30 juna 1954 godine. Francuzi su u njoj koristili dve tenkovske i dve motorizovane pokretne grupe koje su imale da štite povlačenje sa južnog dela delte Crvene reke prema putu Hanoi — Haiphong. Borbe za obezbeđenje glavnih uporišta od sve žešćih napada Vijetnamaca takođe su bile česte. Takva je bila bitka kod Dien-Bien-Fua u kojoj su Francuzi izvodili vazdušnodesantnu akciju potpomognutu sa 10 tenkova ANX-13.

Sva nastojanja Francuza da nanesu odlučujući udar vijetnamskoj vojsci nisu uspela. Oni su izbegavali angažovanje svojih jedinica u otsudnim borbama. Mnogo su se

koristili zadržavajućom odbranom, izvlačeći snage iz rejonu borbi da bi ih bacili u pozadinu neprijatelja.

Vijetnamci su izbegavali komunikacije i kretali se pokrivenim i teško prolaznim zemljištem tj. upravo tamo gde je francuskoj tehnici bilo otežano dejstvo. Takvi pravci kretanja bili su obezbeđeni gotovo od svakog napada iz vazduha, a pružali su mogućnost prikrivene koncentracije snaga i iznenadnog napada.

Vijetnamci su napadali pešadiju uz podršku jake minobacačke i artiljerijske vatre. Za uništavanje kolona, naročito motorizovanih, koristili su zasede i to na originalan način. Oni su levo i desno od puteva i nasipa koji vode kroz pirinčana polja, postavljali pt i np mine. Kad kolona naiđe na taj deo puta, ruše se komunikacije ispred čela i na začelju kolone ili uništavaju čelno ili začelno vozilo. Na taj način se kolona nađe potpuno u klopci.

Svojim dejstvima Vijetnamci su razvlačili francuske snage po celoj teritoriji Vijetnama te tako Francuzi nisu mogli da koncentrišu snage za odlučan napad i pored svih tehničkih preimućstava, nadmoćnosti u vazduhu itd. Otuda i izjava francuskog generala Gavinia: »Pokretljivost koja ne omogućava koncentraciju za borbu nije ni od kakve koristi«. ²³⁾

Najviše tenkova i amfibija upotrebljeno je 14 oktobra 1953 godine u tzv. operaciji »Moutte« južno od delte Crvene Reke i to 6 »pokretnih grupa« ojačanih tenkovskim i amfibiskim bataljonima.

Tenkovi su dobijali za zadatak obezbeđenje kolona, ali nikad nisu samostalno upotrebljavani.

Jedina sredstva za borbu protiv tenkova bile su pt mine, zapaljive flaše, svežnjevi bombi, ručni pt bacači, zatim minobacačka i artiljeriska vatra.

Partizani su takođe otežavali kretanje tenkova rušećionako mali broj komunikacija.

---

²³⁾ Indokina — Poslednja godina rata, Bernard B. Falle, Military Review — decembar 1956 godine.

TENKOVI U RATU NA BLISKOM ISTOKU

U ratu na Bliskom Istoku između Egipta, sa jedne, i Izraela i Anglo-Francuza, sa druge strane, oklopne jedinice su odigrale važnu ulogu.

Izraelske snage su napale Egipat 29 oktobra 1956 godine sa dve napadne grupe. Prva (138) sastava: 7 oklopna brigada, 4 i 36 pešadiska brigada. Druga (77): 27 oklopna brigada i 1, 11 i 12 pešadiska brigada.

Odnos snaga u prvoj grupi iznosio je 2:1, a u drugoj 3:1 u korist pešadiskih jedinica. Druga grupa imala je zadatak da likvidira egipatske snage koje su se nalazile u rejonu Gaze, a zatim da nastupa pravcem Rafah — El Ariš, na veoma uskom frontu.

Prema raspoloživim podacima, Egipćani su se u prvo vreme branili na pravcu Gaza — El Ariš sa šest pešadiskih bataljona i jednim pukom tenkova »Šerman«.

Na pravcu Ismailija — Bir Rodi Salem — Bir Abu Avevila Egipćani su raspolagali jednom pešadiskom divizionom, dok su na jugu, do zaliva Akaba, bile slabije snage. U početnoj fazi Egipćani su počeli da odstupaju, iako su bili nadmoćniji u vazduhu. Međutim, ova nadmoćnost je bila kratkotrajna jer su anglo-francuske vazduhoplovne snage uništile gotovo svu egipatsku avijaciju na aerodromima.

U početku je opšti odnos bio 1,5:1, a u oklopnim jedinicama 2:1 u korist Izraela.

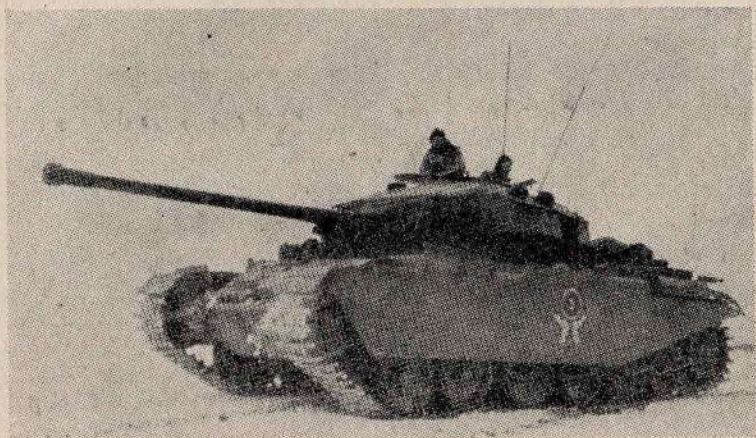
Međutim, kad je počeo napad, Egipćani su hitno počeli da prebacuju deo snaga na Sinajsko Poluostrvo, pa se samim tim promenio i odnos snaga u korist Egipćana.

U El Ariš upućen je jedan pešadiski bataljon da ojača odbranbene obalske položaje, a glavne snage krenule su u Bir Rodi Salem (srednja komunikacija u — srcu Sinajskog Poluostrva istočno od Ismailije).

U ovom pravcu su upućene dve oklopne grupe: jedna, sastavljena od tenkova T-34 (češki), i druga samohotki 100 mm (sovjetske izrade) sa jačim pešadiskim snagama koje su pretstavljale glavninu. Međutim, do sukoba nije došlo, jer su Egipćani bili iznenađeni vazдушnim napadom Anglo-Francuza i ceneći novonastalu situaciju

izdali naređenje za hitno povlačenje. Centralnom komunikacijom od Ismailije kretali su se tenkovi T-34. Na otvorenom putu i bez ikakvog obezbeđenja iz vazduha, tenkovi su pretrpeli teške gubitke. Francuski avioni uništavali su ih raketama i napalm bombama od 50 kg. Tom prilikom Egipćani su izgubili 30 tenkova.

Izraelske snage napale su sa oko 20.000 ljudi i oko 140 tenkova, što bi iznosilo 8:1 u korist pešadiskih snaga — ne uzimajući u obzir artiljerijske jedinice.

Sl. 28 — Britanski tenk »Centurion«

Sa egipatske strane ovaj procenat pešadiskih i oklopnih snaga u prvoj fazi bio je mnogo manji, tj. oko 9:1. Međutim, prilikom upućivanja novih snaga u pravcu Sinajskog Poluostrva, do naredbe za povlačenje, poboljšan je odnos snaga u korist oklopnih jedinica, tj. iznosio je 12:3.

Izraelci su raspolagali tenkovima tipa »Šerman«, AMX-13 i »Centurion«, a Egipćani tenkovima T-34 (češke izrade) »Šerman«, tenkom AMX-13, »Centurionom«, IS-3 i samohotkom 100 mm. Pored ovih tenkova raspolagali su i oklopnim automobilima sovjetskog i engleskog porekla.

Svi tenkovi su bili savremeni sem »Šermana«.

Ne raspolaže se podacima kako su se pomenuti tipovi tenkova pokazali u susretima sa drugim tenkovima. Jedno je tačno, a to je da su Egipćani izgubili jedan oklopni puk tenkova »Šerman«, što može potvrditi da su se ovi u borbama protiv izraelskih tenkova pokazali veoma slabo. Što se tiče tenkova T-34 oni su stradali uglavnom od avijacije.

U svim borbama tenkovi su većinom upotrebljavani za neposrednu podršku pešadije.

Što se tiče karaktera ratišta, potrebno je napomenuti da je ono bilo pustinjsko — stepsko i oskudno u komunikacijama.

Sinajsko Poluostrvo, na kome su se uglavnom odvijale borbe, raspolaže sa tri komunikacije. Ostalo zemljište je pustinjsko i nije pružalo uslove za borbe čisto tenkovskog karaktera. Međutim, interesantno je napomenuti da su Izraelci i Egipćani razvijali koncepciju o jakim oklopnim snagama iako im je zemljište nepovoljno za upotrebu većih oklopnih formacija.

Egipat je u okolini Aleksandrije imao 4 oklopne divizije, ali ih nije upotrebio kao jedinstvenu celinu, već je samo jedan puk tenkova T-34 i SO-100 uputio u pravcu centralnog dela Sinaja, što potvrđuje da zemljište nije dozvoljavalo upotrebu jače jedinice. Takođe je moguće pretpostaviti da je pomenuta divizija zbog potreba u konkretnoj situaciji bila podeljena. Iskustvo još iz Drugog svetskog rata pokazalo je da severno-afričko zemljište zahteva podelu oklopnih divizija na borbene grupe — odrede. Po nekim podacima komandni kadar egipatske vojske hteo je da primeni koncepciju »borbenih grupa«, jer je bio obučavan u Velikoj Britaniji. Jedno je sigurno a to je da su kao najvišu jedinicu upotrebljavali oklopni puk.

Nekih novih iskustava u pogledu upotrebe tenkova ovaj rat nije dao. Ali se i ovom prilikom pokazalo da je za uspešno dejstvo tenkova potrebno ostvariti vazдушnu nadmoćnost a ako to nije moguće, onda treba primeniti taktičke postupke koji odgovaraju takvoj situaciji (noćni pokreti, noćne borbe itd.).

VII

BUDUĆNOST TENKOVA

Pojavom prvog tenka pojavile su se i diskusije o njegovom značaju i načinu upotrebe u borbi.

Poznato je kako su se teško dobijali krediti za prve tenkove. Bilo je malo ljudi koji su tada shvatali svu njihovu vrednost.

U Prvom svetskom ratu tenk nije našao svoje pravo mesto, a njegovi protivnici iskoristili su tu činjenicu da stvore mišljenje kako tenk nije opravdao nade koje su u njega polagane.

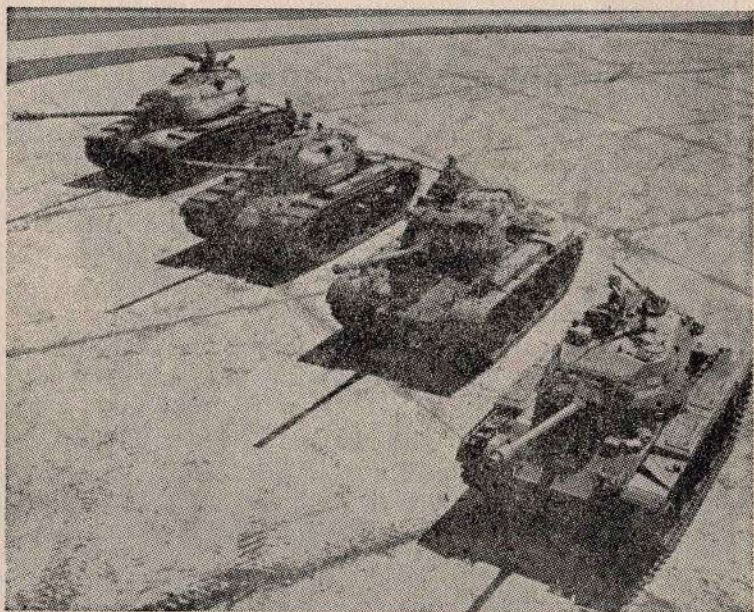
Posle rata protivnici tenkova bili su u velikoj većini. Uzalud su se Džon Fuler, Lidel Hart, Guderian, Ajmansberger i drugi trudili da dokažu da su tenkovi oružje budućnosti. Oni koji su odlučivali živeli su još u iluzijama rovovskog rata.

Britanci, koji su prvi upotrebili tenkove, 1928 godine su rasformirali tenkovski opitni centar i tom prilikom, na konferenciji za štampu, izjavili: »Tenkovi ne predstavljaju više pretnju. Nama više nisu potrebni ovakvi opitni centri«.

Drugi svetski rat otrezno je mnoge. Sjajni uspesi nemačkih tenkova u Poljskoj, Francuskoj, na Balkanu i u Rusiji bili su javna demonstracija pravilnosti gledanja pobornika oklopnih jedinica.

Protivnici tenkova, koji su se privremeno povukli, čekali su momenat da ponovo podignu glavu, čim se za to ukaže povoljna prilika.

Neuspesi tenkova u drugoj fazi rata u Rusiji i Italiji bili su povoljan momenat za napad. Čak i Čerčil, koji je 1916 godine bio vatreni pristalica tenkova, izjavio je 1944 godine: »Mi imamo suviše oklopa, tenkovi su svršili svoje«. Međutim, veliki uspjesi tenkova u savezničkoj ofanzivi na zapadu i istoku demantovali su Čerčila.

Sl. 29 — Američki tenkovi T-43, M-47, M-48, M-41

Naglo jačanje odbrane pri kraju Drugog svetskog rata i posleratni razvoj pt sredstava bili su jaki argumenti koji su govorili protiv tenkova.

Protivnici tenkova govorili su da su tenkovi, neosporno, imali vrlo značajnu ulogu u Drugom svetskom ratu, ali su isto tako tvrdili da su se danas uslovi bitno promenili i da se može slobodno reći da su oni odigrali svoju ulogu.

Nekoliko nedelja pre izbijanja korejskog sukoba američki ministar vojske izjavljuje: »Tenkovi koje imamo brzo će zastariti«. Ali, nekoliko nedelja kasnije, 200 severnokorejskih tenkova pokazali su da stvari nikako ne stoje tako.

Nepobitna je činjenica da su se danas uslovi za dejstvo tenkova bitno izmenili od uslova 1939 i 1940 godine. Ali ta promena ni u kom slučaju ne znači kraj tenkova, već samo to da se oni moraju prilagoditi novim uslovima ako i dalje žele da zadrže mesto koje su do sada postigli.

PROBLEMI SAVREMENIH TENKOVA

Od prvog tenka od 6 tona sa topom 37 mm došlo se danas do tenkova od 50 tona sa topom od 122 mm. Postavlja se pitanje da li se i dalje može povećavati oklop i naoružanje a samim tim i težina tenka. Po svemu izgleda da se došlo do jedne granice kada se težina tenka ne može više povećavati a da to bitno ne utiče na brzinu i manevarsku sposobnost tenkova.

Manevarska sposobnost zavisi od brzine, dimenzija, specifičnog opterećenja na zemlju i uređaja za upravljanje tenka, a brzina od jačine motora i tonaže.

Ako se pogleda odnos 1 KS prema 1 t tenka onda se vidi da kod tenka »Centurion« iznosi 12,7, kod M-47 »Paton« 18,2, AMX-50 20, T-34 18,7 KS na jednu tonu.

Na jednu tonu 10 KS je minimum, 15 KS smatra se kao dobro, a 20 KS je vrlo dobro. Ovaj pregled pokazuje da se broj KS na jednu tonu ne može dalje smanjivati, jer bi to znatno smanjilo kvalitet tenka.

Specifično opterećenje tenka varira između 0,5 i 0,9 kg/sm².

Korišćenjem gusenica (60 sm i više) može se znatno povećati manevarska sposobnost tenkova.

Od tenka se zahteva da se može okrenuti u mestu. Ovo je naročito važno za ispresecano zemljište sa slabijim putevima na kojima ima mnogo krivina i useka.

Za povećanje brzine tenka postoje dva načina: smanjiti tonažu tenka ili pojačati jačinu motora.

U jačini motora sa unutrašnjim sagorevanjem postignuta je krajnja granica razvoja. Jači motori mogli bi biti turbomotori ili motori na pogon sa vodonikom ili pak reaktivni motori. Tehničke mogućnosti za ovakve motore postoje i pitanje je samo njihovog daljnjeg usavršavanja.

Što se tiče naoružanja tenka i tu postoje ozbiljni problemi. Gornja granica početne brzine za tenkovske topove sa pancirnim zrnom kalibra 75 do 90 mm iznosi oko 1.000 m/sek. Veća početna brzina može da se postigne pomoću potkalibarnih zrna koja omogućavaju početnu brzinu od 1.300 do 1.400 m/sek. Ova zrna jako habaju cevi, tako da je potrebno njihovo zamenjivanje posle 100 do 200 ispaljenih granata, a pored toga ove granate gube moć proboja na većim otstojanjima.

Najjači tenkovi imaju topove 122 mm. Daljnje povećanje kalibra ne može ići bez povećanja tonaže tenkova. Ali nije smetnja samo u tome. Povećanje kalibra zahteva

Sl. 30 — Tenk naoružan sa šest bestrzajnih topova

dvodelni metak a to opet smanjuje brzinu gađanja. Veći kalibar znači i manju količinu municije koja se može smestiti u tenk, a to nameće problem snabdevanja municijom.

Pošto se ne može ići na dalje povećanje tonaže to za naoružanje tenka treba tražiti novo rešenje. Postoje predlozi da se mesto topova upotrebljavaju bestrzajni topovi ili rakete. Radi smanjivanja siluete tenka i broja članova posade predlaže se da naoružanje bude spolja, da se punjenje vrši automatski a opaljivanje iz unutrašnjosti tenka. Sva ova rešenja tehnički su mogućna i značila bi mnogo u razvoju tenkova.

Što se tiče oklopa tu se dalje ne može ići, jer bi to značilo povećanje težine tenka. Za rešenje ovog problema postoje dva načina: pronaći takav materijal za zaštitu koji neće povećati težinu, ili pojačati brzinu tenka i smanjiti njegovu veličinu, te tako izbegavati dejstva neprijateljske vatre koristeći zemljište i veću pokretljivost. Za prvo rešenje zasada nema određene perspektive, dok je drugo moguće i izvodljivo.

U daljem razvoju konstruktivnih osobina tenkova treba težiti lakšem tenku koji ima veću brzinu i oklop protiv pušcanih, mitraljeskih i parčadi od artiljerijskih zrna.

Sl. 31 — Tenk-nosač mosta

Postavlja se pitanje da li treba težiti jednom jedin-
stvenom tipu tenka, koji će biti u stanju da rešava sve
zadatke, ili prema određenim zadacima stvarati i tenkove
sa određenim osobinama.

U toku Drugog svetskog rata, pa i posle njega, težilo
se stvaranju jednog univerzalnog tenka koji bi bio spo-
soban za izvršenje svih zadataka. Takav je otprilike tre-
balo da bude srednji tenk od 30 do 35 tona. Međutim,
ratna praksa je pokazala da je stvaranje univerzalnog
tenka teško ostvarljivo.

Rat u Koreji pokazao je veliku potrebu za lakim ten-
kovima, a kako njih nije bilo za izviđanje, obezbeđenje,
održavanje veze, morali su se koristiti teži tenkovi koji
te zadatke nisu mogli uspešno da izvršavaju a pored toga
gubitak ovakvog tenka značio je koliko i gubitak nekoliko
lakih tenkova.

Težak teren u Koreji i nedostatak komunikacija po-
kazali su da teži tenkovi nisu prikladni za takav teren.

Sl. 32 — Tenk-reflektor za noćna dejstva tenkovskih jedinica

Britanski »Centurion« vrlo se teško kretao po uskim putevima sa velikim krivinama.

Ratna praksa je pokazala da lakši tenk može pobediti teži ukoliko ima bolje manevarske sposobnosti. Naprimjer, nemački tenkovi »Panzer IV« vrlo uspešno su se borili protiv sovjetskih tenkova »JS-3« u bici kod Ploeshtija 1944 godine. Koristeći zemljište oni su uspeli da izbace iz stroja veliki broj sovjetskih tenkova. No pri ovome treba imati u vidu da je uspeh postignut i zbog boljeg komandovanja, dobrog manevra i bolje obučenosti posade, kao i zato što su sovjetske tenkove sa fronta vezivali nemački teški tenkovi »Tigar-VI«.

Poslednjih godina srednji tenkovi znatno su pojačali svoju vatrenu moć (M-48 — top 90 mm, »Centurion« top 88 mm, T-34 top 100 mm) a da nisu znatno povećali svoju težinu, tako da danas u znatnoj meri preuzimaju na sebi i zadatke teških tenkova. Kao srednji tenk računa se i »Centurion«, koji ima 50 t, što znači da se težina srednjih tenkova danas kreće od 30—50 tona.

Danas u svim savremenim armijama brojno najviše ima srednjih tenkova, a najmanje teških.

Tendencija razvoja srednjih tenkova (naročito u zapadnim zemljama) je da im se smanji težina toliko da se mogu transportovati vazdušnim putem.

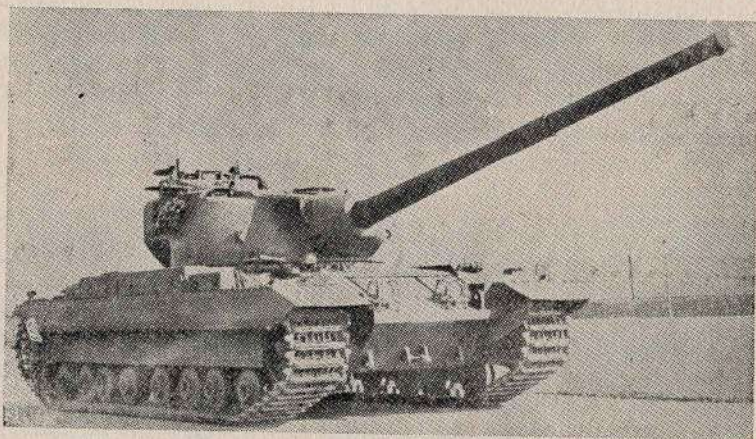
Novi laki tenk trebalo bi da ima sledeće osobine: lak i brz; naoružanje raketno ili bestrzajno smešteno izvan tenka s tim da se može puniti i opaljivati automatski iz unutrašnjosti tenka; oklop toliko jak da štiti od pušanih i mitraljeskih zrna i od parčadi artiljerijskih zrna; gusenice da su široke radi lakšeg kretanja po mekom tlu; motor snažan da bi omogućio velike brzine a horizontalno položen da bi profil bio manji; posada do 3 lica; dubina gaženja do prstena kupole; težina do 10 t.

Pored lakog i srednjeg tenka treba u punoj meri raditi na daljnjem razvoju specijalnih tenkova. Tenkodozeri, tenkovi nosači mostova, tenkovi-amfibije, tenkovi za čišćenje minskih polja, propagandni tenkovi, tenkovi-reflektori, tenkovi za polaganje minskih polja i inženjeri-

ski tenkovi predstavljaju neophodna oruđa oklopnih jedinica. Sva ova oruđa već su pokazala svoju vrednost samo ih još treba tehnički usavršiti. Radi se na proizvodnji tenkova koji će biti naoružani dirigovanim projektilima.

U poboljšanju kvaliteta tenkova vrlo važno mesto zauzima poboljšanje raznih drugih uređaja na samom tenku.

Danas se postavlja kao neophodno da svaki savremeni tenk ima uređaje sa infracrvenim zracima (za noćno kretanje, osmatranje i dejstvo), a postoje predlozi i za uvođenje radara. Nišanske sprave već su znatno pobolj-

Sl. 33 — Britanski teški tenk »Konkerer«

šane. Tako, naprimer, tenk »Paton-48« ima stereo-nišanske sprave sa automatskim dovodenjem oruđa na cilj i automatskim izračunavanjem elemenata. Verovatno da će se rad u tome pravcu i dalje nastaviti i da će sve radnje za vreme gađanja biti automatizovane.

Kao što se vidi tenk još ni izdaleka nije iscrpao sve mogućnosti tehničkog razvoja.

Pogrešno je smatrati da će se sredstva za borbu protiv tenka i dalje razvijati, a to pravo osporavati tenkovima. O ovome bi trebalo da razmisle oni koji govore da je tenk dostigao granice svog razvoja.

PROTIVTENKOVSKA ODBRANA I TENKOVI

Odnos tenka i pt odbrane smatra se kao najbolje merilo za vrednost samog tenka. Procenjujući taj odnos, razni vojni teoretičari dolaze do zaključka kakav tenk treba da bude da bi mogao i dalje opstati. No pri oceni ovoga odnosa ne polazi se često od objektivnih činjenica te se donose zaključci koji su daleko od toga da budu tačni i koje ratna praksa uvek brzo demantuje.

Usavršavanje pt artiljerije posle Prvog svetskog rata i njeni uspesi u borbi protiv tenkova u Španiji 1936 godine bili su povod za mišljenje da tenkovi ne mogu izdržati u borbi protiv pt artiljerije. Ovako privlačna teorija našla je dosta pristalica u raznim zemljama. Ali Drugi svetski rat pokazao je u kakvoj su velikoj zabludi bili. Njihova osnovna greška je što su za ocenu tenkova u Španiji uzeli u razmatranje italijanski »Fiat«, tenk vrlo slabih tehničkih osobina. Potpuno su izgubili iz vida druge, bolje tenkove, kao i opštu tendenciju razvoja tadanjih tenkova.

Pri kraju Drugog svetskog rata a naročito posle njega pt odbrana je silno ojačala. Pojavila su se raznovrsna pt sredstva, počevši od ličnih: bazuke, tromblonske bombe, pt bombe i zapaljive flaše, pa do kolektivnih, kao što su bestrzajni topovi, pt topovi i ostala artiljerija, zatim pt mine i pt prepreke i najzad avioni naoružani raketama i napalm bombama.

Naročito su se posle rata razvila sredstva sa kumulativnim dejstvom.

Broj i kvalitet pt sredstava impresionirali su mnoge vojne teoretičare tako da su razvili teoriju po kojoj su tenkovi nemoćni u borbi protiv savremenih pt sredstava.

TIPOVI NAJSAVREMENIJIH TENKOVA

Naziv tenkova	Država	Težina ut.	Naoružanje	Brzina u km/č	Debljina okl. u mm	Jačina motora	Broj čl. posade
„Patton“ M-47	SAD	44	1 top 90 mm 1 mitr. 12,7 mm 1 mitr. 7,62 mm	48	oko 75	810	5
„Patton“ M-48	„	45	1 top 90 mm 1 mitr. 12,7 mm 1 mitr. 7,62 mm	56	oko 80	810	4
„Walker Bulldog“ M-41	„	25	1 top 76 mm 1 mitr. 12,7 mm 1 mitr. 7,62 mm	64	oko 31	500	4
M-43	„	55	1 top 120 mm 3 mitr. 12,7 mm	40	oko 127	810	5
„Centurion III“	V. Britanija	50	1 top 83 mm 2 mitraljeza	50	oko 120	635	4
„Conqueror“	„	65	1 top 120 mm 2 mitraljeza	35	oko 150	810	4
„AMX-13“	Francuska	14,7	1 top 75 mm 1 mitr. 7,62 mm	63	oko 40	250	3
„T-54“	SSSR	36	1 top 100 mm 1 mitr. PA 14,5 2 mitr. 7,62 mm	50	oko 80	560	4
„JS-III“	„	50	1 top 122 mm 2 mitr. 7,62 mm 1 PA mitr. 14,5	30	oko 120	600	4
„T-10“	„	48	1 top 122 mm 1 PA mitr. 14,5 2 mitr. 7,62 mm	30	oko 120	600	4

Ružeron, naprimer, kaže: »Bazuke su učinile kraj tenkovima«.

Zaista, na prvi pogled, kada se pogleda šta sve vreba tenk na bojnom polju moglo bi se i tako pomisliti. Međutim, ako se stvar detaljnije analizira onda će se videti da nije baš tako.

Uzmimo za analizu, naprimer, napad tenkova NPP na savremenu pozicisku odbranu na manevarskom zemljištu. Sva savremena pt sredstva zastupljena su u punoj meri.

Napadač raspolaže opštom nadmoćnošću od 3:1 a sa prosečnom gustinom tenkova kakva je bila u Drugom svetskom ratu.

U pripremnoj fazi napadač će tenkove prikupiti u očekujućem rejonu, a zatim ih prebaciti na polazni položaj. Za dejstvo protiv tenkova u ovom periodu, branilac može upotrebiti avijaciju i artiljeriju. Da bi što više smanjio njihovo dejstvo napadač bira očekujući rejon van

Sl. 34 — Sovjetski teški tenk JS-III »Josif Staljin«

efikasnog dejstva braniočeve artiljerije, a da bi izbegao avijaciju sve pokrete tenkovima vrši noću ili uz jako obezbeđenje iz vazduha. Pored ovoga, preduzima i mere PA zaštite. Kao što se vidi, efikasnost pt odbrane branioca u ovom periodu je prilično mala.

Druga faza bila bi za napadača juriš pešadije i tenkova i borba za prednji kraj, a za branioca odbijanje juriša.

Pod zaštitom artiljeriske i vazdušne pripreme tenkovi polaze na juriš sa polaznog položaja koji se nalazi na 1 do 2 km od prednjeg kraja neprijateljevog položaja. Za ovo otstojanje potrebno im je 6 minuta (uzimajući borbenu brzinu od 15 km). Prema tome, braniocu za uništenje tenkova stoji na raspolaganju svega 6 minuta.

Braniočevi pt topovi mogu dejstvovati efikasno na otstojanju 600 do 800 m. Uzimajući u obzir da oni nisu postavljeni u prvi rov, već nešto unazad, izlazi da će

Sl. 35 — Francuska pt vodena raketa SS-10

tenkovi biti izloženi dejstvu pt artiljerije na 500 do 600 m. Ovo otstojanje oni mogu preći za 2 minuta. Prema tome, pt artiljeriji ostaje na raspolaganju svega 2 minuta.

Bazuke mogu efikasno da gađaju na 100 m. Tenk prelazi 100 m za 20 sekundi.

Minska polja i pt prepreke nešto će produžiti ovo vreme, ali blagovremenom izradom prolaza i u-potrebom tenkova čistača mina, ono ipak neće biti mnogo duže.

Sl. 36 — Tenk-čistač mina

Pored svega ovoga, treba imati na umu psihološko stanje branioca posle snažne artiljerijske i vazdušne pripreme, pa se tek tada može shvatiti koliko je 20 sekundi malo za efikasno dejstvo ručnih pt sredstava. Kada se uzme u obzir i to da će tenkovi u pokretu gađati iz mitraljeza i topova i da će ih pratiti samohodna oruđa, onda se još jasnije vidi da nije zavidan položaj borca sa bazukom u rukama.

Sl. 37 — Tenk-nosač mosta

Ova kratka analiza pokazuje, pre svega, svu jednostranost nekih vojnih teoretičara kad razmatraju pitanja pt odbrane. Oni zaboravljaju da juriši tenkova kakve je izvodio Guderijan 1939 i 1940 godine pripadaju prošlosti.

Danas je jasno da su se uslovi dejstva tenkova, s obzirom na razvoj savremenih pt sredstava, bitno izmenili,

ali to nikako ne znači kraj tenkova, već samo treba preduzeti odgovarajuće taktičke i tehničke mere da bi se paralisala pt sredstva. U tehnička usavršavanja spada povećanje brzine i manevarske sposobnosti i smanjivanje siluete. U pogledu primene taktičkih postupaka od tenkova se zahteva da dejstvuju u tesnom sadejstvu sa pešadijom, artiljerijom, avijacijom i inžinjerijom, ako se radi o proboju poziciske odbrane sa jakom pt odbranom. Ako je u pitanju slabo organizovana odbrana i sa slabom pt odbranom, onda tenkovi mogu dejstvovati i samostalno, iskorišćavajući u punoj meri svoju brzinu, udarnu snagu i manevarsku sposobnost.

Pt sredstva će se i dalje razvijati, ali i tenkovi, jer uslovi za to postoje. Sva veština je u tome da se način dejstva tenkova prilagodi uslovima pt odbrane. Ova kratka analiza obuhvatila je samo dejstvo tenkova na prednji kraj odbrane, jer je tu pt odbrana najjača.

TENKOVI I ATOMSKO NAORUŽANJE

Nuklearna eksplozija dejstvuje mehanički, toplotno i radioaktivno. Njen učinak zavisi od jačine i vrste atomskog projektila, mesta i položaja eksplozije, reljefa zemljišta i vremenskih uslova.

Toplotno dejstvo počinje u prvoj sekundi eksplozije i traje oko 3 sekunde. Ljudstvo u tenkovima pretrpeće sledeće gubitke:

- do 500 m teške,
- od 500—700 m srednje i
- od 700—900 m lakše.

Izneti uslovi važe za suvo vreme. Ako je kišno, oblačno i vlažno vreme i ako u atmosferi ima prašine, dejstvo se smanjuje.

Da bi se povećala zaštita od toplotnog dejstva treba preduzeti sledeće mere:

— rezervoare i dovodnu instalaciju goriva obezbediti armiranim azbestom;

— pomoćne rezervoare, bar kao što su sada, trebalo bi potpuno odbaciti;

— municiske sanduke hermetizovati i azbestom zaštititi;

— objektivne nišanskih sprava i sprava za osmatranje zaštititi od zagrevanja;

— sve gumene instalacije i predmete kombinovati sa protivzapaljivom materijom;

— sve unutrašnje površine i uređaje prevući belom bojom;

— otvori za usisavanje vazduha treba da budu sa bočnih strana sem onih za borbenu odeljenje, jer bi u tom slučaju radioaktivna prašina, koju dižu gusenice, lakše dospela do posade;

— dejstvovati noću — jer se toplotno dejstvo u tom slučaju umanjuje za 5%, pošto je stepen providnosti manji, a i uslovi za upotrebu atomskog oružja daleko su teži;

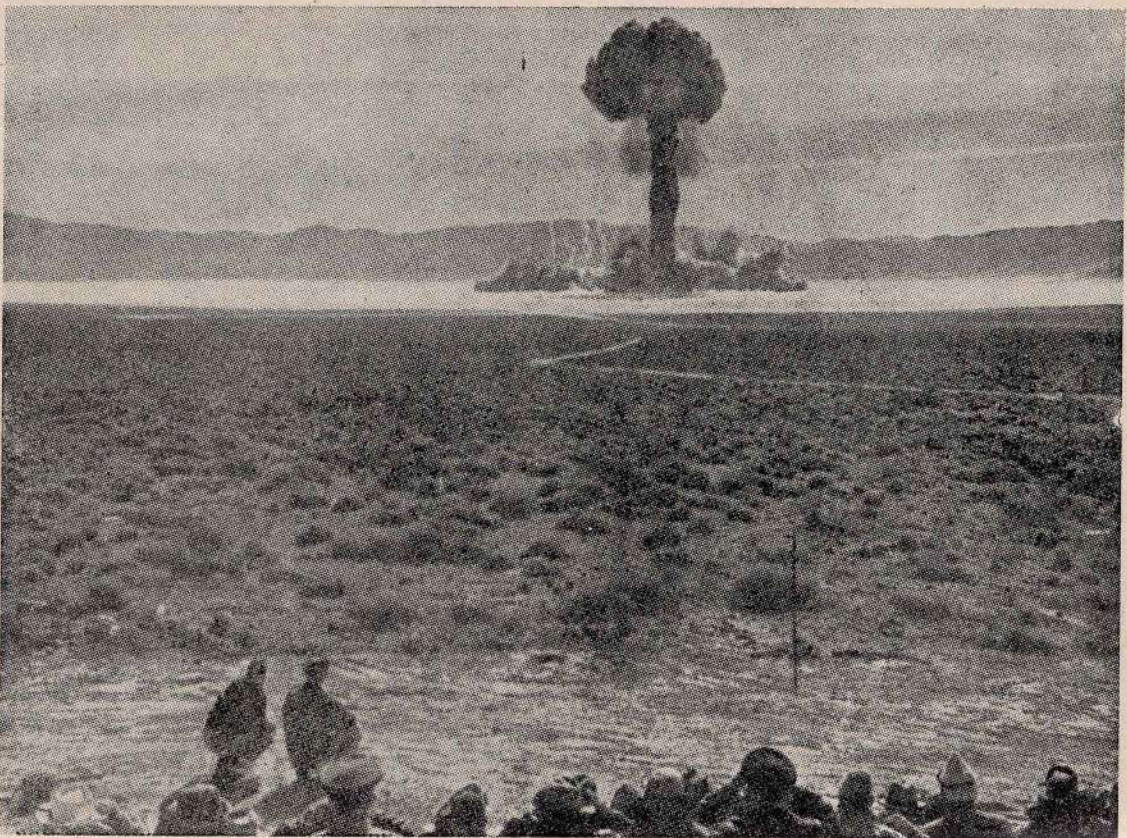
— koristiti utvrđivanje;

— izbegavati zemljište pokriveno manjim šumama i ostalim lako zapaljivim rastinjem.

Mehaničko dejstvo je najjače i postiže najveći učinak kako na zaštićene tako i na nezaštićene ciljeve.

Međutim, opiti su pokazali da je neposredno dejstvo udarnog talasa daleko manje opasno no dejstvo raznovrsnih predmeta sa površine zemlje koje talas sa sobom nosi. Opiti su takođe pokazali da će, ako između tačke eksplozije i cilja postoji neka materijalna prepreka, mehaničko dejstvo biti znatno smanjeno, naročito ako se radi o eksploziji na malim visinama ili neposredno na zemlji.

Na osnovi ovih znanja može se zaključiti da će mehaničko dejstvo imati minimalan uticaj na posade oklopnih vozila pa se samim tim još više opravdava postojanje oklopa u budućem ratu.

Sl. 38 — Atomaska bomba u dejstvu

Amerikanci su, naprimer, izazvali eksploziju bombe od oko 35 kilotona na udaljenju od 3200 m od jedne oklopne jedinice. Eksplozija nije nanela nikakve štete i jedinica je nesmetano nastavila svoja dejstva. Pored ove jedinice bila su postavljena razna borbena i obična transportna sredstva na raznim udaljenjima od centra eksplozije, pri čemu su se pokazali sledeći rezultati:

— tenk M-48 postavljen 500 m bočno prema tornju na kome je eksplodirala bomba bio je prevrnut, gusenice pokidane, topovska cev savijena, periskopi razbijeni, benzin iscurio, ali se nije zapalio. Jedino je motor ostao neoštećen;

— drugi tenk M-48 na istom otstojanju ali postavljen upravo na toranj samo je odgurnut bez ikakvih oštećenja oko 3 m unazad;

— u trećem tenku, koji je stajao koso prema tornju, takođe na istom udaljenju, pokidana je samo jedna gusenica. Kada je izmenjena tenk je bio sposoban za dejstvo;

— laki tenk M-24 na istom udaljenju bio je potpuno uništen. Kupola mu je bila odbačena preko 250 m;

— transportna sredstva na udaljenju 450 m bila su potpuno uništena.

Sovjeti su izvršili opit nuklearnom bombom od 42 KT čija je nulta tačka bila 337 m iznad zemlje i došli do ovih rezultata:

— neukopani tenkovi bili su potpuno uništeni na otstojanju 400—600 m;

— na istim otstojanjima tenkovi koji su bili ukopani ali ne i pokriveni, bili su lako oštećeni i sposobni za dejstvo, dok su oni koji su bili i lako pokriveni zemljom, samo lako oštećeni. Tenkovi koji su bili bolje pokriveni nisu pretrpeli nikakvo oštećenje. Međutim životinje koje su bile u njima nisu stradale ni od toplotnog ni od udarnog dejstva ali su posle 23 dana uginule, jer su primile isuviše jedinica rendgena;

— transportna sredstva na 600 m bila su potpuno uništena.

Radioaktivno dejstvo postavlja pred odbranu veoma složene zahteve. Opasnost od ovog dejstva je utoliko veća što ono nije samo posledica nuklearne eksplozije. Danas je moguće protivniku naneti gubitke i trovanjem zemljišta posipanjem radioaktivnih supstancija iz aviona. Ovakav način je daleko jeftiniji i lakši no ako se upotrebljava atomski projektil. Poznato je da je potrebno svega 2 grama radioaktivne materije po kvadratnom metru pa da se onemogućí opstanak ljudi na tom prostoru.

Radioaktivno dejstvo može biti početno i zaostalo. Gubici ljudstva van tenkova od početnog radioaktivnog dejstva pri eksploziji nominalne bombe su sledeći:

- teški (460 rendgena) na 1200 m
- srednji (200 rendgena) na 1450 m
- laki (100 rendgena) na 1600 m

Na daljinama većim od 1600 m radioaktivno zračenje ne uzima se kao faktor sa kojim treba u praksi računati.

Koliko će oklop tenka štititi od radijacije zavisi od njegove debljine i kvaliteta, kao i od udaljenosti od centra eksplozije. Tako, na daljini preko 500 m oklop debljine 39 mm smanjuje radijaciju za 50%, od 89 mm za 80%, od 127 mm za 90%, od 254 mm za 100%.

Da bi oklop pružio što bolju zaštitu mogle bi se primeniti, pored postojećih, i ove mere:

- povećati debljinu oklopa, pogotovo tamo gde se radi o oklopima ispod 30 mm, stim da to ne utiče na pokretljivost i manevarsku sposobnost tenka;

- hermetički izolovati borbenu od motornog odeljenja;

- ventilaciju obavljati preko prečistača vazduha;

- svako oklopno vozilo snabdeti aparatom za merenje radijacije i dekontaminacije;

- obroke hrane, a naročito suhu hranu, u borbenom vozilu obavezno zaštititi od radioaktivnog zračenja.

*

Dejstvo jedne nominalne bombe poklapa površinu od oko 16 km², što odgovara prostoriji na kojoj su se po

sadanjim načelima prikupljale jedinice oklopne brigade. Da bi ovakva jedinica izbegla uništenje mora se raščlanjavati u rejonima prikupljanja, marševskim i borbenim porecima pri čemu se ne sme zaboraviti da u odlučujućem momentu i na rešavajućem pravcu moraju biti grupisane nadmoćnije snage.

Pod dekoncentrisanim rasporedom treba podrazumevati takav raspored gde su, saobrazno zemljištu, jedinice raspoređene na takvom međusobnom rastojanju i otstojanju da nuklearna eksplozija zahvati samo jedan bataljon, a da susedne jedinice ne pretrpe ozbiljnije gubitke.

Borbeni poredak oklopnih jedinica u uslovima atomskog rata verovatno bi izgledao ovako:

pre polaska u napad jedinice se na odgovarajućim rejonima raspoređuju rastresito (naprimer po bataljonima). Polazak u napad vrši se takvim proračunom, da u određeno vreme, odmah posle eksplozije sopstvene nuklearne bombe, jedinice budu na polaznoj liniji, odakle, bez ikakvog zadržavanja, prelaze u napad.

Kretanje iz očekujućeg rejona na polaznu liniju vrši se u raščlanjenom poretku, a izlaskom na polaznu liniju jedinice treba da imaju prikupljen borbeni poredak, radi zadavanja odlučujućeg udara.

Širina borbenog poretka jedinica jačine zaključno sa ojačanim tenkovskim bataljonom (bataljonom motorizovane pešadije) ostaje po dosadašnjim normama.

Širina borbenog poretka oklopne brigade i divizije bi se duplo uvećala i iznosila bi: — za oklopnu brigadu: u napadu 3—4 km, u odbrani 6—8 km; za oklopnu diviziju: u napadu 6—8 km, u odbrani 12—15 km.

Dubina borbenog poretka ovih jedinica će se znatno povećati iz sledećih razloga.

Drugi ešelon (rezerva) biće normalno združenog sastava, pa se pri određivanju njegovog udaljenja od prvog borbenog ešelona mora voditi računa o jedinicama najosetljivijim na nuklearno dejstvo, tj. o pešadiji. Ovo udaljenje treba da iznosi 2,5—3 km. Ako se ovome doda raspored artiljerijskih grupa (BRAG, DAG) koje se takođe

moraju postrojiti u dubini po divizionima, kao i raspored ostalih elemenata borbenog poretka (PTR, POZ), onda će dubina borbenog poretka iznositi:

a) Za oklopnu brigadu: u napadu 4—6 km, u odbrani 6—8 km.

b) Za oklopnu diviziju: u napadu 10—12 km, u odbrani 15—20 km.

U rezervi (drugi ešelon) određivaće se znatno jače snage nego do sada, a naročito u odbrani. Tako će u odbrani rezerva oklopne brigade biti jačine od jedne trećine do jedne polovine snaga, a oklopne divizije od jedne polovine do dve trećine.

Rezerva se raspoređuje po bataljonima na međusobnom rastojanju 2—3 km, spremna da odmah po izvršenoj eksploziji nuklearne bombe pređe u protivnapad. Jedinice unutar ojačanog tenkovskog bataljona mogu u rejonima prikupljanja biti postrojene u kolone jedna pored druge, u gotovosti za pokret u bilo kom pravcu.

Ako se zauzima širi front, rezerva (drugi ešelon) je načelno podeljena na grupe, čiji broj zavisi od širine fronta, broja i važnosti pravaca, kao i od jačine i sastava rezerve.

Dubina postavljenog zadatka (bliži i sledeći), povećaće se najviše do dva puta.

Širina fronta napada oklopnih jedinica NPP zavisice i od širine fronta napada pešadije koju podržavaju. Ako grupu tenkova NPP obrazuje jača oklopna jedinica (oklopni puk ili brigada) širina njihovog fronta napada može biti i manja od norme predviđene za samostalni napad, jer će pešadijske jedinice na pravcu glavnog udara, gde će se tenkovi upotrebljavati, imati prikupljeniji borbeni poredak. U ovakvim slučajevima treba težiti da čim to situacija dozvoli, jedinice što pre zauzmu rastresitiji borbeni poredak.

U atomskim uslovima normalno će se moći marševati.

Marš se organizuje u više kolona, na međusobnom rastojanju 3—4 km. Otstojanje između ešelona jedne kolone iznosi oko 2 km. Pri izboru puteva birati one na

kojima nema objekata koji bi bili rentabilni cilj za nuklearni projektil. Radi ravnomernijeg kretanja kolona treba određivati što više regulativnih linija.

Pri maršovanju kroz duže tesnace, otstojanje između ešelona se povećava.

Na konačištima i mestima predanka oklopne jedinice se raspoređuju dekoncentrisano, pri čemu se naročita pažnja obraća na maskiranje. Konačarska odeljenja se pravovremeno upućuju da organizuju smeštaj. Čim stignu jedinice, pristupaju ukopavanju i maskiranju.

Rejoni koncentracije i očekujući rejoni treba da budu po prostranstvu mnogo veći i povučeni dublje. Rejon koncentracije treba da bude na 30—60 km, a očekujući 15—30 km od linije fronta. Površina rejona koncentracije za oklopnu brigadu treba da iznosi do 60 km², a za oklopnu diviziju od 600—800 km².

U uslovima atomskog rata ostaju na snazi dosadašnji principi upotrebe pozadinskih jedinica i ustanova, stim što naročitu važnost dobija pokretljivost ovih jedinica, elastičnost i brzina snabdevanja.

Baze oklopnih jedinica takođe treba da imaju rastresit raspored, a skladišta unutar njih moraju biti dekoncentrisana. Umesto odvojenih skladišta (pogonskog materijala, municije, tehničkih, inženjerskih potreba itd.), koja su se do sada u bazama obrazovala, potrebno je formirati veći broj skladišta od kojih bi svako raspolagalo svim potrebama.

Vozila za transport moraju biti osposobljena da se kreću van i po slabim putevima. Zbog toga ona moraju biti gusenična ili polugusenična. Za dotur važnijih potreba (municije i pogonskog materijala) treba koristiti i helikoptere i avione.

U atomskom ratu oklopne jedinice moraće još veću pažnju da posvete maskiranju, jer mali propust u tom pogledu može imati teške posledice. Važnu ulogu igraće i pravilno korišćenje zemljišta.

Razmatrajući atomski rat dolazi se do zaključka da će u niemu tenk imati još veću važnost nego što je imao u prošlom ratu.

TENKOVI I AVIJACIJA

Iskustvo iz Drugog svetskog rata i Koreje govori o tome da je avijacija, upotrebljavajući bombe, rakete i napalm bombe nanosila tenkovima znatne gubitke. Verovatno je da će i u budućim sukobima tenkovi morati da računaju sa snažnim i efikasnim dejstvom avijacije. Zbog ovoga PA zaštita, kao i vazдушna nadmoćnost, igraće ubuduće važnu ulogu. Teško će se moći zamisliti dejstvo većih oklopnih formacija bez vazdušne podrške.

Efikasnost avijacije biće još više pojačana upotrebom atomskih bombi. Vazдушna podrška tenkova zamenice artiljerisku. Velika brzina aviona, jako naoružanje i precizne nišanske sprave omogućiće avijaciji da uspešno dejstvuje po određenim ciljevima. Ova podrška doći će naročito do izražaja onda, kada artiljerija ne bude u stanju da prati tenkove zbog radioaktivnog zemljišta.

Predlozi koje je dao general Mantojfel, poznati nemački komandant iz Drugog svetskog rata, da komandant oklopne jedinice komanduje iz vazduha, naći će svoju punu primenu u budućem ratu. U tom slučaju tenkovski komandant i komandant vazdušnih jedinica koji podržava tenkove, mogli bi da budu u istom avionu i da ostvare idealno sadejstvo.

Potreba komandovanja iz vazduha zahteva da oklopna jedinica ima u svom sastavu izvestan broj aviona za te svrhe, što je lako obezbediti.

Pored ovoga, oklopne jedinice treba da imaju i svoju izviđačku avijaciju a izviđači treba da budu oficiri oklopnih jedinica.

U budućem ratu vrlo važnu ulogu imaće tzv. »vertikalni manevar« koji će se izvoditi vazdušnodesantnim jedinicama.

U Drugom svetskom ratu prenosile su se vazdušnim putem cele divizije i izvodile vazdušnodesantne operacije velikog obima (Krit, Arnhajm).

Verovatno je da će se u budućnosti vazdušnim putem transportovati veće jedinice i izvoditi još opsežnije operacije.

U vezi sa ulogom koju dobivaju vazdušnodesantne jedinice raste i uloga tenkova, jer i ove jedinice osećaju veliku potrebu za njima. Razvoj transporta avijacije i tehnička dostignuća u pogledu konstrukcije lakših tenkova, već danas omogućavaju prenos tenkova vazdušnim putem. Zato neće biti vazdušnodesantnih jedinica koje ne bi imale u svom sastavu i tenkove.

Krupne oklopne jedinice nakon proboja neprijateljske odbrane često će sadejstvovati sa vazdušnodesantnim jedinicama čiji je zadatak da omoguće jači tempo operacija i prenose operaciju na veći prostor.

Važnu ulogu imaće tenkovi u borbi protiv vazdušnodesantnih jedinica. Oni će biti brza pokretna rezerva koja će prva moći da interveniše. U budućem ratu neće moći da se zamisli odbrana koja ne bi imala jake protivdesantne rezerve čiji gro treba da sačinjavaju oklopne jedinice. Odličan primer za ovo je intervencija nemačkih oklopnih jedinica protiv savezničkog desanta kod Arnhajma.

Razvoj transportne avijacije dostigao je danas takav stepen da je ona u mogućnosti da delimično snabdeva vazdušnim putem oklopne snage. Na taj način tenkovski komandanti postaće znatno slobodniji u planiranju smelih operacija, jer neće u tolikoj meri zavisiti od snabdevanja kako je to bilo kod normalnog načina snabdevanja.

Snabdevanje iz vazduha smanjiće pozadinske delove za snabdevanje, a na njihov račun povećaće se broj borbenih vozila. Kolona oklopne divizije dugačka oko 60 km moći će da se prepolovi.

Sadejstvo avijacije i tenkova razvijaće se i ubuduće, kao i u Drugom svetskom ratu.

ORGANIZACISKI PROBLEMI OKLOPNIH JEDINICA

Osnovno organizacisko pitanje oklopnih jedinica jeste da li tenkove pridavati pešadiskim jedinicama ili ih držati grupisane u većim oklopnim formacijama a na raspolaganju grupa armija ili Vrhovne komande. Ovo pitanje rešavaju armije prema svojim konkretnim uslovima.

Zemlja sa velikim ekonomskim potencijalom može sebi dozvoliti da ima tenkove u pešadiskim jedinicama pored samostalnih formacija. Međutim, zemlja sa ograničenim ekonomskim potencijalom ne bi smela podeliti svoje oskudne tenkovske snage pešadiskim jedinicama, već ih mora, ako želi uspeh, formirati u krupne oklopne jedinice, tako da može obezbediti za najkraće vreme u odlučnom momentu i na određenom mestu njihovu koncentraciju.

Sl. 39 — Helikopter dotura municiju na položaj

Veća standardna oklopna jedinica gotovo u svim armijama je oklopna divizija.

Osnovno pitanje u pogledu njenog sastava je pitanje odnosa pešadije i tenkova. Neke divizije imaju više pešadije od tenkova a neke obratno. U prvom slučaju umanjuje se udarna snaga divizije a u drugom se otežava

dejstvo tenkova. Dosadašnja iskustva pokazuju da je zasada najbolji odnos jedan prema jedan, tj. na bataljon tenkova, bataljon pešadije.

U komandovanju oklopnim jedinicama teži se da se ono što više uprosti. Zato su u većini zapadnih zemalja ukinuti pukovi a mesto njih formirane borbene grupe, koje su neposredno potčinjene komandi oklopne divizije. Ovakva organizacija je mnogo elastičnija i omogućava stvaranje borbenih grupa prema konkretnom zadatku. Negativna strana je što komanda grupe ne poznaje svoje jedinice, što se jedinice ne poznaju među sobom i sadejstvo nije uvežbano tokom obuke. Kao što se vidi i jedna i druga formacija imaju svoju pozitivnu i negativnu stranu. Za koju će se varijantu odlučiti pojedine armije zavisi i od niza drugih činjenica koje ne moraju uvek da budu vojnog karaktera.

U poslednje vreme vode se diskusije da se ukine i divizijska formacija i da borbene grupe budu neposredno potčinjene komandi oklopnog korpusa. U tom slučaju korpus bi imao 7—8 borbenih grupa. Stoji se na stanovištu da savremena sredstva veze omogućavaju komandi korpusa da komanduje uspešno ovolikim brojem borbenih grupa.

Borbene grupe formiraju se tako da mogu samostalno izvršavati određene zadatke. Osnovu borbene grupe čine bataljon tenkova i bataljon pešadije sa ostalim rodovima vojske u potrebnom obimu. Komande borbenih grupa imaju samo komandne funkcije dok snabdevanje pojedinih jedinica vrši direktno komanda oklopne divizije ili korpusa.

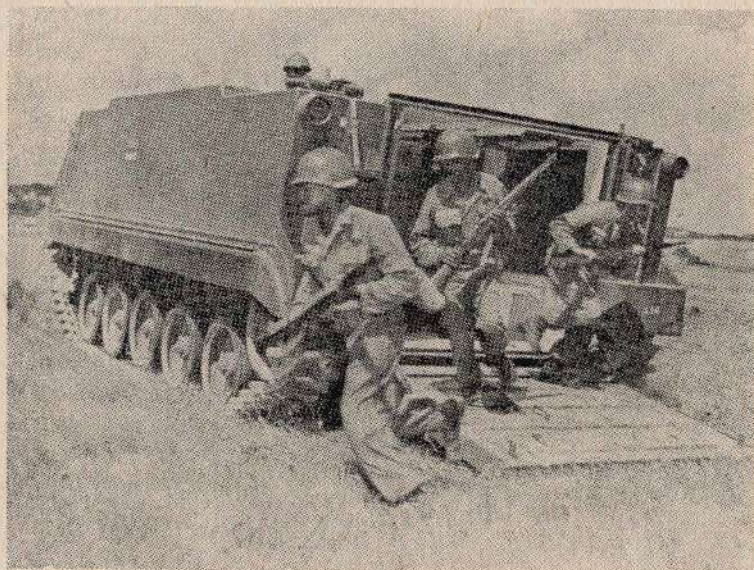
Definitivni zaključci o najpogodnijoj formaciji oklopnih jedinica još nisu doneti. U nekim zemljama formirane su eksperimentalne jedinice sa kojima se vrši proučavanje pojedinih varijanti formacije, tako da će se određeni zaključci dobiti tek posle detaljnijeg ispitivanja.

Za oklopnu diviziju postavlja se kao najvažnije pitanje kako pojačati njenu udarnu snagu i kako obezbediti

da se ona može kretati po svakom zemljištu nezavisno od postojećih komunikacija.

Za povećanje udarne snage rešenje se može naći u vazдушnom snabdevanju, što bi omogućilo smanjenje pozadinskih a pojačanje borbenih delova.

Za povećanje manevarske sposobnosti treba obezbediti da celokupna oklopna divizija bude opremljena guseničnim vozilima. Zato nju treba prvenstveno snabdeti oklopnim transporterima koji će biti naoružani. Iskustva iz Drugog svetskog rata i Koreje dovoljno su jasno pokazala potrebu za transporterima.

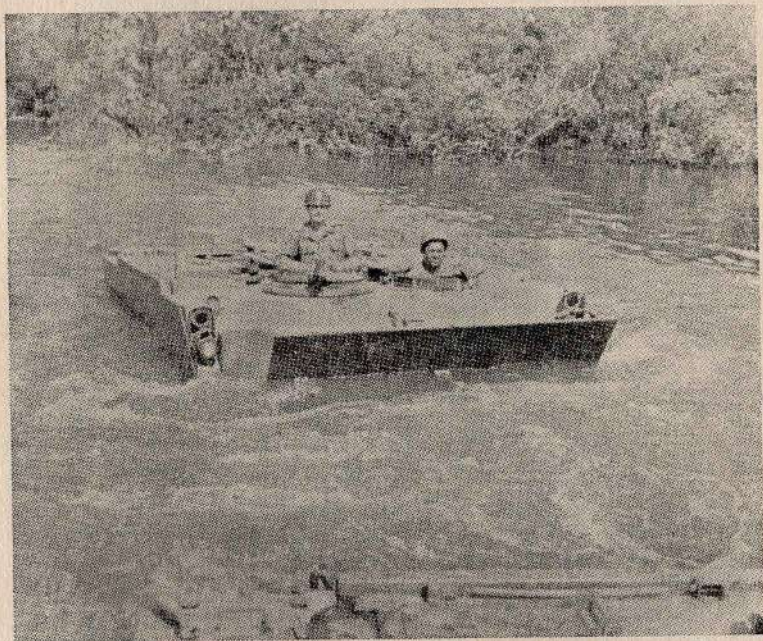

Sl. 40 — Oklopni transporter

Oklopna pešadija mora biti specijalno obučena za sadejstvo sa tenkovima. Shvatanje da ulogu oklopne pešadije može da primi svaka pešadija potpuno je nepravilno i može imati teške posledice u budućem ratu. Oklopna

pešadija mora biti obučena da dejstvuje peške i sa oklopnih transportera, da vodi tenkove i da ih podržava u napadu. Starešine oklopne pešadije moraju poznavati tenkovsku taktiku, kao što i tenkovske starešine moraju poznavati pešadisku taktiku.

Oklopna pešadija mora biti sposobna da dejstvuje i kao tenkovski desant u slučaju da nema mogućnosti da se koristi oklopnim transporterima.

Sl. 41 — Oklopni transporter M-59 savlađuje vodenu prepreku plivanjem

Upotreba nuklearnog naoružanja u budućem ratu zahteva oklopnu pešadiju. Samo takva pešadija je u stanju da prati tenkove preko radioaktivnog zemljišta. Jedino ona može da prati tenkove i da obezbedi osnovni princip

budućeg rata — brzu dekoncentraciju i brzu koncentraciju u rejonu dejstva.

Važno je pitanje i starešinskog kadra oklopnih jedinica. Oklopne jedinice treba da imaju starešine koje poznaju pravu vrednost pokretljivosti, čija se suština sastoji u brzom odlučivanju, iznenadnim napadima koncentrisanim snagama, starešine koji će uvek učiniti ono čemu se neprijatelj najmanje nada.

Samo starešine sa velikim vojnim i tehničkim znanjem mogu komandovati oklopnim jedinicama.

Nemci koji su u Drugom svetskom ratu imali nekoliko izvrsnih tenkovskih komandanata, kao što su Guderijan, Romel, Mantojfel, Toma i drugi, žale se da su imali vrlo malo dobrih tenkovskih starešina.

Budući rat biće još složeniji, a dejstvo tenkova i zadaci starešina sve veći. Prema tome, zemlja koja ozbiljno misli o uspehu svojih oklopnih jedinica mora posvetiti ovom pitanju veliku pažnju.

TENKOVI U MALIM ARMIJAMA

Prilikom analize mesta ili uloge tenkova u budućem ratu pošlo se od pretpostavke da u Evropi ne može doći do izolovanog rata, koji bi vodila jedna mala zemlja protiv neke druge zemlje. Međutim, to ne znači da ona neće doći u situaciju, bar u samom početku rata, da se bori sama.

Polazeći od toga treba razmotriti i izvesne specifičnosti u pogledu mesta i uloge tenkova u malim armijama, jer su izvesne razlike i velikih armija u tom pogledu očigledne. Koliko će i kakve biti te razlike zavisi, uglavnom, od sledećih faktora:

- političko-strategijske koncepcije rata;
- geografsko-strategijskog položaja zemlje;
- ekonomskog potencijala.

Od ova tri faktora najvažniji je ekonomski. Oklopne jedinice pretstavljaju vrlo skup rod vojske i zahtevaju ogromna sredstva za njihovu opremu i održavanje.¹⁾ Pored toga proizvodnju tenkova u masovnijoj formi mogu dozvoliti sebi samo industrijski razvijene zemlje. Ovo ne znači da i manje industrijski razvijene zemlje ne mogu proizvoditi tenkove, samo će njihov broj biti ograničen.

Proizvodnja tenkova u malim zemljama ekonomski je neopravdana, jer zahteva vrlo jake industrijske kapacitete čije je održavanje nerentabilno ako se ne proizvodi veliki broj tenkova.

Sl. 42 — Obuka tenkista u dejstvu u zimskim uslovima

Tenkovska tehnika brzo zastareva i dok se jedan tip usvoji i otpočne njegova proizvodnja, već se pojavljuje novi i savršeniji. Jasno je da tu trku u naoružanju male zemlje mogu teško da izdrže.

Male zemlje osposobile su sopstvene kapacitete, oslanjajući se na neku veliku zemlju sa kojom rade u ko-

¹⁾ Savremeni tenk staje 100—150 miliona dinara a prema proračunima nekih francuskih vojnih eksperata oprema jedne oklopne divizije košta preko 30 milijardi franaka.

operaciji ili od nje dobijaju licence i stručnjake, kao i ostalu potrebnu pomoć. Međutim, veliki broj drugih malih zemalja oslanja se na jedan ili drugi vojni blok u pogledu snabdevanja tenkovima te zbog toga one i ne razvijaju sopstvene kapacitete ili ih razvijaju u ograničenom obimu.

U posebnom položaju nalaze se male zemlje koje vode nezavisnu politiku i koje ne pripadaju nijednom bloku. Takve zemlje primorane su ili da razvijaju sopstvenu proizvodnju tenkova ili da ih kupuju od jednog ili drugog bloka. Kupovina tenkova ne zahteva samo velika novčana sredstva, već čini zemlju zavisnu od inostranstva. Zato ove zemlje moraju razvijati svoje sopstvene kapacitete za proizvodnju tenkova. Političko-strategijski faktor ima odlučujuću reč, te se proizvodnji tenkova pristupa iako to ekonomski nije opravdano.

Sl. 43 — Tenkovi u napadu

Koliko je važan ekonomski potencijal za proizvodnju tenkova najbolje može da posluži primer Nemačke u Drugom svetskom ratu. Ona je koristila ekonomski potencijal gotovo cele Evrope, a ipak je oskudevala u tenkovima.

U malim armijama koje ne pripadaju vojnim blokovima i čije zemlje vode nezavisnu politiku, političko-strategiska koncepcija vođenja rata je uglavnom odbran-

beni. S obzirom na takvu koncepciju i uloga tenkova je takva da oni treba svojim dejstvom da obezbede tu odbranu. Male armije koje pripadaju pojedinim vojnim blokovima čine sastavni deo tih blokova i za njih važe uglavnom opšti principi za upotrebu tenkova.

Geografsko-strategijski položaj ima isto tako uticaja na mesto i ulogu tenkova u malim armijama. Drukčije će biti mesto i uloga tenkova u Švajcarskoj, a drukčije u Mađarskoj.

U pogledu organizacije oklopnih jedinica male armije nalaze se stalno u dilemi: kako ograničenim brojem tenkova zadovoljiti sve veće potrebe u tenkovima i kako obezbediti masovnu upotrebu tenkova na odlučujućem mestu u odlučujućem trenutku? Ove probleme razne armije rešavaju na različite načine. Većina malih armija usvojila je princip da svaka pešadiska divizija ima u svome organskom sastavu tenkove (obično do jednog tenkovskog bataljona). Pored toga zadržane su krupne formacije oklopnih jedinica koje su sposobne za samostalno rešavanje taktičkih i taktičko-operativnih zadataka.

Koliki će se broj tenkova dati u organski sastav pešadiskih jedinica, a koliki će se broj zadržati za samostalne zadatke zavisi od opšte koncepcije vođenja budućeg rata svake zemlje. Starešine oklopnih jedinica, pozivajući se na iskustvo iz prošlog rata, zahtevaju da se što veći broj tenkova koncentriše u krupnije oklopne formacije (brigade i divizije), koje će biti sposobne da samostalno rešavaju taktičke i operativne zadatke. Pešadiske starešine odlučno traže da imaju u svojim jedinicama tenkove. Po svemu sudeći najbolje rešenje ovog pitanja je ako se u sastavu korpusa i armije ima izvestan broj tenkova koji će se prema potrebi pridavati pešadiji. U ovom slučaju divizija će moći da dobije ne samo jedan bataljon, već i više bataljona, ako to situacija bude zahtevala.

Gro tenkova treba držati formirane u krupnije oklopne formacije (brigade i divizije), na raspolaganju

pojedinih frontova ili Vrhovne komande, tako da se mogu upotrebiti bilo za samostalna dejstva bilo za pojačanje pešadije na odlučujućim pravcima.

Formacija oklopnih jedinica u malim armijama mora biti vrlo elastična tako da može zadovoljiti vrlo raznovrsne potrebe, kako za podršku pešadije tako i za samostalno dejstvo.

Oklopne formacije moraju biti vrlo pokretljive i sa velikim manevarskim sposobnostima, jer će manevar biti odlučujuće oružje u rukama armija koje ne raspolažu dovoljnim brojem tenkova.

Sa velikim manevarskim sposobnostima, odlično uvežbanim posadama, smelim i energičnim dejstvima, kombinovanim sa ubačenim i ostavljenim jedinicama, male armije mogu u znatnoj meri da ublaže ograničen broj tenkova.

U malim armijama tenkovi će se upotrebljavati uglavnom za one zadatke koji se ne mogu rešiti drugim sredstvima. Oni će se prvenstveno upotrebljavati za dejstvo protiv pešadije, dok će se za borbu protiv oklopnih snaga koristiti u prvom redu pt oruđa, zaprečavanje, lovci tenkova itd.

Male armije ne mogu se lišiti tenkova. Što veći broj tenkova značiće i veću udarnu snagu armije.

ULOGA I ZADACI TENKOVA U BUDUĆEM RATU

Uloga tenkova će biti naročito značajna za one zemlje, koje računaju na mogućnost iznenadnog napada nadmoćnijih neprijateljskih snaga, kao i one zemlje koje u odbrani svoje nezavisnosti imaju da brane široke frontove. U tom slučaju jake oklopne rezerve biće u stanju da zaustave neprijatelja i da stvore potrebno vreme za koncentraciju ostalih snaga.

U ratu nuklearnim sredstvima tenkovi će igrati važnu ulogu, jer će oni biti ona snaga koja je najmanje osetljiva na dejstvo atomske eksplozije i koja će prva moći u punoj meri da iskoristi njeno dejstvo.

Osnovni vid dejstva tenkova u budućem ratu biće eksploatacija uspeha, pa bilo da se proboj vrši klasičnim ili atomskim naoružanjem.

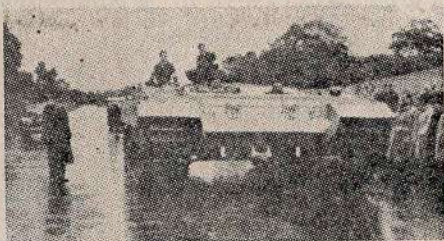
U napadu oklopnih jedinica vrlo važnu ulogu igraće sa dejstvo sa vazdušno-desantnim jedinica-

ma, dok će im u odbrani biti zadatak borba protiv ovih jedinica. Za uspešno dejstvo tenkova treba nastojati da se obezbedi vazдушna nadmoćnost. Snabdevanje oklopnih jedinica treba delom obezbediti vazдушnim putem, jer će se tako znatno smanjiti neborbeni a pojačati borbeni deo.

Zbog jačine savremene avijacije noćna dejstva doći će do punog izražaja. Postojanje sprava sa infra-crvenim zracima, sredstava za osvetljavanje i radarskih uređaja znatno će olakšati noćna dejstva tenkova.

Korišćenjem noćnih dejstava omogućiće se dejstvo tenkova i u uslovima vazdušne nadmoćnosti neprijatelja.

U daljem usavršavanju konstruktivnih osobina tenkova treba težiti da se dobije lakši tenk, sa velikom brzinom i manevarskom sposobnošću, sa jakim naoružanjem, sposoban da se bori i na teškom terenu, i noću, da prelazi radioaktivno zemljište i da se prenosi vazдушnim putem. Za ostvarenje ovakvog tenka postoje sve tehničke mogućnosti.

Sl. 44 — Gusenična vozila na turbomlazni pogon

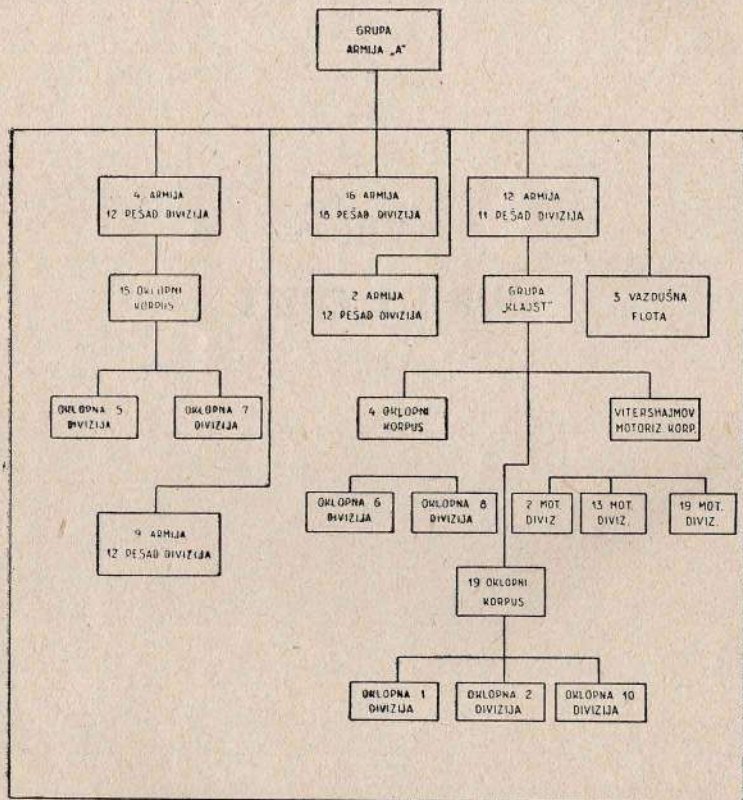
Kako će izgledati budući rat ne može se tačno predvideti, a isto tako ne mogu se detaljno predvideti ni uloga ni zadaci tenkova u budućem ratu, ali ono što se sa pravom može tvrditi to je **da je tenk danas još uvek najmoćnije oruđe kopnene vojske a biće to i ubuduće, sve do onoga dana dok se ne pronade nešto bolje od njega.**

VIII

P R I L O Z I

SASTAV GRUPE ARMIIJA »A« U RATU PROTIV NEMAČKE I FRANCUSKE 1940

BROJNO STANJE OKLOPNIH VOZILA I NAORUŽANJA
NEMAČKE OKLOPNE DIVIZIJE U RATU NEMAČKA-POLJSKA
1939

JEDINICA	„Mark IV“	„Mark III“	„Mark II“	„Mark I“	Teška okl. kola	Laka okl. kola	Puškomitraljeza	Mitraljeza	PA topova 20 mm	Topova 37 mm	Topova 75 mm	Haubica 105	Lakih minobacača 50 mm	Bacača 81 mm
Izviđačke jedinice					12	42	63	6	12	3	2		3	3
Oklopna brigada	66	72	160	118	—	—	642	—	146	60	66	—	—	—
pt divizion	—	—	—	—	—	—	18	—	12	36	—			
Motorizovana brigada					4	8	105	50	4	9	12			
PA divizion									36					
Divizijska artiljerija							12	—	12			24		
Inž. bataljon							29							
UKUPNO	66	72	160	118	16	50	869	56	222	108	80	24	3	3

O B R A Z A C

ZAPOVESTI ZA NAPAD OKLOPNE DIVIZIJE U RATU NEMAČKE I POLJSKE 1939

1. — **Podaci o neprijatelju**, uključujući mesto njegovih rezervi i artiljerije.

2. — **Zadatak oklopne brigade**: podržava u napadu pešadisku diviziju. Treba da vrši proboj odbrane na frontu pešadiske divizije, a zatim u dubinu odbrane 14—15 km, gde će dobiti detaljniji zadatak.

3. — **Način izvršenja zadatka**:

- a) Putevi za pokret u napadu.
- b) Vreme kada prvi talas tenkova prelazi liniju pešadije.
- c) Osa napada: ovo je obično bio put koji je izvodio pod pravim uglom na objekt napada oklopne brigade.
- d) Proboj u dubinu odbrane i uništenje jakih otpornih tačaka.
- e) Uništenje rezervi.

4. — **Zadatak artiljerije**: artiljeriska podrška obezbediće se celokupnom artiljerijom pešadiske divizije.

Prvi zadatak artiljerije je kontrabatiranje i usmeravajuća vatra koja će početi pet minuta pre prelaska tenkova kroz liniju pešadije. Sledeći zadatak artiljerije je podrška oklopne brigade po njenom zadatku.

5. — **Zadatak motorizovane pešadije**: motorizovana pešadija kretaće se pozadi oklopne brigade, spremna da podrži oklopnu brigadu posle proboja odbrane.

6. — **Zadatak avijacije**:

- dejstvo po rezervama;
- dejstvo po artiljeriji;
- izviđanje neprijatelja, mesto za bacanje izveštaja i za prikupljanje izveštaja;
- lovačka zaštita izviđačkih aviona.

7. — **PA odbrana**: zaštita oklopne brigade i mehanizovane pešadije u toku napada.

8. — **Zadaci izviđanja**: izviđačke jedinice prebacuju se sa motorizovanim pešadijom i čim oklopna brigada izvrši svoj zada-

tak, izviđačke jedinice izlaze ispred brigade 15—20 km i vrše izvidanje.

9. — **Pozadina:** stanica za snabdevanje gorivom biće 5 km pozadi prednjeg kraja.

Stanica za snabdevanje postaviće se ispred očekujućeg rejonu. Sanitetski centar biće u polaznom rejonu za napad.

10. — **Veza:** divizijski bataljon za vezu obezbediće radio i telefonsku vezu između oklopne divizije i oklopnog korpusa, sa potčinjenim i pretpostavljenim jedinicama. Štab divizije kretaće se duž ose napada.

Operativno odeljenje
1 tenkovske divizije

Štab divizije
13.5.40, 12,00 čas.

DIVIZISKA ZAPOVEST BR. 5

Za prelaz reke Meze 13.5.40.

1. — Posle oštre borbe u toku 12 maja, 19 oklopni korpus je na celom svom frontu odbacio neprijatelja na levu obalu r. Meze. Može se očekivati jači otpor neprijatelja na r. Mezi.

2. — 13 maja težište operacija naše ofanzive na zapadu nalazi se na sektoru grupe »Klajst«.

Zadatak grupe je da forsira r. Mezu između Montehua i Sedana. Skoro sve nemačke vazdušne snage potpomoći će ovu operaciju. Neprekidnim napadima u toku 8 časova biće francuska odbrana na r. Mezi slomljena. 19 oklopni korpus počće sa prelazom r. Meze u 16.00 časova.

3. — 19 oklopni korpus izvršiće u ranije određenom rejonu potrebne pripreme u toku prepodneva tako da bude spreman u 16.00 za prelaz između Bera i Bezeja.

4. — Napad će se odvijati po sledećem:

a) Desna napadna kolona: 2 oklopna divizija između Ardenškog Kanala i krivine r. Meze (isključno r. Meza).

b) Centralna napadna kolona: ojačana 1 oklopna divizija između krivine r. Meze (uključno) i Torsia (uključno).

c) Leva napadna kolona: 10 oklopna divizija između Sedana i Bezeja.

5. — Granice:

Nepromenjene, sem:

desna granica za 2 oklopnu diviziju od Čeheria — Singli (10 km zapadno od Čeheria — Pua Teron) mesto uključno za 1 oklopnu diviziju.

Leva granica za 10 oklopnu diviziju ostaje nepromenjena.

7. — Zadaci:

2 oklopna divizija krenuće sa polaznog rejona u 16.00, forsiraće r. Mezu sa zadatkom da zauzme uzvišenja desno od Dončeria. Potom će divizija odmah krenuti na zapad, preći će Ardenški Kanal kod Bera (krivine uključno) i razbiće neprijateljsku odbranu na r. Mezi napredujući desnim krilom ka Butenberu, a levim krilom ka Sapanju — Fečeru.

1 oklopna divizija sa pridatim mehanizovanim pukom »Velika Nemačka« biće spremna za napad u 16.00. Pošto pređe krivinu r. Meze napadaće u pravcu puta Beleni — Torsi. Potom će divizija napasti visove kod Bua Morfi i izbiće na liniju Čeheri — Saman.

Zadaci jedinica ostaju kako je ranije naređeno, stim da se čas »X« i »Y« zanemare. Demonstrativni napad sa »K-I« počinje u 16.00 časova.

10 oklopna divizija u sadejstvu sa 1 oklopnom divizijom do 16.00 likvidiraće odporne tačke na istočnoj ivici Sedana, i do toga časa obezbediće svoj polazni rejon Sedan — Bezej. Divizija će izvršiti forsiranje r. Meze u 16.00 časova i zauzeće uzvišicu koja se proteže od Majer-Ponta Magi-Pont Magi.

7. — Komandant artiljerije 101 izvršiće pripremu prelaza r. Meze i podržaće napad divizije prema planu vatre.

8. — Sadejstvo sa avijacijom: šema sadejstva sa avijacijom po mestu i vremenu data je u priloženoj tablici i na šemi vazdušnih ciljeva.

9. — PA puk 102 štiti prvo polazni rejon korpusa i obezbeđuje prelaz preko r. Meze.

10. — Tablica prelaza ostaje nepromenjena u saglasnosti sa diviziskom zapovesti.

11. — Izvidanje i veza nepromenjene.

Tajni nazivi jedinica — serija »C« (dopunjava se u sledećem):

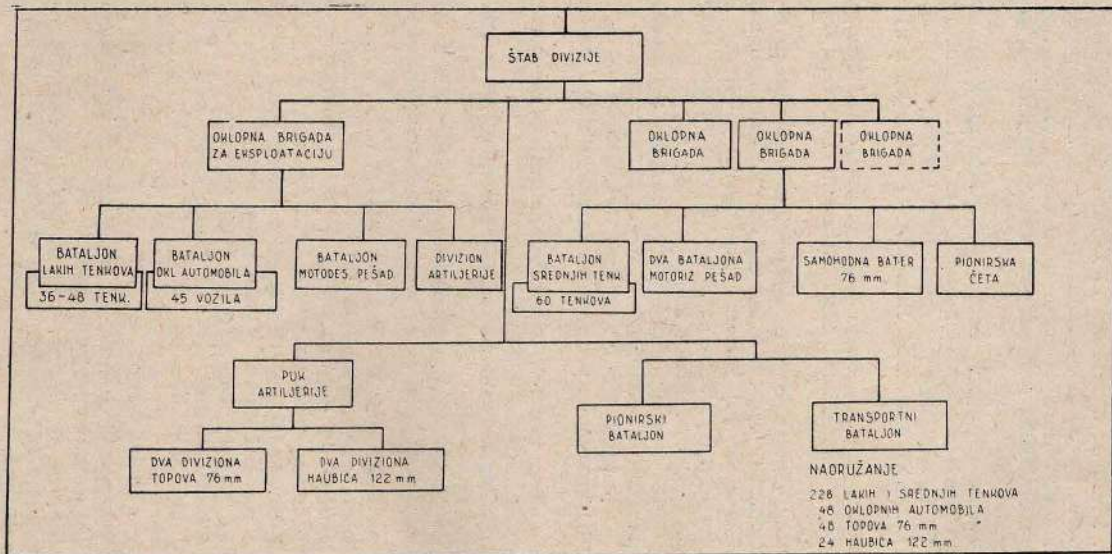
— pešadiski puk »Velika Nemačka«	.....	Šojzal
— komandant artiljerije 101	.....	Nojban
— artiljerijski puk 49	.....	Tašenšpiler
— izviđački bataljon 1	.....	Zigelštajn
— 1 bat. peš. puka »Velika Nemačka«	.....	Ešenholz
— 2 bat. peš. puka »Velika Nemačka«	.....	Ardenken
— 3 bat. peš. puka »Velika Nemačka«	.....	Mismušel
— 4 bat. peš. puka »Velika Nemačka«	.....	Ofenror
— jurišni inž. bataljon 43	.....	Monokl

12. — Snabdevanje:

a) Pretovarna stanica za municiju: 2 km istočno od Tej-Venez biće spremna za izdavanje.

b) Stanica za snabdevanje gorivom: u severnom delu šume od Muazfanten biće spremna za izdavanje u 17.00 15. 5. 40. Prijem oko ½ bk.

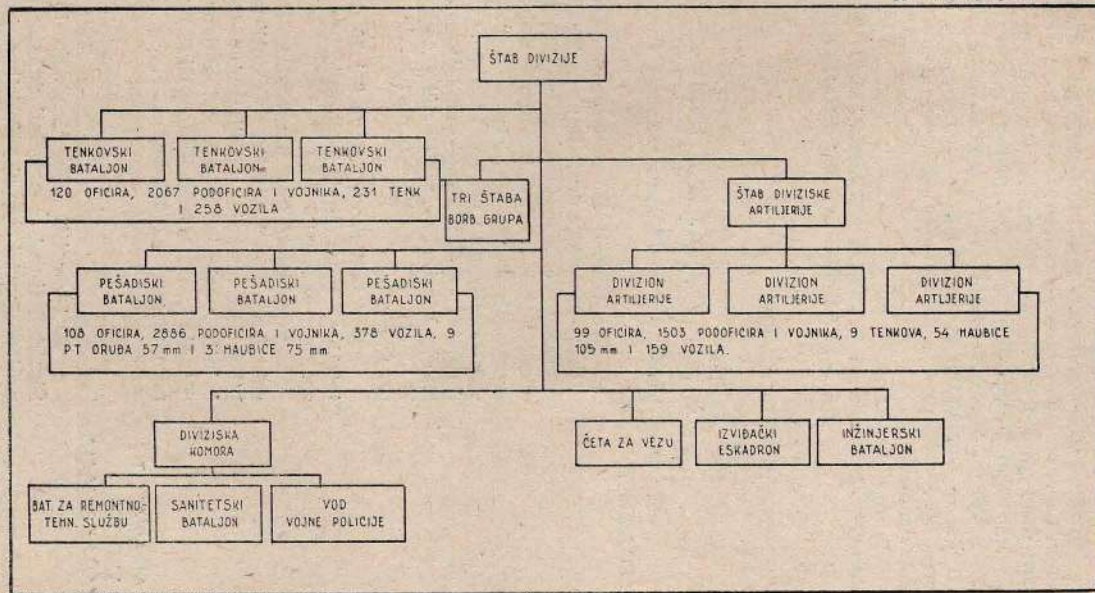
OKLOPNA DIVIZIJA CRVENE ARMIIJE 1942

OKLOPNA DIVIZIJA ZAPADNONEMAČKE ARMIIJE

BROJNO STANJE I NAORUŽANJE

657 OFICIRA
 10 341 PODOFICIRA I VOJNIKA
 269 TENKOVA
 1.141 VOZILO
 54 HAUBICE 105 mm
 9 HAUBICA 75 mm
 30 PT ORUĐA 57 mm

c) divizisko previjalište Korbion.

d) Sabiralište oštećenih vozila: od početka napada 13. 5 jedna remontna četa biće u gotovosti u Bortriku. Jedna četa sa tenkovskim rezervnim delovima privučena je u Redingen.

e) Rejon za prikupljanje zarobljenika: ostaje u Ilin i u Tre-noa, južno od Meze. Zarobljenike čuva pešadiska brigada.

13. — Komandno mesto: do početka napada k 360, 3 km se-verno od Sv. Menga. U toku napada KM će se premeštati po već naznačenoj osi.

ZAPOVEST ŠTABA I TENKOVSKJE BRIGADE VIII KORPUSA ZA NAPAD NA ŠIROKI BRIJEG

Š T A B I TENKOVSKJE BRIGADE

O. br. 54

4. II. 1945 godine

Z A P O V E S T

(Sekcija: Makarska — Mostar, razmera 1 : 100.000)

SITUACIJA

Neprijatelj iz sastava 369 Vražje divizije, 9 ustaške gorske divizije Crne legije i pojačanja prispjelih iz Sarajeva, izvršio je prodor pravcima: Pribinovići, Turčinovići Buhovo — Hamzići — Bragićino — Crno — zauzeo Ljubuški i ugrozio Vrgorac pravcem Čule — Čitluk — Međugorje — Čapljina; duž željezničke komunikacije Mostar — Metkovići i zauzeo Metković. U Čapljini i Metkoviću porušio je mostove preko Neretve.

Pod pritiskom delova 9 i 29 divizije neprijatelj se povukao iz Metkovića prema Čapljini za koju se vodi borba.

Neprijatelj ima nameru držati prostor Široki Brijeg — Ljubuški — Čapljina u cilju mobilizacije, rušenja važnih privrednih i saobraćajnih postrojenja na oslobođenoj teritoriji i dizanja morala kod stanovništva koje je uglavnom ustaški raspoloženo.

ZADATAK I RASPORED NAŠIH SNAGA

a) Povratiti izgubljena mesta; b) zauzeti Široki Brijeg i c) ovladati drugim manjim isturenim uporištima oko Mostara i ugroziti sam Mostar.

Za ovaj zadatak

— 19 divizija napada opštim pravcem Vrgorac — Ljubuški.

— 9 divizija dejstvuje jednom brigadom pravcem Buhovo — Knež polje u cilju izbijanja na komunikaciju Široki Brijeg — Mostar, dok sa jednom brigadom dejstvuje severno od komunikacije Široki Brijeg — Mostar u pravcu Mostara u prostoru Gradac — Jastrebinika (trig. 1139) sa zadatkom da onemogući neprijatelju slanje pojačanja tim pravcem prema Širokom Brijegu.

— 26 divizija dejstvuje i napada opštim pravcem Posušje — Kočerin — Široki Brijeg i to: 11 brigada nastupa pravcem Medići — Pribinovići — Stražnica (trig. 362) — Široki Brijeg. I dalmatinska proleterska brigada pravcem Galići — Jožići — Široki Brijeg a 12 brigada nastupa pravcem Crnać — Cigansko Brdo — Široki Brijeg.

NAŠ ZADATAK

— Korpusna artiljerija raspoređena prema sektorima divizija, glavnina na sektoru 26 divizije.

Potpomoći i sadejstvovati u napadu sa jedinicama 26 divizije, uglavnom na sektoru I dalmatinske proleterske brigade, opštim pravcem Posušje — Kočerin i Široki Brijeg.

POČETAK
NAPADA

Opšti napad počće 6 februara t.g. tačno u 7 h ujutru.

Za izvršenje zadatka postavljenog pred našu brigadu

NAREĐUJEMO:

1. — II tenkovski bataljon krenuće 5 ov.m. u 10 časova pre podne pravcem i komunikacijom: Imotski — Posušje — Begići — Kočerin — gdje će se zadržati na očekujućim položajima Kočerin — Galići u toku 5 ov.m. Sa očekujućeg položaja Kočerin — Galići 6 ov.m. u 6,30 časova, krenuti na polazne položaje za napad k. 294 — Jožići odakle tačno u 7,30 časova krenuti u napad prema Širokom Brijegu, sadejstvujući sa jedinicama Prve dalmatinske proleterske brigade.

2. — III tenkovski bataljon sačinjavaće brigadnu rezervu i nalaziće se sa jednom četom u Imotskom a sa ostalim delovima u s. Gorici (tamo gde se sada bataljon nalazi).

3. — IV inženjerski bataljon pripreme materijal za most dužine 15 metara i 5 ov.m. zajedno sa drugim bataljonom krenuti pomenutim pravcem u cilju postavljanja mosta na komunikaciji Kočerina — Široki Brijeg kod zaseoka Jožići. Ovaj će bataljon, kao i III, staviti na raspoloženje II bataljonu sve ekipe sa detektorima radi ispitivanja cesta i vađenja mina na dužini Kočerina — Široki Brijeg.

4. — Veza. Brigadni centar veze nalaziće se u Galićima, sa dve radiostanice, jedna za vezu sa istom divizijom, artiljerijom i štabom VIII korpusa, a jedna za rad sa štabovima bataljona.

Štabovi bataljona preko svojih referenata za vezu regulisaće rad i održavanje veze sa Štabom divizije, komandama četa i vodnicima, a prema zapovesti referenta za vezu Štaba brigade.

Osim radio veze održavati i kurirsku.

5. — **Sanitet.** Brigadna hirurška ekipa nalaziće se za vreme akcije u Imotskom.

Brigadno istureno previjalište nalaziće se u s. Kočerina. Evakuaciju ranjenika vršiti pravcem i cestom Posušje — Imotski, zašto koristiti sanitetske automobile i sve kamione II bataljona koji se vraćaju sa položaja za Imotski.

6. — **Snabdevanje:** a) Benzinom — jednu šaržu (punjenje) nalići u borbena vozila a jednu oterati kamionima do položaja kao rezervu;

b) Municijom — jednu šaržu poneti u borbenim vozilima, a dve šarže municije prebaciti kamionima na položaj;

c) Hranom — borcima izdati suhu hranu za jedan dan (6 ov. m.); inače, hranu kuvati u Imotskom i preneti na položaj.

7. — Štab brigade nalaziće se na cesti Galići — Široki Brijeg kod k. 294.

8. — Tok napada: artiljeriska priprema počinje 6 ov.m. u 6,45 časova i traje do 8 časova. Za vreme artiljeriske vatre podižeće pešadijske jedinice, dok tenkovi do početka artiljeriske pripreme stižu na polazni položaj za napad, odakle se, koristeći artiljerisku vatru, razvijaju u napad i potpomažu pešadiju. Za nastupanje tenkova kao glavni pravac koristiti pravce Jožići — Tribinovići — Manastri na Širokom Brijegu i Jožići — Zavoznik — Mokro — komunikacijom Jelinak k. 324, k. 345 — Široki Brijeg. Sa severne strane Jožić — Široki Brijeg kretaće se pravcem Jožići — Sliškovci — Trn — Široki Brijeg Samu cestu Jožići Široki Brijeg manje koristiti, s obzirom da je dobro tučena protivkolicima i da je minirana od Trna do Širokog Brijega. Protivkolsku bateriju, blinde i protivavionske mitraljeze postaviti na prostoru Jožići — Zavoznik tako da otpočinu sa dejstvom odmah kada tenkovi krenu u napad i da ih u toku napada potpomaže. Motorizo-

vani top 75 mm kretati glavnim pravcem neposredno pozadi ostalih tenova i postavljati ga na pogodna i zaklonjena mesta odakle će tući bunkere i neprijateljske protivkolce.

Održati tesnu vezu sa pešadijom Prve dalmatinske brigade, tražeći od njih pomoć prilikom rušenja zidova, čišćenja mina itd. Po svim pitanjima zajedničke saradnje i pomoći štabovi bataljona će direktno opštiti sa štabovima pešadiskih bataljona i štabom njihove brigade.

Radi što bolje veze štab 2 bataljona će na položaj poslati jednog člana štaba koji će se nalaziti kod Štaba 1 dalmatinske brigade u cilju pravilne koordinacije i rada.

9. — Po zauzimanju Širokog Brijega prodirati u pravcu Knež-Polja, a za dalji rad jedinice će dobiti uputstvo na samim položajima.

Prilog zapovesti:

Vojno-obaveštajni podaci o snagama neprijatelja;

Instrukcije za vezu;

Ugovoreni znaci i skica terena Široki Brijeg.

Prijem zapovesti potvrditi na koverti.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Pom. polit. komesara
p. pukovnik

MP

Komandant-p. pukovnik
Per. Grujić s.r.

Načelnik
major

Vlad. Sekulić s.r.¹

PREPIS ZAPOVESTI ŠTABA I TENKOVSKJE BRIGADE ZA NAPAD NA MOSTAR

Š T A B
I TENKOVSKJE BRIGADE

O. br. 65

12. II. 1945 god.

Z A P O V E S T

(Sekcija Prozor, Nevesinje, Mostar, razmera 1 : 100.000)

SITUACIJA

Posle zauzimanja Širokog Brijega, od naših snaga, u cilju odbrane mostarskog garnizona i komunikacije Mostar — Sarajevo, neprijatelj iz sastava 369 Vražje divizije, delova 9

¹ Arhiva Vojnoistoriskog instituta JNA, k. 323, br. reg. 14/3.

ustaške gorske divizije i Crne legije poseo je liniju s. Drežnica, Jastrebinica (k 1139) — Mikuljača (k. 654) — Kevljevača (k 475) — Varda (k 331) — Dobrotona (k 262) — Mostarsko Polje.

Neprijateljska rezerva verovatno se nalazi u Mostaru i Bijelom Polju.

Sastav i jačina neprijatelja vidi se iz priloženog obaveštajnog izveštaja.

ZADATAK I RASPORED NAŠIH JEDINICA

Zadatak: očistiti sva uporišta oko Mostara i osloboditi grad Mostar.

Raspored: a) 19 divizija sa dve brigade i pridodatom 12 hercegovačkom brigadom napada Mostar sa južne strane opštine pravcem Čitluk — Varda — Mostar.

b) 26 divizija napada Mostar sa zapadne i severozapadne strane opštim pravcem s. D. Polog — Mostar.

c) 9 divizija napada komunikaciju Mostar — Sarajevo u dužini s. Raštani — s. Drežnica u cilju otsecanja mostarskog garnizona od zaleđa i njegovih uporišta sa severa.

d) Artiljerijska brigada sadejstvuje na pravcu 26 divizije.

e) Jedinice 29 divizije sa drugom polovinom naše brigade dejstvuju sa istočne strane ka Mostaru i duž komunikacije Nevesinje — Mostar.

NAŠ ZADATAK

Naša polubrigada dobila je zadatak da sadejstvuje sa jedinicama 26 divizije u napadu i oslobodenju Mostara.

POČETAK NAPADA

Početak opšteg napada na spoljne odbrane Mostara biće 13 ov. m. u 7,00 časova izjutra. U cilju izvršenja zadatka

NAREĐUJEMO

1. — II bataljon krenuće 13 ov. m. u 6,30 časova od manastira u Širokom Brijegu pravcem Knežpolje — Dobrići — Lukavača — Medine. Glavnom bataljona zadržati se na prostoru Lukavača oko groblja a jednim delom likvidirati neprijatelja koji

se nalazi u s. Međine. Prostor između Lukavača i Međine miniran je od naših jedinica, radi čega preduzeti mjere da se mine što pre očiste. Dalji pravac kretanja tenkova zavisice od stanja komunikacije i uslijediće posle likvidacije Mikuljače od strane pješadije. Za dalji pokret bataljon će dobiti usmeno naređenje.

2. — III bataljon zadržaće se na sadanjem mestu i biće spreman da svakog časa, odnosno u roku jednog sata po dobijanju naređenja, izvrši pokret u određenom pravcu. Štab bataljona preduzeće mjere u cilju izvidanja terena i puteva kojima se mogu tenkovi kretati, o čemu izveštavati Štab brigade.

3. — IV inženjeriski bataljon preduzeće čišćenje ceste Dobrić — Međine i dalje, radi čega će Štab bataljona uzeti pod svoju komandu sve minerske ekipe koje se sada nalaze po bataljonima i pod svojom kontrolom čistiti i opravljati cestu. Štabovi II i III bataljona izaći će u susret Štabu inženjeriskog bataljona kako u pogledu ekipa tako i u pogledu prevoznih sredstava.

4. — **Veza.** Vezu održavati prema priloženoj instrukciji za vezu.

5. — **Sanitet.** Hirurška ekipa nalaziće se u Širokom Brijegu (kod mesta južno od duvanske stanice).

Brigadno istureno previjalište nalaziće se u Dobriću, zaseok Žvatić, a u toku borbe pomeriće se prema potrebi. Evakuaciju ranjenika vršiti sanitetskim kolima i kamionima u pravcu Širokog Brijega. Sanitet će sve naše ranjenike zadržavati u Širokom Brijegu odakle će dalje biti transportovani za našu bolnicu.

Brigadna hirurška ekipa stajaće u stalnoj vezi sa hirurškom ekipom 26 divizije koju potpomagati u toku ove akcije.

6. — **Snabdevanje** a) Benzinom — jedno punjenje naliti u borbena vozila, a jedno punjenje držati u rezervi.

b) Municijom — jednu šaržu ponijeti u borbena vozila, a jednu šaržu zadržati u rezervi.

c) Hranom — u toku sutrašnjeg dana za jedinice kuvati; a za 14 ov. m. izdati borcima na ruke suhu hranu za ceo dan.

Dalje snabdevanje municijom i benzinom vršiti iz brigadnog magazina u Širokom Brijegu, odnosno ukoliko se on iscrpi, onda iz Omiša komunikacijom Omiš — Imotski — Široki Brijeg — Međina.

7. — Štab brigade počev od 7,00 časova izjutra nalaziće se u Žvatiću a po oslobođenju Međine u Međinama.

8. — Štabovi bataljona preduzeće na svoju inicijativu što bolje ispitivanje terena i puteva za upotrebu tenkova i blindi i potpomaganje pješadije u toku borbe. Naročitu pažnju obratiti na glavnu komunikaciju Međine — Zovnice — Mostar, a osobito na seoski put koji od Zovnica vodi preko Kozića i Miljkovića i koji izbija na komunikaciju Čule — Varda — Mostar.

9. — Vozila maskirati pored ceste sa većim otstojanjem s obzirom da će neprijatelj tući artiljerijom komunikaciju i pojedine tačke na cesti Mostar — Međine — Knežpolje.

10. — Naša avijacija će aktivno potpomagati operacije.

11. — Znakovi

12.II.45 g. CIJEV — CAVTAT jedna crvena i dve bele rakete.

13.II.45 g. ČIZMA — ČAČAK dve crvene rakete.

14.II.45 g. BOMBA — BEOGRAD dve zelene rakete.

15.II.45 g. NOŽ — NIŠ dve bele jedna crvena raketa.

16.II.45 g. TOP — TOPOLA dve bele rakete.

17.II.45 g. BLUZA — BITOLJ jedna zelena i jedna bela raketa.

18.II.45 g. ZATVARAČ — ZAGREB jedna bela i dve crvene rakete.

12. — Prilog zapovesti: vojno-obavještajni podaci i instrukcija za vezu.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

MP

Za štab brigade
Komandant p. pukovnik,
Per. Grujić, s.r.¹

STROGO POVERLJIVO!

Š T A B
PRVE ARMIJE
NOB JUGOSLAVIJE
Op. 125
10 aprila 1945

Z A P O V J E S T

(Sekcija Vukovar, Vinkovci, 1 : 100.000)

Ispred fronta naše armije nalazi se 41. nemačka divizija koja je raspoređena od s. Mohovo do s. Ilinci. Na ovome sektoru nalaze se i dijelovi 12 i 13 domobransko-ustaške divizije — oko 8 bataljona i jedan bataljon belogvardejaca. U daljoj neprijateljskoj pozadini, istočno od linije Dalj — Borovo — Vinkovci — Županja, nalaze se: 440 puk, 543 i 548 bataljon, 3 bataljon 523 puka i dijelovi 11 nemačke divizije.

Neprijatelj raspolaže artiljerijom jačine do 3 diviziona raspoređena u reonima: Mohovo, Lovas, Rana Jabuka, Tovarnik i Ilinci.

¹Arhiva Vojnoistoriskog instituta JNA, k. 323, br. reg. 16/1-2.

Na liniji: Sotin — Orolik — Nemci neprijatelj ima drugu odbranbenu liniju.

Naše jedinice južno od Save vrše uspješne ofanzivne operacije i zauzele su Brčko i Orašje i nastupaju prema Šamcu.

Na južnom krilu naše armije 6 i 11 divizija vode borbu sa neprijateljskim snagama na sektoru Vrbanja — Gunja.

Naša armija dobila je zadatak da izvrši proboj neprijateljske linije na Sremskom frontu, da razbije neprijateljsku odbranu na pravcu: Vinkovci — Vukovar i da u snažnom naletu ovlada Vinkovcima i Vukovarom.

Operacije naše armije efikasno će potpomagati naša avijacija.

Za izvršenje ovog zadatka Štab armije je odlučio da glavni pravac udara bude na oteku fronta: dosadašnje levo krilo 1 divizije (bezimena kota, šuma istočno od Truničev salaša — Srednji potez). Prodor na glavnom pravcu udara izvršiće 1 i 21 divizija a na pomoćnim pravcima udare će izvršiti sve jedinice na položaju.

Za izvršenje prednjeg

N A R E Đ U J E M O :

I DIVIZIJA

ojačana
bataljonom
tenkova

Na glavnom pravcu udara, na oteku Srednji Potez k 141 izvršiće proboj neprijateljske linije sa jednom brigadom, uz pripomoć artiljerijske vatre. Po probou neprijateljske prednje linije, ubaciće svoju rezervu i snažnim naletom uz podršku tenkova preći u nastupanje opštim pravcem između Lovasa i Opatovca prema Sotinu. Sa manjim snagama blokira Mohovo i Opatovac, gde pomaže desantnoj brigadi u zauzimanju ovih sela; glavninom snaga nastaviti napredovanje na pravcu: Sotin — Grabovo, dejstvom sa severozapada zauzeti Sotin, a manjim snagama Grabovo. Ovu operaciju izvršiti 12 aprila t.g.

Na sektoru Sotin — Grabovo u toku noći 12/13 aprila prikupiti čitavu diviziju.

13 aprila divizija vrši dalje nastupanje prema Vukovaru, napada ga sa najpogodnijih pravaca i zauzima ga u toku 13 aprila. Za obezbeđenje operacija na Vukovar ovladati s. Bršadin i obezbediti se od pravca Borovo i s. Trpinja.

Po zauzimanju Vukovara divizija se priprema za izvršenje operacije u toku 14 aprila, na pravcu Borovo — Trpinja.

Zona širenja: desno obala Dunav, levo Kragino voće — Miklušavci isključno — Grabovo zaključno — Negoslavci isključno — Bogdanovci isključno — Bršadin zaključno — Pačetin zaključno.

5 BRIGADA
21 DIVIZIJE
uz sadejstvo
rečne flote
Crvene armije

Za dejstvo u neprijateljskoj pozadini brigada će u toku noći 11/12 aprila izvršiti desant između Sotina i Opatovca u visini Sabadoševsalaša, obezbeđujući vršenje desanta od pravca Sotin na liniji Ciglana — Dunav, koristeći naše stare rovove. Sa glavninom snaga 12 aprila rano napasti odlučno s. Opatovac, uz pripomoć artiljerijske vatre sa monitora. Po zauzimanju Opatovca brigada napada s. Mohovo, zajedno sa dijelovima 1 divizije.

Po zauzimanju Mohova brigada će se koncentrisati kod pristaništa Opatovac, gde će se prebaciti preko Dunava u Bačko Novo Selo.

U toku 12 i noću 12/13 aprila brigada vrši pokret pravcem: B. Novo Selo — Okrugla Mlaka — Bodanska Pustara.

Ukoliko bude potrebno i pogodno, a prema naredenju Štaba 1 divizije, brigada će izvršiti desant na sektor fabrike obuće »Bata« u cilju presecanja komunikacija: Borovo — Vukovar — Vinkovci i napada jednim delom snaga na Vukovar sa severa.

21 DIVIZIJA
ojačana jed-
nom brigadom
48 divizije i
jednim tenkov-
skim bataljonom

Na glavnom pravcu udara, na ostsjeku: Bezimeni šuma — Bezimeni salaš zapadno od kote 141, vrši proboj neprijateljske linije sa jednom brigadom uz pomoć artiljerijske vatre.

Po razbijanju neprijateljske linije, uz po-

dršku tenkova, čitava divizija kreće opštim pravcem: Rana Jabuka — Tompojevci — Berak — Svinjarevci; napada Lovas sa jugozapadne i zapadne strane i zauzima ga: u isto vreme glavninom snaga u brzom pokretu ovladava selima: Tompojevci, Mikluševci, Čakovci, Berak i Svinjarevci.

Zauzimanje pomenutih sela završava se 12 aprila.

U toku noći 11/12 aprila prikuplja celu diviziju na sektor: Berak — Svinjarevci.

13 aprila izjutra nastavlja napredovanje opštim pravcem: Petrovci — Nuštar; zauzima Negoslavce, Petrovce i Cerić, izolujući manjim snagama otporne tačke, ukoliko ih bude, a glavninom odlučno napada Nuštar, obezbeđujući se od pravca Vinkovci, s. Markušica i s. Bogota.

Zauzimanje s. Nuštar završava u toku 13 aprila.

Na sektoru Nuštar divizija vrši pripreme za napad na Vinkovce sa sev. istočnog pravca.

Zona širenja: desno lijeva zona 1 divizije, a lijevo Rana Jabuka — s. Berak zaključno — s. Svinjarevci zaključno — s. Cerići — s. Nuštar.

48 DIVIZIJA bez jedne brigade

Po probijanju neprijateljske linije na glavnom pravcu udara divizija vrši brz pokret kroz zonu širenja 21 divizije na pravcu: Ilača — Šidski Banovci; obuhvata sa severa Ilaču i Šidske Banovce koje napada glavninom snaga i likvidira neprijatelja u ovim selima: manjim snagama obezbeđuje se od Tovarnika sa severne i zapadne strane, koje ofanzivnim dejstvom potpomažu 42 diviziju u zauzimanju ovog sela.

Ovu operaciju divizija završava u toku 12 aprila. 13 aprila izjutra divizija vrši dalje nastupanje opštim pravcem: Orolik — Slavkovci — Mirkovci; likvidira neprijateljske snage na pravcu svoga nastupanja, izoluje eventualne pojedine otporne tačke, a glavninom snaga postavlja se na sektor Mirkovci; zauzima most na r. Bosut severoistočno od Privlake, radi onemoćavanja da neprijatelj prebacuje snage na pravcu Otoka.

Ove operacije divizija će završiti 12 aprila.

U noći 13/14 aprila divizija vrši pripremu za napad na Vinkovce sa jugoistočnog pravca.

Zona širenja: desno leva zona 21 divizije, lijevo s Djeletovci zaključno — Pustara Guštare — most na r. Bosut.

42 DIVIZIJA

U vreme napada na glavnom pravcu udara vrši napad na neprijateljsku liniju: Gradina — Trunićev Salaš, sa glavnim prodorom na pravcu s. Ilinci i s. Tovarnik; sa dijelovima 48 divizije napada Tovarnik; na otseku Gradina uz sadejstvo delova 22 divizije, vrši prodor u cilju bočnog dejstva na s. Ilinci.

Čišćenje sektora Ilinci — Tovarnik divizija završava u toku 12 aprila.

U noći 12/13 aprila prikuplja se u s. Tovarnik i s. Ilača.

13 aprila vrši pokret pravcem: Šidski Banovci — Jankovci, raspoređuje se u selo Novi Jankovci, Sremske Laze i Slavkovci, gde služi kao armiska rezerva.

22 DIVIZIJA

U noći 11/12 aprila vrši forsiranje r. Bosut 2 km istočno od Lipovca, gde prebacuje glavninu snagu.

12 aprila izjutra glavninom snagom vrši napad na neprijatelja u s. Apševci i Podgrađe, u kome obavezno zauzima most na r. Bosut u cilju daljeg dejstva prema s. Nijemci; manjim snagama napada neprijateljske položaje na levom krilu 42 divizije; izoluje neprijateljske snage u s. Lipovac i likvidira ih frontalno i od pravca Apševci.

Ove operacije divizija završava 12 i noću 12/13 aprila.

13 aprila divizija vrši dalje nastupanje pravcem: Nijemci — Komletinci i u toku 13 aprila likvidira neprijateljske snage u ovim selima, obezbeđujući se od pravca s. Otok.

U noći 13/14 aprila divizija se priprema za napad na neprijateljske snage u s. Otok — Privlaka sa opštim dejstvom prema s. Rokovci.

Zona širenja: desno lijeva zona 48 divizije a levo bosutske šume.

TENKOVSKA BRIGADA

11 aprila uveče postavlja se na polazne položaje u reonu: šuma Kališe — k 145.

Po probodu neprijateljske linije na glavnom pravcu udara brigada odmah prelazi u juriš; jedan bataljon na pravcu nastupanja 1 divizije, koji sadejstvuje njenim operacijama. Tenkovi ovog bataljona moraju obavezno da se što pre spoje sa desantnom brigadom na sektoru Opatovca; drugi bataljon nastupa pravcem 21 divizije i sadejstvuje joj u njenim operacijama.

Po zauzimanju Vukovara tenkovski bataljon koji operiše sa I divizijom koncentriše se na očekujući položaj na sektoru s. Bršadin.

POČETAK NAPADA

Artiljeriska priprema počće 12 aprila u 4.45 časova izjutra i trajaće 15 minuta. Za vreme artiljeriske pripreme mineri će stvoriti prolaz za tenkove, a pešadija će izvršiti podilaženje za skok u neprijateljske rovove.

Tačno u 5 časova pešadija će krenuti u juriš i u isto vreme krenuće i tenkovske jedinice.

Na pomoćnim pravcima napada sve jedinice na položaju otpočeće napad svojim sredstvima u isto vreme.

Komandno mesto i osmatračnica Štaba armije u početku napada nalaziće se na osmatračnici Štaba 1 divizije.

Po zauzimanju s. Lovasa Štab armije nalaziće se u s. Lovas, a 12 aprila u s. Stari Jankovci.

VEZA

Centar radio veze i telefonske veze, u početku napada, nalaziće se kod komandnog mesta Štaba armije. Kasnije glavna osa veze kretaće se pravcem pokreta Štaba armije.

Načelnik odeljenja za vezu armije izdaće potrebnu zapovest za pravilno funkcionisanje telefonske i radio-veze.

UGOVORENI ZNACI

Početak pešadiskog juriša: dve bele rakete u pravcu neprijatelja;

— traženje artiljeriske vatre: crvena i bijela raketa u pravcu neprijatelja;

- traženje tenkova: zelena i bijela raketa u pravcu neprijatelja;
- za obeležavanje prednjih linija i za sadejstvo sa avijacijom: serija zelenih raketa od 3—5 komada u pravcu neprijatelja;
- prekid vatre: dve crvene rakete izbačene uvis.

BORBENI ZNACI

- 12 april — borba — pobjeda
- 13 april — Srem — Srbija
- 14 april — Zora — Zagreb

— za vreme artiljerijske pripreme komandant 48 divizije i komandant tenkovske brigade dužni su biti na osmatračnici kod k-danta 1 divizije, radi blagovremenog uvođenja svojih jedinica u napad.

— K-dant 1 divizije održavaće redovnu radio-vezu sa komandantom divizionara monitora radi punog sadejstva desantne brigade sa 1 divizijom.

— K-danti divizija dužni su da blagovremeno javljaju o potrebnom sadejstvu avijacije.

— K-dant pozadine armije izdaće potrebna naređenja područnim odeljenjima za brzo organizovanje evakuacije ranjenika, za snabdevanje divizija potrebnim materijalom i za pomeranje pozadinskih jedinica na pravcu nastupanja armije. Pripremiće se sva sredstva za opravku željezničke pruge Šid — Vinkovci.

— Načelnik inžinjerskog odeljenja pripremaće inžinjeriske jedinice za opravku glavnog puta Šid — Vinkovci.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar
Pukovnik
M. Todorović, s. r.

M.P.

Načelnik
General-major
Milutin Morača, s. r.

Dostavljeno:

- Štabu XV Korpusa JA.
- Štabu 1, 21 i 22 divizije
- „ Tenkovske brigade
- Komandantu artiljerije armije
- „ pozadine armije

Prilog divizijama: Plan operacija divizije sa zonom širenja.¹⁾

¹⁾ Arhiva Vojnoistoriskog instituta JNA, k. 251, br. reg. 41-1/1.

Strogo poverljivo!

S T A B
TENKOVSKJE BRIGADE
JUGOSLOVENSKE ARMIIJE

Pov. br. 15

St. 11. IV. 1945 god. u 13,20 časova.

Z A P O V E S T br. 4

(Sekcija Vukovar — Vinkovci — 1 : 100.000)

1) Ispred fronta I Arm. nalazi se 41 njemačka div. koja je raspoređena od s. Mohovo do s. Ilinci. Na ovom sektoru nalaze se: djelovi 12 i 13 domobransko-ustaške div. do 8 bataljona i jedan bataljon belogardijaca. U daljoj neprijateljskoj pozadini, istočno od linije Dalj — Borovo — Vinkovci — Županja nalazi se: 440 puk, 543 i 548 bat., 3 bat. 523 puka i djelovi 11 njem. div.

Neprijatelj raspolaže artiljerijom u jačini od 3 div. u reonima: Mohovo, Lovas, Rana Jabuka, Tovarnik i Ilinci.

Vatrene tačke: k. 134 jedna baterija kal. 105 mm, na ivici Lovas baterija od 2 topa kal. 75 mm, jug. zap. od Cerija pojavljuje se pokretna artiljerija kal. 75 mm. Pozadi A. Senca jedno pokretno oružje od 75 mm, Rakov Salaš 2—4 bacača kal. 81 mm, Kneblav Salaš 2—3 bacača istog kalibra, Fanjo Gelce vod do baterije bacača kal. 81 mm. Ispred Lovasa nalazi se artiljerija koja se svakodnevno pojavljuje.

Na liniji Sotin — Orli — Nijemci neprijatelj ima drugu odbranbenu liniju.

2) Prva Arm. dobila je zadatak da izvrši proboj neprijateljske linije na sektoru Sremskog fronta, da razbije neprijateljsku odbranu na pravcu: Vinkovci — Vukovar i da u snažnom naletu ovlada pomenutim gradovima.

3) Naša brigada dobila je zadatak da sadejstvuje sa 1 prolet. div. i 21 srpskom div. na sektoru bezimena kota-šuma ist. od Truničeva Salaša — Srednji Potez.

4) Za izvršenje prednjeg:

N A R E Đ U J E M O :

a) I tenk. bat. skoncentrišaće se noću 11/12 IV. 1945 g. u šumi Kalile juž. k. 145 i u sadejstvu sa I prolet. div. vršiće napad u pravcu: Srednji Potez — salaš E. Senca — isk. Mohovo — isk. Opatovac, stime da podržava pešadiju prilikom zauzimanja Mohovo i Opatovac; produži nastupanje na Sotin — Grabovo. Ovu operaciju izvršiti 12. IV. 45 g. i skoncentrisati se u rejonu k. 110 i šuma 1 km. jug. zap. iste kote.

Tenkovi ovog bat. da se što pre spoje sa Desantnom brigadom koja operiše u sektoru Opatovo.

13. IV. 1945 bat. će produžiti dalje nastupanje prema Vukovaru kojeg će napasti sa najpogodnijeg pravca, a po završenom dnevnom zadatku skoncentrisati se u s. Bršadin.

Zona širenja: Desno obala Dunava, levo Kragino voće, isk. Mikluševci — zaklj. Grabovo — isklj. Negoslavci — isklj. Bogdanovci — uklj. Bršadin — uklj. Pačetin.

b) III Tenk. bat. skoncentriše se noću **11/12 IV. 1945 godine**, u šumi sev. Stanivukovića salaša (levo od prvog bat.) sadejstvovati će sa 21 peš. div. i napada u pravcu: Između k. 141 — salaša A. Senca, potpomaže napad na Lovas i u daljnjem nastupanju u pravcu Tompojevci, Berak, Svinjarevci. Zauzimanje pomenutih sela završava se **12. IV. 1945 godine**, i skoncentrisati se u šumarku k. 107 ist. od s. Svinjarevci. **13. IV. 1945** god. bat. će produžiti daljnje nastupanje po opštem pravcu: Petrovci, Cerić, Nuštar. Zborna mesto po završetku zadatka u psp. Henrikovci, stim da izvrši pripreme za napad na Vinkovce. Zona širenja: desno-leva zona I div., a levo Rana Jabuka uklj. Berak — uklj. Svinjarevci — uklj. Cerić — uklj. Nuštar.

5) Početak napada: artiljeriska priprema počće 12 aprila 1945 g. u 4,45 časova, signal za tenkovski napad daće kom. brigade.

6) Ugovoreni znaci sa pešadijom, artiljerijom i avijacijom: Početak pešadiskog juriša 2 bele rakete u pravcu neprijatelja. Traženje artiljerijske vatre: crvena i bela raketa u pravcu neprijatelja. Traženje tenkova: zelena i bela raketa u pravcu neprijatelja. Za obeležavanje prednjih linija i za sadejstvo sa avijacijom: serija zelenih raketa od 3—5 komada u pravcu neprijatelja. Prekid vatre: 2 crvene rakete izbačene uvis.

Borbeni znaci: **12. IV. 1945 g. BORBA — POBEDA.**

13. IV. 1945 g. SREM — SRBIJA.

14. IV. 1945 g. ZORA — ZAGREB.

nadalje veza po priloženoj naredbi Nač. veze brigade.

7) Snabdevanje municijom i pogonskim materijalom, zborni punkt pokvarenih mašina i sanitarni punkt biće kod I ešelona, koji će se nalaziti ist. Sv. Petka oko k. 209 I ešelon po probijanju neprijateljskih odbranbenih linija, kretaće se u pravcu bat. i prvog dana će se smestiti u s. Mikluševci, a drugog dana u s. Bogdanovci.

8) Komandir protivavionske čete organizovati će protivvazдушnu odbranu bataljona i ešelona na maršu i u rejonu koncentrisanja.

9) Izveštaje dostavljati komandantu i štabu brigade prilikom koncentrisanja na polaznom položaju, pri probijanju prve odbranbene neprijateljske linije i dalje.

1 Bataljon po prolazu Opatovca; sa prvog zbornog punkta; iz Vukovara i drugog zbornog punkta.

III bataljon prilikom zauzimanja s. Lovas; iz rejona Čakovci; iz I zbornog punkta; iz Petrovaca; iz Nuštara i drugog zbornog punkta.

10) Komandant brigade nalaziće se u početku operacije na osmatračnici armijskog punkta.

11) Zamenici komandanta brigade: Načelnik štaba brigade i kom. I bataljona.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Politkom. brigade
P.pukovnik
Radomir Đurić, s. r.

Komandant brigade
P.pukovnik
Voj. Radić, s. r.

Načelnik Štaba brigade
Poručnik
M. Krželj, s. r.¹⁾

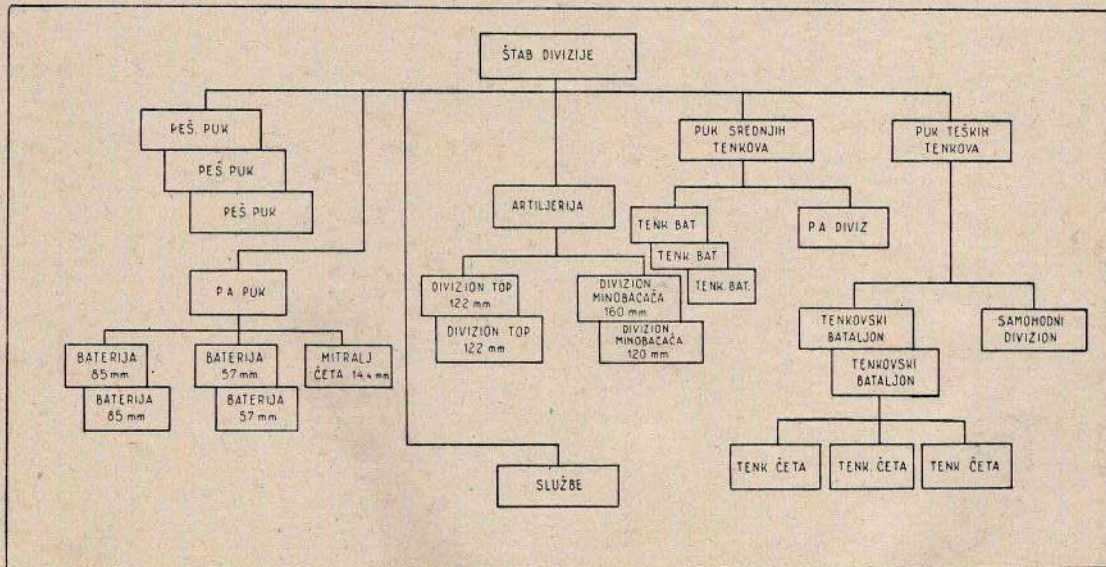
EKSPERIMENTALNA MEHANIZOVANA DIVIZIJA FRANCUSKE ARMIIJE

- Štab sa komandnom četom i grupom helikoptera.
- Četa za vezu.
- Grupa komandosa.
- Izviđački puk od tri eskadrona.
- Dva kombinovana puka, od kojih se svaki sastojao iz jednog diviziona za izviđanje, dva eskadrona tenkova »AMX« i dve čete pt strelaca.
- Pešadiski puk sa eskadronom tenkova »AMX« i četiri čete strelaca.
- Centar za upravljanje vatrom.
- Artiljerijska grupa PA artiljerije.
- Bataljon inžinjerije.
- Bataljon službi.

Svega oko 7.500 ljudi i oko 2.000 vozila.

¹⁾ Arhiva Vojnoistoriskog instituta JNA, k. 264, br. reg. 28/1.

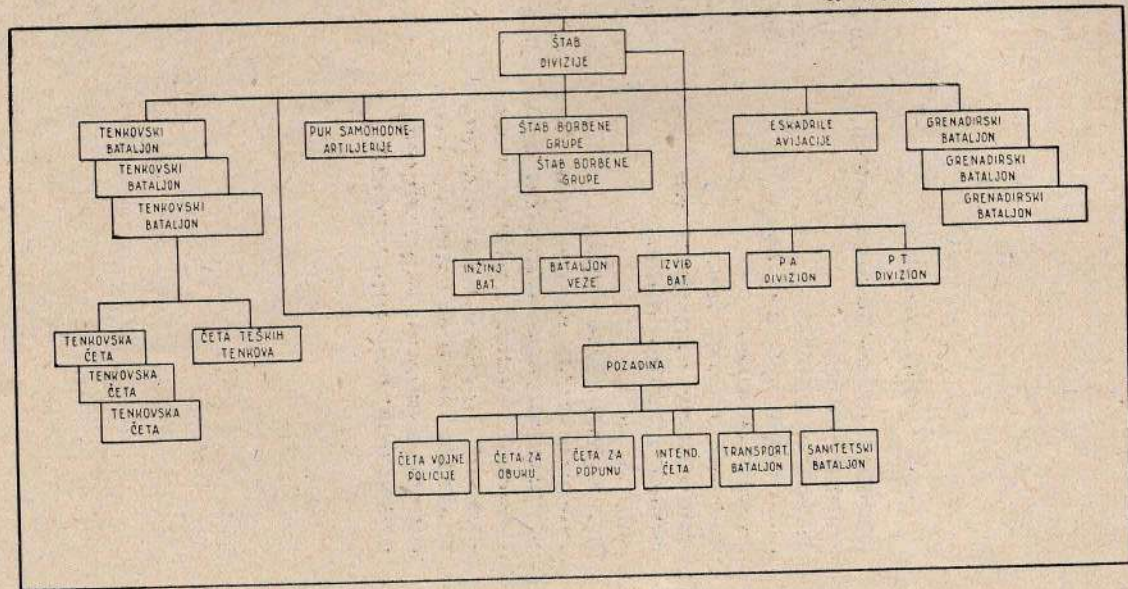
MEHANIZOVANA DIVIZIJA SOVJETSKE ARMIIJE
 PREDVIĐENA ZA DEJSTVO U USLOVIMA DEJSTVA
 ATOMSKOG NAORUŽANJA

OKLOPNA DIVIZIJA AMERIČKE VOJSKE 1944 GODINE

NAORUŽANJE

216 TENKOVA
 54 ORUĐA 105 i 155 mm
 70 P T ORUĐA
 88 P A ORUĐA 20-10 mm

L I T E R A T U R A

1. — **TENKOVI U I SVETSKOM RATU** . . . *Džon Fuler*
  2. — **TENKOVSKI RAT** . . . . . *Ajmansberger*
  3. — **ACHTUNG-PANZER** . . . . . *Heinz Guderian*
  4. — **LA GUERRE DES BLINDES** . . . . . *Eddy Bauer*
  5. — **PANZER LEADER** . . . . . *Heinz Guderian*
  6. — **DEFENCE OF THE WEST** . . . . . *Liddel-Hart*
  7. — **THE GERMAN GENERALS TALK** . . . *Liddel-Hart*
  8. — **POUKA IZ RATA U KOREJI** . . . . . *Kamij Ružeron*
  9. — **BUDUĆI RAT** . . . . . *Kamij Ružeron*
  10. — **RAT KAKVOG SAM VIDEO** . . . . . *Džordž Paton*
  11. — **OKLOPNE BITKE 1939—1945 GODINE** . *Melentin*
  12. — **ISTORIJA DRUGOG SVETSKOG RATA** *Šasen*
  13. — **ČASOPISI »VOJNO DELO«, »VOJNI GLASNIK« I »TENKOVSKI GLASNIK«.**
  14. — **MILITARY REVIEW, ARMOR, ТАХ-КИСТ И ЖУРНАЛ БРАНЕТАНКОВЫХ И МЕХАНИЗИРОВАННЫХ ВОЙСК.**
-

S A D R Ž A J

	Strana
PREDGOVOR — — — — —	5
UVOD — — — — —	9
I DOKTRINE O UPOTREBI TENKOVA IZMEĐU PRVOG I DRUGOG SVETSKOG RATA — — — — —	15
— Francuska doktrina — — — — —	16
— Nemačka doktrina — — — — —	18
— Sovjetska doktrina — — — — —	21
II TENKOVI U DRUGOM SVETSKOM RATU — — — — —	25
— Tenkovi u Nemačko-poljskom ratu 1939 — — — — —	25
Tok operacije — — — — —	26
Uslovi uspeha u Poljskoj — — — — —	29
— Tenkovi u ratu Francuske i Nemačke 1940 — — — — —	33
Tok operacije — — — — —	37
Zaključak — — — — —	45
— Tenkovi u Staljingradskoj bici — — — — —	49
Tok ofanzive — — — — —	52
Zaključak — — — — —	53
— Tenkovi u Kurskoj bici — — — — —	55
Tok operacije — — — — —	58
Zaključak — — — — —	60
— Nemačka ofanziva u Ardenima — — — — —	62
Tok operacije — — — — —	65
Zaključak — — — — —	67
III TENKOVI U NARODNOOSLOBODILAČKOM RATU — — — — —	71
— Prvi period — — — — —	71
Zaključak — — — — —	79

	Strana
— Drugi period — — — — — — — — — —	80
Tenkovi u Kninskoj operaciji — — — — —	81
Zaključak — — — — — — — — — —	84
Tenkovi u Mostarskoj operaciji — — — — —	86
Napad na Široki Brijeg — — — — —	87
Napad na Mostar — — — — — — — — — —	88
Zaključak — — — — — — — — — —	91
Tenkovi u Tršćanskoj operaciji — — — — —	92
Zaključak — — — — — — — — — —	94
Tenkovi u probouju Sremskog fronta — — — — —	95
Zaključak — — — — — — — — — —	97
 IV RAZMATRANJE ULOGE TENKOVA U NARODNO- OSLOBODILAČKOM RATU I ISKUSTVA — — —	 99
 V ŠTA JE POKAZAO DRUGI SVETSKI RAT U POGLEDU MESTA I ULOGE TENKOVA — — — — — — —	 105
— Način upotrebe tenkova u Drugom svetskom ratu —	106
— Principi upotrebe tenkova — — — — — — — —	112
 VI TENKOVI U SUKOBIMA POSLE DRUGOG SVETSKOG RATA — — — — — — — — — — —	 116
— Tenkovi u Koreji — — — — — — — — — —	116
— Tenkovi u Indokini — — — — — — — — — —	123
— Tenkovi u ratu na Bliskom Istoku — — — — —	126
 VII BUDUĆNOST TENKOVA — — — — — — — — —	 129
— Problemi savremenih tenkova — — — — — — —	131
— PTO i tenkovi — — — — — — — — — —	137
— Tenkovi i atomsko naoružanje — — — — — — —	142
— Tenkovi i avijacija — — — — — — — — — —	150
— Organizaciski problemi oklopnih jedinica — — — — —	151
— Tenkovi u malim armijama — — — — — — — — —	156
— Uloga i zadaci tenkova u budućem ratu — — — — —	160
 VIII PRILOZI — — — — — — — — — — —	 165

Generalmajor
Milan Pavlović

TENKOVI U PROŠLOSTI I BUDUĆNOSTI

*

Jezičku redakciju izvršio
Miodrag Živanović

*

Tehnički urednik
major
Slobodan Mitić

*

Korektori
Vojislav Vujanić
Ružica Ivanović

*

Štampanje završeno marta 1959 godine
Tiraž: 3.000

CENA 350 DIN.

57

✓